
DOSAR

DOI ESTETICIENI PEDAGOGI :

TUDOR VIANU SI G. CALINESCU

Alesandru Petrescu

Testemună

DOI ESTETICIENI PEDAGOGI: TUDOR VIANU SI GEORGE CĂLINESCU

Repetatele încercări și neîșbutiri, "ratarea", în care George Călinescu vedea "o boală gravă a veintei", o deficiență "organică", a unui individ dotat cu însușiri superioare, ce succedă în anumite, din neputință de a-și atinge țelurile, nu cred că împărtășește insul de fericire, chiar cind însușirile lui nu sunt deosebite de valoare și originalitate.

Serii, compui muzică, lucrezi cu penelul sau delte, jucăi la că așa te simți viu, trăind în felul tău.

Stimulat de contemporani, chiar un talent minor, poate să devină mai mult și mai bine. Dar și cind mereu respins, înălțurat cu binecuvântările, dacă operele mele sting simțirea, continui să scrie, să pictezi, să compui muzică, ești mulțumit (de ce nu?) că există.

Munai cind te-știi de ultimul pregătit, mătenia ta involtătoare, îți pare o cruce și te extrezi în străinul ce îți l-a pus singur de gât, pentru că n-ai știut, n-ai fost în stare să lupti.

Se poate întâmpla însă și altfel:

Un om ale căruia merită să fie recunoscute de contemporani, un poet, un subtil analist, unul din cei mai înzestrăți, cei mai metodici profesori, un clasic al retoricii, un erudit în filozofie și literatură, un mare artist al frazei musicale, așa cum era Tudor Vianu, care să aibă totuși sentimentul că realizările sale sunt insuficiente, că "alții vor fi poate capabili să facă ce-a dorit și n-a putut duce la capăt".

Si ceva mai mult, ceea ce există ca desăvârșită sinteză etică a structurii psihice și a practicăi lui morale, să-i pară doar o aspirație, o dorință să fie printre cei "drepti și șdovârși", cei naivi din încredere acordată oamenilor, cei care-și spun cu ușurință

gindurile, cei credincioși prietenilor, cei care nu-și uită cuvintul dat, cei care-și lasă inima mișcată (-) gata să sară în ajutor (-) cei cu sufletul aprins (-) cei care știu să indure suferința ..."

Într-o seară a anului 1963, ascultând alături de prof. Tudor Vianu, în sala mare a Palatului Republicii una din simfonii lui Beethoven, dirijată de George Georgescu, i-am surprins fața războindă de acordurile eroice.

În "Jurnal", amintind verbele unui prieten care-i mulțumea că nu mai cintă dimineața, cînd se scoală, Tudor Vianu a spus: "La un moment dat al vieții, cîntecul poate suna". El credea însă că a avut " vocația fericirii"....

În anii tineretii, simțise fericirea " ca un tumult", în timp ce citea operele poetilor și filozofilor.

În "efortul cel mai ostenitor" și chiar atunci cînd sufletul pare că și-a găsit echilibru, ougetul cel mai uman poate fi trist, decă se repetă în adîncul său, ceea ce Tudor Vianu a simțit din tinerete, cînd fi venea să strige : " Nu mă pot resemna cu ideea că simtem sortiți morții ! "

" Cine crede că are ceva de spus, să nu păstreze numai pentru el". Indemnul acesta aforistic a lui Tudor Vianu, exprima năsuința sa de a contribui la facerea lumii, " cu modestul lui ajutor".

Eu am cunoscut declanșarea unor largi rețele de retorism studentesc, la apariția profesorului Vianu, la catedra de estetică a Facultății din București, părăsită pentru el, de Dimitrie Gusti, care rămînea numai la activitatea de sociolog.

Înalt, cu umerii lați și o ținută dreaptă, fără semătoie, cu chipul lui de o frumusețe clasică, Tudor Vianu impresiona de la prima vedere.

Pasul larg, la distanță paroă egală unui de altul, un

pas de meditație, era pindit de studenți pe culoarele Facultății.

O mare claritate a ideilor și a frazei, un timbru cald modulat, al vocii, pătrundeau repede în mintile cele mai neadaptate la filozofie.

N-am zărit niciodată, la orele de curs și de seminție ale profesorului Tudor Vianu, vreun "înfumurat" care să fi primit cu superioritate spre catedră, nici vreun "distrat" sau "visător" sprijinindu-și capul în palmă și uitându-se în altă parte.

Sala "Titu Maiorescu", ce-mi părea pe atunci, era ticsită de un tineret ce nu îndrăznea să se aplece peste față de hirtie, să ia note, încremenit în admirația plină de respect, pentru profesorul cel mult cu un deceniu mai vîrstnic.

Învingindu-mi timiditatea și repulsia ce-o aveam că mă prezint cu răsunătorul meu prenume, am deschis intr-o zi, ușa din caleriei, unde erau toți studenții invitați să ceară îndrumări.

Profesorul aștepta în picioare, lîngă fereastră.

M-a primit ca și cînd aș fi meritat atenția sa, pentru o activitate remarcabilă.

" Aș vrea să vă rog....

" Da, poftim....

" Vream...

Biguiala mea, în loc să-l facă să-și piardă răbdarea, căci fi tulbură minutele de liniste, înainte de cursul ce urma să-l țină, i-a incălzit dorința de a-mi veni în ajutor. Cu multă finețe, m-a făcut să formulez inteligibil ce doream.

" Veniți peste o săptămână la mine acasă. Dacă intervine ceva ce vă reține, telefonați-mi. Telefonați-mi oricum, poate nu reușesc nici eu să mă fac liber.

. / .

Cînd m-am prezentat la data și ora stabilite, m-a întâmpinat cu vorbe încurajatoare.

" Sinteti punctuală. Aceasta mi face să cred că vom lucra bine împreună".

Peste trei săptămîni, cînd trebuia să revin, dar aducând ce lucrasem, fără a-i spune că părăsiesem " ideile estetice ale lui Macedonski, pentru care primisem o lungă listă bibliografică și comentarul său pentru materialul selectat pînă atunci, l-am întrebat dacă i-aș putea citi niște povestî.

" Veniti acum ? Veniti, sunt acasă, mi-a răspuns. Nici glasul, nici cuvintele binevoitoare, nu mă puteau face să bănuesc că avea de lucru.

În camera de la partea locuinței sale, o cameră străvechi de austera, că vedeai numai biroul ocupînd întreg spațiul, iar cărțile păreau incrustate în ziduri, o tinerească cu părul negru tuns s-a ridicat sprijinindu-și piciorul pe scaun și ținînd în mînă un desăr cu hîrtii dactilografiate, că-l avusese pe genunchi. Privirea ochilor ei larg deschisî sub arcade puternice, emblematul de îndrăneală băiețească și proaspătă feminitate, m-ai pus în dorută.

" Vă întrerup de la lucru... Nu mi-ai spus..."

" Putem continua. Miine la aceeași oră, da ? i-a zis tinerei, care a ieșit cu o grăbită scuturare a capului.

Am citit în ziua aceea, cincisprezece povestî, unele în versuri, altele în prosă. Scurte, foarte scurte, dar totuși, cătă răbdare să le asculte !^x

^x Toate poezile citite atunci, mi-au dispărut cînd, fără voie, a trebuit să-mi mut bagajele în alt spațiu.

" Urmăți conservatorul ? m-a întrebat după lectura primei lor două poezii.

" Citesc declamator ?

" Aveți foarte bună dicțiune. Mă gîndeam că atîi avut un profesor ca Nettara, care v-a învățat să puneti accent unde trebuie și să citiți fără a suna fals.

După mulți ani, îmi scria : " Mă întreb dacă versurile dvs. pentru cei mici au ajuns la destinația lor publicistică ? " Își oferise sprijinul său, într-o scrisoare de recomandare, pe care am folosit-o.

" Noile generații prețuiesc valorile disprețuite de noi și disprețuiesc la rîndu-le valorile prezente.

Dar e și procesul invers, paralel. Tinerii se fac că nu-și aduc aminte de bătrâni. Cei de șase luni, găsește învechitii pe cei de opt luni", scria George Călinescu.

Tudor Vianu, profesorul, criticul, istoricul literaturii, avea întotdeauna cuvinte de îmbărbătare și îndemn pentru cei care îi cereau sprijinul.

Mie, unei neînsemnate epistolare, îmi răspundea că "Vă urez curaj și astornie în gîndurile bune. Greutățile despre care îmi vorbiți, își vor găsi soluția lor, și hotărîrea de a luera, face parte desigur dintre ele".

Lecțiile de literatură universală de la Facultatea de Litere din București, ca și cele ținute de profesorul Vianu, cursanților, la Sinaia, erau ale unui pedagog cu o largă cultură umanistă, ale unui artist al cuvintului și ale unui patriot cu rezonanțe romântice. Claritatea și eleganța expunerii, în care ideile erau distilate pînă la esență, privirea de ansamblu și reliefarea emînuntului semnificativ, ca și ținuta firească a vorbitorului care, timp de o oră, stătea aproape nemîscat în picioare, mă făceau să nu mai privesc

capetele străinilor ce-aveau în față hirtii bătute la mașină.

Intr-unul din saloanele palatului "Feișor" de la Sinaia, transformat în sală de cursuri pentru universitari, Tudor Vianu diserta în limba franceză, satisfăcind urechile cele mai sensibile la accent.

George Georgescu îl asculta cu atenție încordată, trînd cu privirea, chiar pe Elena Vianu, soția conferențiarului, stînd lingă noi, fîși schimba din cînd în cînd, poziția pe scaun.

La ieșirea din sală, Tudor Vianu și G.G. s-au întîlnit.
(De fapt veneau unul spre celălalt).

" Nu v-am obosit ? "

" Sînt cititor vechi și statomnic al scrierilor din lîngă noi spui ceva ce n-am mai spus altări și vorbești limpede, fără alambicări, cum fac unii care, vrînd să arate tot ce știu să pară originali, devin confuzi.

Întorcîndu-se spre mine, mi s-a părut că profesorul aștepta să-mi rostesc și eu părerea. Si-am îndrăznit să mă întreb dacă toți cursanții îi înțeleseră expunerea. " O analiză aşa de subtilă a unei limbi care cred că are destule taine pentru unii din ei...." ziceam.

" Credeti ? Cei mai mulți fac parte din cadrele învățămîntului superior și vin de doi ani, unii de mai mult, la noi în țară... Vă rog să-i ascultați vorbind românesc. Vă mulțumesc totuși. Am să mă gîndesc la ce mi-ați spus ".

Si eu m-am gîndit după aceea, și-mi venea să-mi trag palme, pentru prostia și nedelicatetea mea.

x. limba lui Eminescu.

Tudor Vianu își exprima convingerea că pe Titu Maiorescu nu l-a înșelat niciodată gustul, de aceea avea atâtă autoritate verdictele sale.

Să autoritatea criticului Tudor Vianu, gustul său în totdeauna sigur, au pus altfel în lumină, operele poeților, Mihail Eminescu, Macedonski, Octavian Goga, Lucian Blaga, proza lui Nicolai Bălcescu, a lui Odobescu, I.L.Caragiale, Rebrcanu și a altor scriitori români și străini. Să-aceasta înaintea unui istoric și critici literar ca George Călinescu care, în expoziile lui geniale, nu observa uneori stelele ce se aprinsează înaintea lui și nu recunoașteau acordul, identitatea sa cu ele, în punctele cele mai fierbinți și luminii lor.

"Mie fui trebuie reculegerea chiliuței mele", spunea Tudor Vianu în Jurnal.

Era totuși mereu prezent și fără ezitări, în fața obligațiilor lui sociale.

"Cum să nu găsească ceasurile necesare pentru a parcurge lucrarea cuiva care-mi scrie că e încredere, pentru că e și un recunosător și ale cărui rezerve mă fac să nu-l reprezint cu simpatie?" fi răspunde el lui Constantin Cuza, în 1957, cind scrierile primite îl găsise bolnav și supraincarcat de sarcini din țară și de peste hotare.

Un om care din tinerete se pune mereu în balanță și care, cind stătea în fața vitrinei unei librării, se simțea avid de lectură, iar tând foile unei cărți, trecea printr-o plăcută grijă și infiorare, un suflet afectuos ce suferea în "isolare" și orice semn de înțelegere, răspindea "un curent Cald în marea de ghiășii" ce o simțea uneori în jurul său, cum fi scria în 1935 lui Perpessicius, putea oricând, la orice vîrstă, "să piardă cărările" și să-l

ducă suferința pînă la tipăt".¹

Tudor Vianu avea însă vocația prieteniei, a sociabilității și a studiului, fundament al moralei sale, și cred că le-a avut și atunci cînd i se redășteptaseră îndoilelile nemulțumirii de sine și se stînsește poate în el, naivul din prea multă încredere în oameni, căci trecuse războiul ce provocase atîtea mutății, incit, că imaginile vechi mai trăiau în inima sa, nu se putea să nu se miră că să nu fie indurerat din pricina "asprimii omului și a explozional de brutalitate" din Germania nazistă, întrebîndu-se: "Ce au devenit oare prietenii mei? Cum se vor fi schimbăti? Si nu vor ști nicio lucru că de frumoasă s-a păstrat imaginea lor în mine".²

Cel care se "îmbăta de cultură" și afirma că, atunci cînd îi e drag un tînăr, "ar vrea să-l dezvîrle în acea lume de entuziasme, de revelații a tinereții" sale, dar că "putem trăi deapărând prin ceea ce introducem în circulația morală a omenirii, nu numai prin opere de seamă, dar și prin fapta cea mai modestă, prin exemplul hărniciei și onestității noastre", acest ouflet generos a plecat care împăcat cu el însuși, grav și senin cum l-am cunoscut în 1927.³

Răvedea poate "leagănul copilăriei" sale, "Giurgiu" (-) încins de centura lui de podgorii, poate țara întreagă, cu copii din toate unghiuurile ei, și el "ca un copac cu ramuri bogate să scutare peste tot semințele prieteniei".⁴

Nu putea să se simtă singur, într-o "mare de gheturi", căci era acasă și "nu este pentru oricine, patria lui locul cel mai iubit al pămîntului și nu dorește oricine, oricît de minunată ar fi alte locuri și infițări ale lumii, să se regăsească printre acelea care i-au adăpostit nașterea".⁵

1. Scrisoare Ibrăileanu în 1922.

2. Scrisoare către Golopentia.

3. Jurnal.

4. Fragmente autobiografice p. 311 Jurnal.

5. Prefață la Odiseea, în traducerea lui E. Lovinescu, www.arhivaexilului.ro

RECITIND PE G. CALINESCU

Desdemona Petrescu

Hesedemna,

Recitind pe GEORGE CĂLINESCU

"Nu e chip să formulezi o propoziție, fără a avea neplăcerea de a o găsi spusă de altul"¹, spunea George Călinescu.

Intr-adevăr te irită uneori faptul că îți-a lăsat altul înaintea și descoperi aceasta, după ce-ai pus pe hîrtie un gînd ce-ți pândește în minte și care îți dă o senzație de vîmă monumentale, prin arta sa excepțională", te poate și satisface "Si el a gîndit ca mine", zici. Sau : "și eu am gîndit și-am spus același lucru". Îți mîngili demnitatea mereu rănită, iar la fel nu mai capătă aspectul unui dialog cu autorul, ci o retrăire, o rememorare a ideilor proprii.

După ce am parcurs întreg volumul de scrisori ale lui G.C. către Al.Rosetti, am recitat articolele intitulate "Cronicile Mizantropului" și cele următoare, ale Optimistului". Aparent contraddictorii titluri. Mizantropul este însă pentru Călinescu un "lăbulator de osmeni care, contrariat în nobilele lui aspirații, s-a îmbolnăvit de melancolie", iar optimistul merge cu elan înainte, "privind cu inteligență, urîtenia vieții".

In 1937, cînd demult apăruse cu majuscule numele G.Călinescu, scriitorul se zbătea să obțină o situație, pentru care avea și drepturile legale, și cele ale meritului.

Trimis la Iași, nu găsea "cameră mobilată, după o săptămînă de căutări cu sansar. Ideea unei odăi cu parchet sau cu teracotă sau ~~cu~~^{si} baie, fi făcea pe toti să ridă. Nu există paturi la Iași (crede-mă, nu e glumă !)

A fi conferențiar la Iași, e un lueru de rușine, sub demnitatea mea. Asistenții spun : "noi" asistenții, conferențiarii,

1. Observații mărunte - Lumea, 19 mai 1946.

Hesitation¹

trebuie să ținem paltonul profesorilor".¹

Ceea ce-l supăra și mai mult, era faptul că studenții se prezenta la examen fără să fi citit pe Eminescu și Creangă, fără a fi suțit de Macedonski, iar el nu găsea cărțile de care avea nevoie. "A sta la Iași înseamnă a renunță la știință", scrie Călinescu lui Al. Rosetti.

Și în octombrie 1938, socotește situația de la Iași "inerabilă" și o "nedreptate".

Nu-ți vine să crede că scriitorul G.C. a trecut prin "de lene"². Poate un fel de blazare l-a fi cuprins, cind fi era de "orariul zilnic", de invariabilitatea figurilor omenești", și de "monotonia alimentelor".

Autoportretele lui G.Călinescu sunt ale unui analist care-i place să-și dezvăluie observațiile. De altfel o atitudine în urma unor experiențe : " Definește-te singur, dacă ai această voleitate, și vei fi crezut ".³

În "Breviar de psihologie"⁴, expune procesele sale psihice "Am iritația impetuosă și, pot să zic, cordială. Ea vine după indelungi răbdări, și e urmată apoi de o lungă toleranță; și poate că singura mea vină este că, în loc de a reacționa tacut și cu fapta, mă mărginesc la simpla protestare verbală".

Nu se afișează însă să se declare împăcat cu sine, de preferință, el, aşa cum e " Recunosc că sunt un om plin de cusururi, că, dacă am unele insușiri, nu le am în măsura stînsă de alții și, cu toate astea, n-aeș vrea să fiu nici chiar Michelangelo. Aș dori să fiu tot eu. Formula mea mă mulțumește complet, deși îmi dau seama

1. Corespondența lui G.Călinescu cu Al.Rosetti p.59-61.

2. Din carnetul unui critic - Universul literar, 8 iulie 1928.

3. Observații mărunte - Lumea, 19 mai 1946.

4. Lumea, 31 martie 1946.

că e în totul imperfectă"¹.

E acel sentiment de familie, ce se impacă pînă la urmă, cu toate, în aşa fel ale sale, încît să nu dorească să schimbe cu ceva străin de el; chiar dacă astfel, ar atinge desăvîrşirea.

De altfel istoricul literar G.Călinescu e de părere că cîteva luni de la naștere și chiar dacă astfel, ar atinge desăvîrşirea.

Cronicile mizantropului, spune el, au determinat pe mulți să-l credă mizantrop. "Un singur lucru e adevărat: Nu-mi place oamenii vii și să simt mai bine în tovarășia cărților"².

Nu numai că se simte mai bine decît cu unii contemporani ale căror prepoziții se reduc la : "Oare ne-o plăti gradația Ptiu, ce căldură!" dar are "vițiu la care îl obligă profesia de a citi mai mult decît cei 20 de autori fundamentali".

Citind articolul "Să emorim timpul"³ nu n-am putut să gîndesc : "Să el a făcut calculul orelor de somn, Rămîn foarte puțini ani de viață adevărată, în care gîndești, cresc, trăiești. Ne ia mult timp îngrijirea trupului nostru betător"

"Condiția de a nu mori, este prin urmare a nu trăi", conchide Călinescu în "Memoriile unei broaște ţestoase"⁴.

Nevoia de a fi în lume, o exprimă altădată direct, în forma unei declarări solemnne : "Sufletul meu are nevoie de sufletul celuilalt"⁵, iar "cea mai mare nenorocire a unui artist, e de a fi singur"⁶

"Un poet vrea să știe dacă există, dacă rămîne cu adevărat. Tiparul dă prestigiu, iar editorul are un mare rol în promovare"

1. Observații mărunte.

2. N.Iorga- Contemporanul, 29 noiembrie 1946.

3. Observații mărunte - Lumea, 19 mai 1946.

4. Națiunea, 7 ianuarie 1947

5. Contemporanul 30 martie 1956

6. Gînduri autunale-Contemporanul, 1 noiembrie 1963

7. Chopin, Contemporanul, 26 februarie 1960.

13 Despre literatură

varea literaturii"¹.

Neputința de a publica, de a fi citit, chiar dacă nu stinge talentul, împuținează forțele lui.

" Pentru ca să creeze, spiritul are nevoie de entuziasm. Si entuziasmul i-l sprinde numai aprobarea sau măcar atenția criticii"².

Criticul Călinescu care afirma că simpatia pentru scrierile lui împiedică să facă "observații malicioase", nu se crăță pe calea

"Uneori ești pretențios, îngimfat, bombastic, plin de insuși, disprețitor de alții, vorbind în așa chip, încât nimeni nu te poate înțelege cum că după Homer, Dante și Shakespeare, tu ești bărbatul cel mai însemnat din univers"³.

Recunoaște că "e așa și că a fost și mai rău". Aproapele lui vechi pe care le recitește, sunt "arogante, tâioase și un iatagan, dând decizii fără apel".

Să rușinat se apreciază : "Antipatic individ!"

Regretă că în judecarea "rodului literar", n-a putut să obțină "acea seninătate și acel respect față de cel mai nefinsemnat produs al mintii".

~~Critica~~ ^{îl} ~~că~~ își face vremea.

Inconsecvența critică nu constituie un delict. Gustul se prefacă, preferințele se schimbă, greșești ieri sau greșești azi. E mai curajos să-ți sărurăsești eroarea"⁵.

In articolul "Gloria după moarte"⁶, vorbește de convingerea lui Macedonski că e un poet mare, cum și era, dar nimeni

1. Sintul eternității - Jurnalul literar, 12 martie 1939.

2. Entuziasm și negație - Viața literară, februarie 1928.

3. Corespondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti.

4. Azymandias - Contemporanul 18 mai 1956.

5. Păreri și resentinente - Viața literară, 10 decembrie 1927.

6. Adevarul literar și artistic, 7 iulie 1937 www.arhivaexilului.ro

nu l-a cunoscut și-a fost ignorat cu încăpetinare, în timpul vieții.

"Niciun n-are capacitatea noastră de entuziasm, de admiratie" ... strigă Călinescu într-o scrisoare către Al. Rosetti.

„Într-adevăr, biografiile și portretele marilor scriitori par a fi concepute de un romanier, un dramaturg poet. Si-oconstru nu numai în monumentală sa Istorie a Literaturii, ci și în articolele publicate în revistele vremii.

„Ce-er și dacă ar trăi azi, Eminescu ?" se întrebă. „Ar fi mult mai nefericit. Nici editor n-ar găsi, nici revistă. Indienca nu i-ar publica poemele, ca fiind neortodoxe".¹

Pe romanierul, criticul și estetul C. Călinescu, îl interesau toate aspectele vieții, dar fundamentalul emoțiilor săstește al muncitorului care vrea să înslăinăse și să cultive ceea ce poate hălni viitorul.

Inocenții să transmită pasiunea lui pentru știință, cercetare, pentru lecturi – une din ușile "noiui" și "păstorii" ale spiritului.

Dă lectii cum să se citească o carte.

Verbaște cu goslu, despre profesori și elevi, dar și de educația copiilor și a tinerilor, în familie.

Criticul "alăurește" judecătorilor ce face mai înțelește pe criminali. – "Achitând un criminal, nu dăt n'intelge că acestea fapte sunt îndreptățite și le-ar face și ei".²

Este indignat că se scot ediții speciale în care pe o întreagă pagină de ziar, se scrie despre un bandit, cînd în colțul unei alte pagini, se amintește oacă moartea lui Vasile Miruș.

Viața oamenilor de seamă e o pildă pentru contemporani și urmași, afirma Călinescu. Viața lui Eminescu a cirui operă este rodul geniului, dar și al muncii, impresionantă pe cercetătorul

1. Adevărul literar și artistic, 19 noiembrie 1954.

2. Redopse – Adevărul literar și artistic, 25 ianuarie 1956

manuscriselor sale.

" Scoala lui Pirvan nu este o scoala arheologică, ci una de etică a ginditorului"¹, iar istoria ridicării lui, influențată prin fapte. Ca să cunoască viața, Vasile Pirvan și-a pierdut-o pe a sa, spune G. Călinescu.

La șase ani după ce legionarii asasinaseră pe Iorga, întreabă : " Cum de n-au vîzut ucigașii, măreția victimei lor ?" Citează profetiile lui Iorga : " Să nu ne înșele înbinda de la Roma și cea de la Berlin ", amintind că sinceritatea patriotului "punea la indoială - și cu cît temei - patriotismul acelor martori de lucruri străine, care vorbesc de nație și de patrie și nu cunosc nația lor și patria în care s-au născut și pe care datoria s-o speră ". El, Călinescu, prețuia "bunurile tuturor celor lalte popoare constituind omenirea", dar se declară " un român român ".

Aplecat spre realitatea imediată, dar și spre meditație, are forța unui sintetizator, opera lui G. Călinescu ne oferă o sinteză logie de aforisme poetice.

" Omul excepțional, expus privirilor tuturor, este ca posul care, crescând, mărește creațura neînsemnată și-i dă infițisare de plagă ".

" Biografia, ca și romanul, e o operă realistă. Eminescu a avut parte de martori insignifianti și optimi. Si totuși figura lui se ridică pînă la cer, dintre aceste furnici care au mers numai pe lîngă tălpile lui ".

" Istoricul literar, poate construi cu mijloace anecdotice mici piese de construcție istorică, cu condiția de a vedea omul și a-i splica detaliul ".

1. Vasile Pirvan- Viața literară, 23 iunie 1928

2. Iorga - Contemporanul, 29 noiembrie 1946.

Secvenția

" Cu cât o națiune e mai civilizată și mai cultă, cu atât comunicarea între generații e mai frecventă".

" Nici un an al nostru nu e provizoriu, fiecare înfățișează o etapă definitivă a scurtei noastre existențe".

" Satira găsește în causticitatea ei esențele celei mai sole-rate alegorii, dar iubirea nu poate fi stearpă. Nește poate urmări flori palide, sunete dulcege, dar poate și să redeschidă drum lăuntrilor peste care zboară păsările cerului ".

" Individii lipsiți de preocupare morală, nu aparțin umanității".

" Sentimentul zădăniciei este paralizant și, dacă ne-am invadat de el, nu fi încapabili de a mai trăi".

" Patriotismul e cu atât mai slab într-o țară, cu cât insălitatea de bunuri materiale și aspirații e mai mare ".

Vorbind de inegalitatea spirituală, G. Călinescu pună pe același plan pe analfabeti cu cei care n-au mijloace să-și cumpere cărți și să se ducă la spectacole.

In legătură cu schimburile economice dintre țări, afirmează " Inchiderea granitelor ar întreține un suflet dur, capabil de alt război. Ceaiul, cafeaua, portocala, smochina, enibaharul, scorțișoara....sunt stimulente ale unei gîndiri universale și întrețin o dulce nostalgie, proprii înțelegerii între popoare".

x

x x

In ziua de 29 februarie 1964 m-am dus să-l ascult pe G. Călinescu într-o sală din sălile Universității bucureștiene, unde am întrat de la vîrsta tuturor posibilităților, pe care puțini au știință să le transforme în act de viață.

De cum am intrat între atita lume ce fremăta de tinerete, m-am simțit la pămînt, ca floarea doveacului. Nu era ușor să-șteptă cu sentimentul acesta, aproape o oră, căci cursul www.arhivaexilului.ro

Hesademna

tru 11.45 veniseam devreme, să găsesc un loc în primele rânduri de bănci, să văd și să aud.

Însotit de profesorii Ivașcu și Novicov, G. Călinescu a ridicat sala în picioare, aplauzele repetindu-se și întărinindu-se în timp ce valul de oameni se lăsa în jos, pînă a strivi pe pod din față, care ajunsese să se lipsească de catedră.

" Nu se treg în lături să lasă barem un culoar liber în fața profesorilor ? " m-am interesat eu, contrariată că nu pot să zări pe Călinescu.

" Așa-i place, mi-a răspuns un student. I s-a propus altă sală și n-a primit. Sala asta plină ochi cu tineret tropiți de bate din palme la fiecare cuvint, îl excită. Or fi unii care n-au mai fost pînă azi, ca și dumneavoastră, dar cei mai mulți vin regulat, deși nu-l au pe Călinescu profesor. Ai venit o dată, cursurile lui devin o obsecie, un viciu. Nu te mai poți lipsi".

Un alt student m-a sfătuit să mă aşez pe pupitrul din spate, cum făcuse să aproape toți ocupanții șirurilor de bănci. L-a ascultat și, nu numai că am putut vedea și auzi, dar căciula mea țuguiată, mitoasă, scuturîndu-mi cenușă pe obraz, mi s-a părut că mărește buna dispozitie a estetului.

Fața lui păstrase liniile de medalie din tinerete, căpătind o expresie de subțire blindete. Părea într-adevăr că exultă de fericire între valurile mării, dar pieptul umflat pînă la gât i-a adus singele pe buze, intrerupîndu-i de cîteva ori fraza.

Să-i indemnă cu carecare nerăbdare, colaboratorii, să se aşeze pe scaune, rămînind numai el în picioare.

" Bojdeuca din Tichu, zicea, fusese cumpărată pe numele tatăicei Elena Vartic, din grija pentru viitorul ei, căci n-o făcuse soție legitimă.

18
Academie

22

Pe vremea aceea, era ceva obisnuit. Azi sunt căsătorii de probă. Nu e frumos, dar e rational. Nu-i aşa, Ivaşcule ? "

După o pauză cu aplauze și risete, profesorul a continuat :

" Pe jos, în casă, era pămînt bătătorit.

Cu picioarele goale, Creangă putea avea senzația că se află pe Ceahlău. Se văita prefăcut, moldoveanul, că ceardacul săi sta să se năruie și avea un fel al lui de a se lamenta că a glod, ca și cind la Humulești n-ar fi fost glod. - Si mai era și așa, chiar în centrul " Ieșului ".

Casa era așezată pe deal, ca a Irinocăi, și-i da de fel, emoții pastorale lui Creangă, care cînta din fluier.

- Se află la Academie fluierul acela, dacă s-o mai vîd.

Risetele sălii i-au dat răgaz să respire. Ridea și el. Așa părea.

" Stioalna din Humulești o reconstituise printre-o putină în care se afunda pîn'la iad și se săltă pîn'la soare ".

Studentii veniseră ca la un mare spectacol și aplaudau la scena deschisă, aproape după fiecare frază.

După fiecare nouă revîrsare de simpatie, conferențiarul continua zîmbind.

Mi-aminteam o vorbă a lui mai veche: " Dacă ești unii care își închipuie că scriu pentru glorie, ii voi dezamăgi. Aș vrea numai să fiu iubit ".

Continua să povestească și să comenteze ca între prieteni :

" Si-a făcut ostentativ haine de șică minăstiresc, ca să miresse a turmă. Amme le-a făcut, pentru " Junimea ", unde și Eminescu intra alături de el, în același costum.

Regresiunea la Creangă e felul lui de viață. La Eminescu este metafizică.

Iesirea mea

79

Junimea era o casă primitoare și Titu Maiorescu un nobil emfitterion. - Titu Maiorescu se cere neșărat să fie reintegrat cu bună credință, căci altfel, trebuie, să reg frumos, scos și Eminescu odată cu el, din literatură. Nu-i laud intuiția estetică și spiritul științific în alegerea exemplelor, chiar cind vorbește ^{dacă} folclor, căci aduce mărturii producțiile lăutărești".

Pe scară lui muzicală, ca un grafic ce înregistrează de temperatură, Călinescu a citit documentul, n-o putea spune degrabă, a cintat poezia lăutărește.

" Dar să nu intrăm în estetică", și-a opriț criticul elemul.

" Nobiețea de simțăminte și sfera înaltă a ideilor pe care Maiorescu o găsea la Eminescu, n-o putea afla la Creangă pe care îl aprecia ca povestitor "poporul", foarte talentat "în felul său", iar Junimea îl prețuia ca pe un scriitor, să zicem "pentru că are culturale".

- Nichifor Coțcariu e o capodoperă a nuvelisticii noastre și Creangă un inițiator al genului ". Dar cind Găse publică la Convorbiri, "Cfinele bălan", Maiorescu zice că e una din cele mai frumoase scrimeri și nu "în felul ei ". Eu cind ei trimete la examen enumite opuri, o să se găsească pricepuți care să spună că greșesc la geografie sau la științe naturale. Si sunt sigur că nici unul din domnii acestia n-a făcut și n-o să facă ceva pentru literatura română.

" Titu Maiorescu, dacă a greșit "în felul său", e și azi o autoritate în multe feluri.

Călinescu umplea harta țării, cu monumente : " Este cu desăvirsire exclus ea un autor obișnuit să aibă norocul să spună atât de simplu și cuprinzător : " Tă-vă pastia, privighetori, să vă bată. ..." Pentru asta trebuie să fii impins de la spate de milioane de

20
Neatamna

24

țărani, să vorbești în graiul lor...”¹

Polemicele lui Călinescu au alimentat strălucirea literaturii române, năsurind pe cei lipsiți de seriozitate științifică și pe falsificatorii care îngheală opinia publică.

Octav Minar “este unul din viernii care rod în sicriu și în cimitirul lui Eminescu”², spune G. Călinescu.

“Să făți de Timoleon Pisani e tot atât de necrețător, căci tomul nu mai e grav, ci ia forma unei persiflări joviale.”

Repetându-i la scurte intervale, nimale, își bate joc afirmațiile lingvistului sentențios și categoric, ca cea mai înstituție de reforme. Păptul că-și permite să ridă cu supertate, e de o mare îndrăzneală. “Intre A. Pisani și D. Inghel cred că e vreo greutate de alegere”, scrie Călinescu³.

Inchisie însă sever : ” cititorul poate cunoaște....de unde se nivela de cultură ne învață d. Pisani, ” limba noastră”.

Cercetătorul series, esteticianul nu suportă viernii.

O întâmplare din tinerete mă face și azi să cred că în mintea lui G. Călinescu primează iubitorul de frumos, creatorul pentru care poezia ”e o voluptate” ce nu suportă decât muzica ei.

În primul meu an de studenție, când la Institutul de literatură condus de Mihail Dragomirescu, instigatorii de incendii critice lunu în virfurile amelor, pangligutele bătrînului profesor și le vînturau și le dădeau foc, ca unor netrebnice petece, transformîndu-le ori desflintîndu-le, G. Călinescu îmi apărea, un miracol al inteligenței și fantăziei. Acleamat de public pentru coloratura verbală cu scăpărări iuți de fulgere, nu se arăta năgulit sau mingăiat de succes. Mai solemn decît Vladimir Străinu, mai re-

1. Un monument al naturii - Contemporanul, 8 martie 1957

2. Octav Minar, Necrofor eminescian- Viața Românească 1932-34 p.361-363.

3. Limba noastră- Adevarul literar și artistic, 1 martie 1936.

21
Histeroman

28

zervat decit Pompiliu Constantinescu, mai scăpitor decit Serban Cioculescu, tăind cu o metaforă, o lungă peroratie acidulată, G. Călinescu era obiectul spaimelor ființei vulnerabile de pe podiumul universitar, dar și admirat de acesta în ceea mai înaltă accea a mărturisirilor între cei mai apropiati prieteni, căci orice s-ar zice, - Mihail Dragomirescu avea gust și analiza pricepere.

În primul an al studenției mele, profesorul umblătoate cărările și-a toate scorburile sufletești, ale eroilor gădiei "Othello". Aruncase chiar de la început o întrebare "plexă":

"Care sunt sentimentele ce dău mișcare dramatică acțiunii, dezlănțuind conflictul dintre personaje, și întrucât acestea reprezintă atmosfera shakespeareiană ?"

Profesorul a repetat întrebarea, poate în forma poate adăogîndu-i elemente noi și făcînd-o mai confuză.

Reprimind răspuns, pornise asaltul împotriva tîcoarelor ce se prelungea (inteligențele Institutului de literatură luan cuvîntul, mai mult la discuțiile după citirea referatelor).

S-a produs atunci ceva neașteptat, la galerie : măcăise un "boboc" și magistrului îi plăcuse. Intreba cum se numește vorbitorul.

" Petrescu, am răspuns eu, cu o neagră preaîntîre.

" Si mai cum ?"

Amuțisem.

" Petrescu și mai cum ? " a întrebat nervos, Mihail Dragomirescu.

S-a dezlănțuit atunci, un hohot asurzitor, cînd vocile galeriei au început să scandeze : " Des- dă- mona ! "

La ieșirea din aula Fundației, unde se ținuse ședința,

m-au lovit din toate părțile risetele studentilor, dar nici unul, nu m-a atins mai brutal, ca glasul strategic al lui G.Călinescu, care pe atunci n-avea totuși urezuri și căderi de acute. Trecând pe liniști mine, îi spunea unei tinere : " Nu sănt deloc curios să văd fața acestei Desdemona. Poate are negi pe nas și, peste ei, ochelari. Dar e ridicol și indecent să vorbești în public, cind portă un astfel de... Tinere a început să ridă, un rîs hirbit, deloc plăcut.

" Ridicole ! "

Bu n-am găsit că era ridicol nici cind am intrat între studenti, ca să ascult unul din ultimele cursuri ale lui G.Călinescu, dar n-a jenat chipul meu de azi cum m-a handicapă altădată pre cărula mi n-am pricoput să-i dau o nouă strălucire, nici să-l

N-am gîndit niciodată ca George Călinescu :

" N-ăș vrea să fiu nici chiar Michelangelo. Aș dori să... tot eu. Formula mea mă mulțumește complet".

Deși am descoperit că în multe privințe avem aceleași "formula mea" nu mă mulțumește. Aș fi dorit să am talentul, încrezerea și puterea de nuncă a unuia dintre cei mai înzestrati scriitori și n-ăș zice "nu" dacă, născindu-mă a doua oară, aș fi ~~ea~~ George Călinescu ~~căruia, vedeața non debilită, mi-năș dată măcar ferjă etuncă,~~ ~~în binecătă, său~~ sărătă ~~de~~ păr negi ~~pe~~ nas și, peste ei, ochelari.

○ mare prietenă :

ELENA PARAGO

Imaginea caselor "Aman", azi bibliotecă a orașului Craiova, și pavilionul unde locuia poeta "Elena Parago" era o cunoștință veche a mea, înainte ca Elena Parago să locuiască acolo.

Unciul meu, baritonul Constantin Petrescu^{x)}, care de nise custode al muzeului și bibliotecii "Aman", după ce bâlnav, răsise sălile de concert și de Operă, ocupa cu familia, pavilion construit în stînga impunătoarei clădiri lăsate de Aretia și Alexandru Aman.

După instalarea Elenei Parago ca directoare a muzeului împărțise cu ea imobilul, în două apartamente egale.

Eu însă făcusem cunoștință poetei cu mulți ani înainte.

O mătușă a mea, orfană la 16 ani, aflată în grija tanărului meu, locuia cu noi, la cîteva sute de metri de una din casele închiriate de Elena Parago în Craiova. Pretextind că se duce la colegă și ia și nepoții la plimbare, tinăra noastră mătușă își facea drum aproape zilnic, barem să-o zărească pe Elena Parago, de care era îndrăgostită cum erau școlărițele pe atunci, de profesorale lor sau de elevale mai mari.

În timp ce pîndeau din camerele vecine, mișcările poetei, noi, copiii, rămîneam în curte.

Aveam trei-pătră ani, cînd mă jucam cu pietricele lîngă scara de piatră dela locuință Elenei Parago.

Ridicînd capul într-o zi, am văzut în golul ușii deschise, o femeie

x) Petrescu Constantin "Amintiri" Niculescu Basu.

cit ușă de mare. Sta dreapta, cu brațele în sus, ținând cu mânile, cadrul de lemn, ca și cind ar fi sprijinit casa. Minele largi ale hainsei, fi atîrnau ca niște păsări rânte. Cîțul nu î se vedea sub față mare, albă, în care se intineau, cu adevărat seintelei, ochii, pe care-i priveam mai târziu decît pietricelile pe care le frecoaseau între degete.

„Mi-a întrebat ce fac. ~~Împărtășește~~? Aflind că vream să amabile din pietricele, mi-a spus că n-o să-lucreze și că-mi va da un lăz de sticla, ușoare și lucioase. A intrat în casă și, cind a apărut încă în ușă, în rochia neagră de catifea, lungă, de ștergesc scara cu care și-a părut și mai mare, atât de mare, că trebuia să-mi țin capul dat pe spate, ca să-i vad față.

Ni-a pus în palme șteingă trei biluțe colorate, apoi din buștenarul rochisiei, un buștenar adînc, unde intrase brațul pînă ajungere de cot, și acasă o cutică rotundă, liliacă. Îndean că și de acolo va ieși cine și te ce lucre minunat; dar... spre desolarea mea, mi-a așezat în palme coasă, una peste alta, două pastile de ciocolată.

— Mănușă-le! mi-a zis, văzînd că sunt gata să inchid fer-pannul. Astea nu sunt pietricele... Se topesc... Mănușă!... Numai copiii grași sunt frumoși!"

Îmi luană mâna să mi-o ducă la gură, cind a apărut mătușa mea, care, cind vorbea, parea să fi cintată din frunze.

— Ah! erai aici? S-a întors spre ea, poeta. Vino! Te acceptam...

Si-au intrat în casă, și-au stat de verba, pînă ce pastilele de ciocolată mi se prelînsaseră pe toate degetele, pe rochie și pe juponul cu volanage de broderie bine scrobile, fapt pe care, afiindu-le Elena Parago, și-a certat prietena mea tineră: "De ce n-ai adus-o să-i curdă rochia? Ce-a patit așa?"

Elena Parago era tipul de scriitoare atentă la mijloacile copiilor. Tragea cu urechea la sporovăiala lor, le asculta dialogurile

cu lucrurile din casa ei, pe care uneori le trințeau pe podea, ca să le audă și tipătol. Le arăta poze din cărți mari, ilustrate, le povestea cercetind ascunțarea minții lor, spontaneitatea, femeia și-n alce, blîndetea și bunătatea lor. Într-o scrișoare îmi face portretul unuia din nepoții mei, azi electronist : "A bătut cu degetele la clapele mașinii, s-a jucat cu clopoțelul, a sărit vîcăra de pe dulap, deși nu prea era lumină, și mi-a adus o pisicuță pe care o găsim la poartă. I-am spus că n-o să-o pot îngriji, că cint și eu bolnavă, n-a înțeles. Poți să vorbești orice cu el".

Intrai copil în casa Elena Parago, apoi elev, student, apoi într-o meserie modestă... Duceai copiii, nepoții, pe care-i însăși după aceea să meargă singuri, să-și citească încercările lui Krai adoptat cu tot neamul și cu toți prietenii.

Veneau profesori cu grupe școlare, să ceară sfat, în urma unei serbări, când se recitau din versurile poetei, sau numai să-i demonstreze cum o reprezentaseră pe scena Teatrului Național în sălile de spectacol ale școlii.

Cei mici, care o vizitau însoțiti de părinți, chiar dacă nu erau la vîrstă lecturilor, îi cereau cărți. Întâlnesc adesea o fetiță brună cu ochi verzi, pentru care poetă avea o mare alcătuire, (peste fiindcă era orfană). Îi cîtea același poesii : "Cățelușul șchiop", "De ziua manusi", "Palcorul moțat", "Gindacelul", "Sireata" și "Bobocica", asupra cărora îi plăcea să poarte să revină și le ceră și fetiță mereu pe același.

- Spune-mi și tu una, acum ! a întemnăt-o într-o zi, Elena Parago.

- N-am cartea asta cu Bobocica. Mi-o dai ? i-a zis fetiță.

- Îmi pare rău, dar nu pot să îți-o dau. N-o am decât pe asta.

- La uite ce multe cărți ai !

- Să voi avea multe cărți...

- I-am Bobociica.

- Nici eu n-o am decit nici, in cartea asta, singura care mi-a mai ramas.

I-a imprumutat-o totuși, iar fetița n-a mai adus-o.

- Am pitulat-o și n-o mai găseșe fi raspuns, de cîte ori poeta o întreba de ce a venit fără carte. "Un lucru imprumutat nu trebuie să-l pierzi. Să ai grija de el, ca să-l poți înapoia".

În felul acesta, Elenei Parago nu-i mai rămăsesse intr-o vrem, nici un exemplar din volumele de versuri pentru copii. În cai mari nu-i crătau biblioteca. Si nu se supăra. Îmi spuse : "Am înțeles că bun, suferința îl face mai iertător și mai blînd".

Îmi dăduse o carte foarte frumoasă ce descria viața pădurilor. Era mare și grea. Nu am putut să-l iau în sacu acela. A doua zi, n-am mai găsit-o. O imprumutase unei educatoare și... o fi pitulată și ea, că n-a mai adus-o. De atunci, de cîte ori mi-a oferit o carte, am rugat-o să scrie pe ea că mi-o dăruișe mie.

- Dar tu să-o iezi cind îl-o dau. Dacă vine cineva și mi-e cere, sic, ia-o ! " Nici nu mă uit ce mi-a cerut.

Mila pentru oameni crescuse fără limite în sufletul poetei, și din amărăciunile ei de copil neclujit.

Cind de-abia împlinise 12 ani, i-a ramas în grija un frate mai mare, Ernest, și doi mai mici, Virginia cu 6 ani și Nick și George, meninul, mai mic cu 9 ani. Un copil de șase ani și unul de trei ani, să-i crescă o fetiță de 12 ani, iar pe deasupra să întrețină o casă cu doi bărbați care creau nucă și o comportare plină de tact !

- Mana avea o gingărie și o frăgesine de floare. Miini mai frumoase ca ale madonelor. A murit tineră, de cancer. Mergam în urma dricului, cu barigul negru, din care își ieșea părul despletit. Aveam voie să mi piepten decit după înmormintare.

A doua zi, tata n-a oprit : "Nu te duci ! www.arhiivaexilului.ro Mi-am lăsat ghiozdanul pe un scaun, mi-am scos gorgul de uniformă și

ai l-am pus pe cel de gospodină. În ziua următoare, scena s-a repetat : "Iar și-ai pus șorțul ? s-a mirat tata. Nu-ai înțeles că nu te mai duci la școală, Elena ?

- Credeam că ieri...

- Nu te mai duci deloc. Ai un frate mai mare, care invigilă. Nu pot săi mult. Ești cît mine de voinică. Nu vrei să iezi locul tale ?"

Trecuseră patru ani de când cu brațele în albie său domoara plitei pe care fierbea mincarea zilnică pentru cinci guri, nuncea aşteptind apusul coarelui, să se închidă în camera ei, să citească, ferită de privirea fraților.

- Ne cultivăm ? o întrebăse risind, Ernest, fratele său surprinsind-o cu o carte în mână.

- Crezi că numai tu ai dreptul ? îl înfruntase ea. Am trei fete fără cămașă spălată, ca să-ți aduci suiente cum și-a fost schimbă două pe zi.

- Poate-mi tai și tainul de mincare ! glumise el.

- Nu ești numai tu în casă...

- Îți spun opre binele tău, stăruise fratele. Te ameștești cu poezii. Nici un bărbat nu caută femeie înviată. Mai ales de literatură, fug de le scăpără picioarele.

- Mai bine și-ai călca singur pantalonii decât să te coupi de mine, i-a interzis ea sfatul. Dar de atunci, nu mai citea și, mai ales nu scria decât seara târziu, în ea în cameră, cind cei doi frați mai nici adormiseră lîngă ea, în pătucările lor.

"Nimeni nu se întreabă ce nevoi are sufletul meu ?" se mira poeta, citind cu învergură, cu spini, să nu rămână fără carte.

Totuși tatăl ei, privindu-i miinile mereu la lacru pentru ceilalți, începuse să-și facă muștrări.

"Când se uita la halatul meu cu pete și petici, nu bănuiesc că pane la cale. Am înțeles mai târziu că se nimănă să îl săvârșească.

fi vrut să nu lase la cheremul vreunei cununate și chiar a frateului meu care se învățase să-mi poruncească și să-l servesc", spunea Elena Parago.

Intr-o zi, tatăl a primit o scrisoare de la fratele lui Tighina.

- Elena! a strigat-o cu glas mai tenuat ca altădată. Pofteați frate-mu să petreci vara la ei, la moie.

"Am avut intîi o trecărire, în care era mai multă îngrădere decit placere. Nu călătorisem niciodată singură. Nu cunoșteam locurile, iar numele comunelor unde ținea unchiul meu cîteva hectare păsind în arendă, nu-mi sună ademenitor."Băinăreni"? Mi se părea bărbat ca o vîcăreală prefăcută sau ca o porcă batjocoritoare dintr-o trufă vreunei primări. Dar după primul moment de surpriză, am capat să se miște șerpește, închipuirile. Deo-ăș fi știut cu ce gânduri să trimit tata acolo, ăș fi încercat să nu opun, deși nu știa cum ăș fi reușit să îndrăznească vreo impotrivire. Niciodată nu-l confronțăsesem pe tata.

Spre surprinderea mea, îndată ce mi-am ocupat locul în tren, m-am linștit. Primirea afectuoasă mi-a sporit iluziile. În oftevele zile, m-am adaptat la viața organizată de alții, în care libertatea de gîndire și acțiune nu-mi erau stincherite de nimeni și de nimic. Am găsit și cărti, și locuri de tîhnă și de visare...

După o lună, unchiul mi-a spus că-mi va face o surpriză. Au poftit un prieten, grăe de origine, dar stabilit la Odesa. Pot să-mi răsucesc acum creierul și să-l store ericăt de mult, nu-mi aduc aminte cum era omul acesta. Știu că nu ne-am întâlnit nici din privire, nici prin gesturi. Grai nu puteau avea, el negîndecat grecoște și rusște, iar eu cunoșcîndu-le cît uitase tata grecoște și unchiul, rusște. Dar cu toate că n-au izbutit să mă căpătuiască, unchiul a străduit să mai rămîn la ei. Si-am stat aproape trei luni. Mi sînteseam fericită între țărani negri. Mi-au făcut bine zilele petrecute

acolo, și pentru că fusesem lăsată în voie și, nesimțit, învăluită de-o grija mingiștoare, cum nu mai avusesem de cind trăia mama. Dar, mi-era dor de Birledul nostru cu băltile lui glidoase, după ploii ne-affrînte, ce inundau străzile inguste și mordare. Mi-era dor de acasă, de copii... Am plecat hotărâtă să nu mai părăsească niciodată casa părintească.

Stiam și pe-atunci ce vreau și aveam impresia că ghicind că-o să se întâpte. Nu mi-am dat însă seama că-o să-l pierd ea curind pe tata. L-am găsit bolnav și într-o resemnare tristă, la doar ca renunțarea la toate. Nicio mai prindere pentru un sfîrșit omenesc, ca resemnarea.

- Te las fără nici un rest, Elena! mi-e zis, să fi fost să casa ta, plecam impotrivă.

Și într-adevăr, după moartea lui, am simțit ce înseamnă să fii fără părinți și să nu știi înainte să te îndrepti".

Elena Farago se oprea brusc din povestire și, cu capul rotunzit pe pernele înalte, închidea ochii, rămfând o vrăne nemijăcată. Palcoarea albă a feței, minile subțiri, cu degete lungi, de o frumusețe neobișnuită, ce i se odihneau pe piept, mi tulburau. "Să după-cessa?" o întrebam, ca să-i deschid ochii.

Nu-și ridică pleoapele. Vorbea înacet, întrerupt de hîrliturile tusei :

- Sunt obosită. Să tacem, ca să ne bucurăm că suntem împreună, numai noi două, care știm că. Tăcan, îmi spunea.

Uneori, cind sfatul de seară se stingea, tăcerea prelungindu-se în climatul tăcerilor încărcate de presințiri iștovitoare, ajipeam pe scaun. Somnul meu nu ținea mai mult de cîteva secunde. Dar seara, la ore tîrzii, mergind spre casă, ffigițul hainei și legănărea brățelor, mișcind umbrele singuratico, îmi întorceau cu spinaș capul. Grăbeam pașii. Aproape alergap. A doua zi veneam hotărîtă să nu mai întîrziez seara. Văzind-o însă cît de urât și eră să

rămasă singură, săi supuse sănătății ei : "Nai stai ! Sunt aşa de lungi noptile !"... Si niciodată nu erau păgubite, căci orele tinerii se făceau de taină și de povestiri care țineau deodată din te nările : un telefon, o vorbă, un gest...

La 17 ani, cînd o tinără de altădată începea să simtă în adîneul ființei ei, fierul dorurilor necunoscute, Elena a rămas singură. Consiliul de familie, a trimis-o la un mochi după naștere, la Brăila, unde umiliințele de fiecare zi, o rănsau. Își nășteau creșterea că iase din situația de slujnică fără simtrie. Chiară de Ernest, care se căsătorise cu o femeie mai în vîrstă, cu casă ei încă, și bani din chirii, s-a dus la București.

- "M-a transformat și ea în slujnică neplatită și injurând toată ziua. Căram gălățile grele cu apă", spunea Albării mari de rufe, curățan, frecam... Am făcut de toate și le-aș fi făcut biser și cu dragă înină, dacă aș fi ausit o vorbă bună", spunea poeta.

Dar glasul aspru al cununiei, mereu nemulțumită, vorbele și jignitoare, ingreunțau căldările cu gunoi, duse departe, într-o vale... căldările cu apă, aduse de departe de la o fintă din drum... covânta plină cu rufe, mincarea înghițită cu noduri, pe un colț de măsă, alergăturile cătăreștezi ziuă și după ce se înnopta, pentru ca să rămână tot datește. S-a hotărât să intre la un etăpin străin, care să ar fi putut să-i recunoască nuncă.

Se imprietenește cu vecinii. Oamenii sunt mult mai înțelețători cînd nu-i împiedică interesul personal. Generozitatea poate deveni chiar fierbinte, stimulată de neomenia altora, mai ales dacă aceştia sunt culpabili și ca vecini. Pe de altă parte, sufletul unei tinere a cărei demnitate nu face concesii, și care aspiră la independentă, e mai apăsat de opresiunea familiei și o suportă mai greu decît pe o străinilor.

Elena i-a destăinuit unei vecine, dorința ei de a-și găsi un serviciu. Vecina înțelegind că fata nu poate parăsi casa trăsătilor,

•, răunind în Bucureşti, i-a atins atenția asupra unei oferte pe care o descoperise la nica publicitate din ziua : "Se caută o tinerețe care să se occupe de copiii lui Gheorghe Pacea, la Iași".

Tinerețea n-a stat mult pe gânduri. S-a grăbit să-și facă lădița și să-o pornească la drum, ca să nu-i ia alta înainte.

Într-un compartiment de clasa a III-a, în trenul de la Iași, strănașă lingă un sac cu porumb necurățat după dragii și bustul voluminos al unei preocupații de păduri, incoveniente în aspect nemijorâtă, străpunsă de vorbele fratelui ei, care-i urmăreau în urmă. Lovită în coaste nu părea să le simtă. Ochii mari, cu limpezimi de criș, emaljuit cu scîntei, atrăgeau călătorii de pe bâncile din față, și îi ținea trătuți privirea fetei, desprinsă de lucrurile din jur. Mâinile erau nemijcate și ele pe lădiță de pe genunchi, ca niște articulații albe, ce-și înecăseră zborul. La o cereștere mai atentă, se putea observa totuși, pe acel chip de Junonă, mișcarea gândului, ridicându-i sprințenele și o ușoară tremurare a mărilor, peste banale cu subțirimi și ondulări grave.

O agăduitoruță puternică, trenul aprinde-se brusc în cîmp, un coș cu struguri zvîrlit din plasă pe bancă de lemn ticsită de osușeni, căpătiva ciorchini negri căsuți pe rochie, dar mai ales cearța călătorilor din preajma ei, adaseră pe Elena în prezent.

- A cui li copul ?

- A meien. Mi bim matali și da-mi o mină de agători. Ai grija ! Nu călea și struguri, fi pacat.

- Dar de cămăga me no-i pacat ? La ti uită ce-i și pi rochița duduji !

Elena ridicată pe picioarele ei mari, răsturnă în coș strugurii ce i se agățaseră și în păr. Înîștea ei de-o blindă seninătoare, a stîns minis bărbatului, nu însă și întrebările îngrijorate din sunfelul ei. " Ce-or să sică văzind-o cu rochia aceea pătăță ? Unde să intre să se schimbe ? Goberind din tren și mulțumim călătorilor,

ce-o invita care nai de care, pe unde e-șa ia ca să ajungă la adresa indicată, încercă să-și dea curaj : "Poate sunt tineri, și-au să facă hăz de pătanjia mea".

În acel zimbet vag și ochii luminoși ce i-au rămas tineri totușă viață, și-a privit viitoarea stăpinișă care nu-o întâmpinase și "bine-ai venit !"

- O ! dar ești prea tineră ! Ai mai lucrat undeva ? Ai unu recomandare ? a cercetat-o să reponde, cu mîna pe clasă și că gribea să-nchidă ușa, lăsind-o afară.

- N-am știut că angajați cu condiția aceasta, să reușești să răspundă.

- Ai mai ingrijit copii ?

- Pe frații mei. N-avem mame, a spus Elena.

- Intră ! să-a decis stăpina : - Pept care a făcut-o pe Elena Farago să creză că doamne Panu nu era lipsită de sensibilitate. I-a venit chiar să ridi cînd a suzit poruncă :

- Da-te și-ți schimbă rochia, să nu te vadă domnul așa.

Astfel și-a început Elena Farago, pe atunci Paximade, munca de ingrijitoare la copii și femeie la toate în ceea cunoșcutului jurnalist pe care îl stima.

"Nu trecuse vremea penitencelor pentru mine" rîdea scoarță poeta.

"În după amiază primă dimineață din luna a doua, încercan să mă odihnesc citind lîngă copii. Toată viață n-am odihnit schimbînd munca intelectuală cu cea manuală sau pe aceasta cu cea artistică.

- A zis mama că dacă te mai vîd citind, să mă lac să-o chem, mi-a spus băiatul cel mare.

- Să de ce să-o chem ?

- Dacă-mi povestegi, să-o chem, să-a apucat tainic lîngă urechea mea.

- Ai niște plicioare de elefant ! a rîs www.arhivaexilului.ro

cere se juca pe jos cu un pantof de-al meu.

- Ai văzut vreun elefant ?

- Eu, dar știu...

- Elefantul are picioare puternice ca să-și poată opri jumătatea trupului care e mare, dar cu picioarele acelea aleargă ca o locomotivă.

- Și tu alergi repede. Dar tu ești căptușită. Elefanții sunt groși. I-am văzut eu în pose.

- Când o să vînă circul la Iași, să-o rugăm pe mama că să ne ducă și noi să vedem elefanții, cum dansau legându-se cu trunchiul lor mare. Când eram ca voi, a venit la Bîrlad, un ciro cu animale multe. Era un elefant cît casa și ridică pe spatele lui o femeie din mătase ca porțelanul săta.

- Mai albă ca tine ?

- Eu nu sunt atât de albă.

- O !... ești albă... Și-i aducea oglinjoara spartă care conținea într-un sertar.

- Și ce făcea elefantul ? întreba băiețelul, lipindu-se de ea.

- Asculta cu urechile lui mari, ca frunzele de nufăr și flacănechia pe picioarele dinainte, să coboare femeia ; și apoi iar își încolecta tronpa pe după talia ei, și-o ridică pe spatele lui. Nu șineau că deo-aș fi fost eu în locul ei, i-aș fi șoptit în ureche, să fugă în pădurile de unde venise, lîngă apa ce-adâpa turmele lor.

Copiii se lipseau și mai strîns de ea și-o ascultau cu ochii strălucitori. Mama lor era însă de altă părere. O angajase să-i spale, să-i întărească, să le dea de mincare, să-i culce și să-i poarte chiar uneori în brațe, cind se simțea obosită, nu să le spună povestii care le strică mintea.

Zilele treceau într-o neîntreruptă alergătură, dar cind rămasse cu copiii, Elena vorbea cum știa ea. Aceasta pînă ce intr-o seară au venit la cînd, Caragiale și Vlahuță. Două luni rămaseră

fără servitoare. Angajate azi, a doua și părțea serviciul.

Elena își auzea numele strigat în toate părțile, pe toate vocile. În seara cînd trebuia să vină Caragiale, numai glosul atâtui-nel se făcea auzit : "Terind odată ou plăcintele alea, Elena ! Că e ceasul, că ?

- Deocamdată să întreb din cinci în cinci minute, crezi că în timpul mai repede ? Si de ce ești nervoasă ? De ce ești grăbită ?

- În-aazi vorbă ! Sună să servesc obiect pentru eronici !

- Caragiale întîrzie întotdeauna. Pînă vin, cred că am să mă duc la Bogor.

În clipa aceea fneă s-a auzit zborul soneriei.

- Da ! N-ai să deschizi tu ! și-a reținut doamna Pandu, îmbatul. Elena ! E - le - nuu ! N-ai să sună ?

- Ziceați că ... a îndrăzuit fata, scoțindu-ă în grăbojul.

- Ești gata cu replică ! Ti-am spus acum să deschizi, deci cum spuri acum !

Deschizînd ușa, Elena avea surpriza să constate că, deși patru privi de sus, căciula vizitatorului, nu îndrăznea să se uite în ochii ce o măsurau de jos în sus.

- Tarde venientibus... sau cealaltă ca lingurile... în literatură cu ele ! Noi ștîia... muncitorii... sintem punctuali la neșă. Aşa e, frate Vlahuță ?

- Vă aşteaptă doamna, a zis moale Elena.

- Da ? Iși privi vessel, ceasul. La uite ! opt fără un sfert ? Nu e chiar ca la carte. E bine să ne desbrăcăm mai încet. Dumneata ce zeiști ștîi ? o-a întors dramaturgul spre Elena, vrînd să-o stîrnescă la vorbi, deși liniștea ei îl incinta.

- A copiilor, a răspuns ea cu simbolul cald cooperit.

- Deocamdată și a muzicii sunt colavul dumitale. Risi ? Ești o veită adeverată.

- De ce întârzie domnii atita ? I-a sunat glosul stăpinesi, a cărei nerăbdare a impins-o în același clipă în saliță de la intrare, "Peftiți, domnilor !"

După cînd, cronică lui Caragiale sună astfel : "Plăcintele, să-ți înghiți limba. Pripiera, unt. Cartofii, gogosi, iar beclavilele mai fine ca în bucătăria sultanului."

Dar cînd tînără laborantă a rămas o clipă în picioare s-escalțe o giurgiu, ochii stăpinesi s-au infipt în ea, neînțător "Iar ai incremenit ?" Și după ce Elena a ieșit cu brațele încărurate "Am angajat-o pe lingă copii, dar ei îi umbilă altfel prin cap. Abiții... planuri de viitor..."

- Îngelătoare sunt fețele oamenilor ! Ai fi zis că niciun din cele părintești n-o interesasează pe tînără aceasta, a spus domnul satagol.

- O ! te-nșeli ! E neam de grec, și, grecii, știi dumidinții au comerțul în singur !

- În casul meu însă, ereditatea n-a avut putere. Banicul meu, plăcintarul, mi-a dat îndemnul... dar... vorbe românilui, "prină bună, în burduf de ofine". Și-apoi deodată schimbând tonul, devenind zîmbitor, volabil : "ea funcție ziceați că are tînără accessă, la domneavoastră ?"

- Ț-am spus. Am angajat-o îngrijitoare la copii. Ea cred însă că-a venit cu alt scop

- Care ?

- Să-i publicăm poezile.

- Căci dacă-a avut astfel de intenții, pînă-n prezent, nici nu măcar o aluzie, a apărât-o Panu.

- Admiteți că faci educația copiilor cu povesti ? a-a adresat tuturor, doamna Panu.

- Nu numai admît, dar aș încerca să îți demonstreze, i-a răspuns Caragiale. Tînără aceasta face postă din www.arhivaexilului.ro

chibnit, cu judecății, ceea ce propun pedagogii. Le dezvoltă imaginația, raționamentul, le observă reacțiile, inclinațiile... Ajunge să-i cunoască pentru a-i putea călăuzi. Văd că știe și să servească frumos la masă. Dacă-mi spuneți că și plăcintele sunt făcute de el...»

— Împreună cu mine ! s-a grăbit să-l lămurească amfitrionul.

— Da... Nefiind mulțumită de metodele ei educative și acceptând-o nepregătită sau prost inspirată, ați trecut-o la bucătărie.

— Nu-am spus...

— Nu puteți nega că sunteți nemulțumită de serviciile noastre.

— Da... dar...

— Eu cred în dragoste de la prima vedere și sunt într-un fel, impresionist. Dacă fata consiente, iar dumneavoastră vreți să căpătați de ea...

— Nu-am spus asta !

În clîpa aceea a intrat Elena, anunțând că-a dus cafelele la salon.

— De dumneata vorbeam, i-a zis Caragiale. Nu-vrea să te transferi la copiii mei ? Am doi mici care trebuie supraveghiați și unul mare... și după o pașă de grea tăcere : Dacă scrii curva bănei, o să ai cinci auditori.

— Bre, omule ! Si-a scăpat glasul Vlahuță.

Porniseră în urma stăpînsui către salonul unde-i aştepta cafeașa. Dramaturgul și-a luat prietenul de brăț.

— Nu zici tu că viața n-are nici un preț și nici un sens dacă nu poți face un bine ? Vite, vreau să fac bine fetei Esteia și copiilor mei. Si-apoi știi că dețin secretul să-mi fac vrăjmești noi și să-mi pierd prietenii vechi. De tine însă nu mi tem că-o să mă părăsești. Ai inimă largă.

— "Scara n-a trăit din nou în București și ceea ce n-aș fi visat eu niciodată, în casa lui Caragiale", mi-a seoptit posta.

Era strigată și aici de totă familia. Pe schi, pe sali,

prin toate ușile, alergă. Dar răspunsind la ce glasuri ? Calde, prietenosse, iubite...

Poruncile lui Caragiale sunau astfel :

- Du-te și dumneata, Elena cu ea. Ia și grecu cu copiii. În calea vreioi trăsuri.

A chemat-o într-o zi la secret : "De ce le-ai lăsat să-
gore ? Stii că soția mea n-aude bine, iar soră-sa e surdă de-a bie-
nelor. Cind Tita o trage pe Didina de cot, să-i spună ceva la ure-
cum are obiceiul, traversează fără atenție. Nu trebuie să mai plângă
cu copiii fără dumneata. Ne-am întelese ? Îmi omoară copiii !

Uneori înainte, altă dată după ce terminau de scris, căuta-
lipsca secretarul, care avea sărbătorile lui, dramaturgul îi povoa-
ntimplări din ziua aceea, din ajun sau de demult. I-a jucat într-o
dimineață scenă din sufrageria soților Panu.

- Să Vlahuță ? l-a întrebat ea.

- Nu ține de rău. Nu face Vlahuță treburi de-aștea. Nu
sint de la coada vacii. Nu uit înainte să n-o ia rău, și-ștunză
cale și iarba verde, dar năte buruiene uscate.

Îmi povestise o bîrlădeană ceva despre Vlahuță, ce-mi plă-
cuse. N-am intrerupt însă pe Elena Farago, că să fi pierdut mai mult
decât plăcerea de a vorbi și eu ce știu.

In timpul răboiului 1916 - 1918, Vlahuță trecea prin Buc-
urești într-o chervană încircată cu pinsele lui Grigorescu făcute **sul**,
și în covoare personale, unul mai de preț ca altul. S-a așezat la Mir-
laș în casa profesorului Bulbuc care avea copii. Cîntă, se juca cu
ei, ca un copil mai mare, ce e ales, fără scrîpte, "șef".

În un examen, profesorara, după ce dăduese subiectul **fetițai**
i-a zis : "Ai două minute de gîndire !" Mintea ei s-a oprit. Iar o-
chii și urechile s-au mutat pe minutarele ceasului de pe masa pro-
fesoarei.

Vlahuță a găsit fetița pe sală, plingindu-se.

uscătă și rece, i-a apăsat pe cap și, cu glasul tiner care o chema la joacă, i-a spus în ureche : "Stupește-ți în sin, că te-o sprijiniești nebuna aia. Ce te-ai potrivit să te miști la ceea ? Eu stau la masă și nu-i aud mersul. Așa făceam și când eram elev în orașul București. Pun mina îci la gât, și tic-tacul casernicului se mută în urechea mea. Ai încercat ? Hai pînă-n casă, să veni !"

Obisnuit un cățelug și-i punea în numele "Jerpălău". Se putea să-l întâlnă nebotezat ca necameni. Au bune pentru asta lada bunicii, luminările ei de moarte. Vlahuță le-a scris invitațile, le-a moșterit coșurile și le-a tîntut o covintare. La moarte scriitorului, între lacrurile sale de prej, a-să cheltui, coșurile la botenul lui Jerpălău.

și Caragiale se juca unsori cu copiii săi, dar noi răsuflăm și-i dăm să-i audă pe sală în fața camerelor lui de lucru. Se întâmplă însă uneori să iasă el în urmă. Se înfoca nică și întindea brațele : "Ah, bragabu ! bragabu !" și ridica pe rînd să-i șidile cu mustățile. Apoi deodată devinea serios. Iști îndrepta opștela. Cătușeau mărgen la concert. Didina ! Nu cîntă ceva ?"

"Cimpul petrecut la Caragiale, a fost cel mai frumos din toată viața mea, mărturisea poeta. E dureros să fi crescut în familie și, la străini, să te simți scos la tine."

Pe vremea aceea, dramaturgul locuia în strada Pitar-Hoț, o casă mică dar cu lumină și aer. Urcăi pe câteva trepte, ca să intri într-o sală largă, având pe dreapta și stînga, patru camere. În cele două de la față, loculau soacra și cunsta scriitorului. Peretele celorlalte două camere de pe hol, adăpostea curte. Acolo își avea Caragiale biroul și dormitorul. Pe lîngă îl culcau cu ei. Dintr-o altă sală, intrai în sufragerie, unde dormea Elena cu fetiță, dar și Muntei, vizitator de dimineață, rămasind unsori încă o zi - două la începutul săptămânii. În fund aveau cămară, plină mai mult cu cărți, și bătitărie.

Un gard vîn de pomori pitici le despartea curtea și grădina (o grădină ca a lui Hagi Ilie, lumanărul) de case vecinilor.

Grijă pentru copii îl facea pe scriitor să cuite curte și grădină. Si mobilierul era parțial astfel făcut, să nu le stîngheze jocuri. Mobilă puțină și nelustruită. Un interior aproape sărac. Copiii aveau libertatea să-alerge, să vorbească și să nu fie interzisă. Într-o cameră de lucru a scriitorului și nici în preajma ei. În mijlocul lui, Caragiule n-avea decât o masă de brad, o canapea și, în loc de o mese, o masă rotundă unde i se punea sticla cu vin și paharul, care rămîneau adesea băutinse. Masă de lucru era înconjurată de hîrtuii partimentate. Când avea nevoie de cărți, i se aduceau din cămară pe sală, iar cu care făcea aproape întotdeauna oficiul acordului era bine.

Cind lipsea Xeni, secretarul, și-l înlocuia ea, nu știu să zvîrle literele mai repede, ca să nu pierde din dialogul pe care dramaturgul îl debita plimbându-se.

Întimitatea lor prietenescă, ce născuse îndră, mai ales din dragostea pentru copii. Ea îl îngrijise cînd fusese bolnavi de scarlatină. Si-a recăutat se întâmpinase îndată după venirea ei din Iași. Stiu că-i străgi, că-i ștăpînește. Chiar pe Matei cură de tuturor de lucru, căci era vielean și brutal la vîrsta aceea. Surijinindu-se în baston, ca Tita, cunoscătorul său, să spuna că el mobilizează și picioarele frăților, în special pe Ianki.

La numă, "stăteau ca niște papi logoditi", spusă poeta, și din pricina copilului, dar mai ales a Titel. "Era o mare deosebire între surori, afirma Elena Parago. Mama copiilor cu tăcă și delicioză, cealaltă supără, cîrnoagă și dominatoare, privindu-și cununat cu superioritate ridicolă.

Caragiule n-avea, e drept nimic imposant", dor expresia de un intelligent, cînstatit și bun, privirea lui dreaptă și patruncătoare, chiar simbolul suroasă ce-i încolea mereu pe buze, succedea de

îndată. Era violent, niciodată vulgar. Striga, dar nu jignea și nu le-vea pe nimeni. "Bog eu și tu-n voi !" îl auzeai tipind din ușa biroului, cind zgomotele se apropiau prea mult de camera lui de lucru. "Ia-i de aici, Elena, că-i omor ! Viră-i în pivniță, unde vrei, dar să nu-i mai aud". Nu trecea însă mult și-l susseai : "Dar unde v-ai ascuns ? Adu copiii, Didino, și vino să ne cinți ceva !"

Sotia scriitorului era o bună pianistă, iar el un om care știa să asculte muzica, să aprecieze interpretul și să-l laude. Îi răbdă să laude nu putea fi mai sincer, ca rugămintea din adine : "Mai sănătate și-ntr-o ceva !" Iar după ce termina, Caragiale avea lacrimi în ochi. Trăia cu toată simțirea lui. Felul sătului său de a accepta totul liniște, și să-i arăte dragoste cu o blindă supunere, îl calma. Înțelegea în panică la cea mai mică zgârietură a copiilor. Iar cind se bucură, își fugea cu totul din fire. Deși băga prinul de seamă, urmărea toată casa : "Didina ! Elena ! Luki are rogu în gât ! Si cind urmărește să-l confirme : "da are rogu în gât !", începea să trăsească și să largă de colo pînă colo : "E bolnav copilu ! Ce să fac ? Sădă și să rupă cărnea de pe el, să trasească afară și să avârslită pe jos, pînă nu știe că-i e copilului mai bine, nu-l vedeas nîncă slabind. Trecea de pe un culcar pe altul, deschidea ușile camerelor, și nu putea nici să mânincă, nici să luoreze. Prezența Elenei îngăduia copil să faptul să acceptă o iubeală, fi dădea carecarea liniște. Cînd trecea "hepul", cum spunea singur, relua pe rînd teancurile de hîrtlii, citind tare și ascultîndu-și flexiunea vocei care să schimbe timbrul pentru fiecare personaj. Clipes din plecase, exclamă, facea pauze și termina uneori cu o glumă : "Vințu e scurtă / Cierbă de burtă / Ori de potrivit / S-apoi scatoalce".

Înainte de a se reașeză la lucru, îi cerea Eleni vinul care știa ea, un vin negru, sec. Se închideau apoi în birou cu Xeni, secretarul de atunci. Cînd dicta stînd lungit pe canapea, adormea. Xeni aştepta cîminte, cu urezorul în mînă.

- Îa spune, unde-am ajuns ?

Răspunsul îl irita întotdeauna.

- Nu se poate ! și-m dictat mai mult !

În începutul verii, se încolea pregătirile de plecare la ocașia mai bunei prietenii a lui Caragiale, invitațoarea Zulnă Isidor din Tântă Neamț. Scriitorul își închiriau locuința în tricoul și neau cu toții în mână, adică la Zulnă. "U-am întâlnit cu marți întruire de spirit și de mijloace verbale ca la anotării doi oameni, și fizice Elena Varago. Se иска o bătălie ca miez de gheu, intrase paradoxuri, citate din autori recunoscuți, expresii din care unul și-a cîștigat célébritatea, să te ustura pielea de atfie și te înnetezi de rîs între columberuri.

Din cauza riscului, poete n-a putut nota dialogurile. Cînd se cădea de sub vrăja celor doi prieteni, parcă ieșea la aer dintr-o baie de aburi. Sărută de puteri, nu mai ținea minte nimic din dialog la care existau. "De astunci nu rimes cu lăsă, că nu există nicio mai liniștită decât o baie caldă și rîsul", rimes Elena Varago. "Am fost fericită și-am invitat mereu, căci am stat la Caragiale. În cunoștește prin el, multă lume. Avea invitații la anumite zile, în cînd se cunoșteau imprejurările, și cumpărau care venneau oricând, fără să aștepte să fie poftiți. Si unii și alții erau prietenii scriitorului și ai casei întregi. Petrecerile însă se încoleau între bărbați. Până se sădună toți, stăteau împreună. Apoi, și lăsăm la mese, în sufragerie ; dar fără să tragi cu urechea și susțai, cu vorbeau tare și răsună casa de rîstele și cîntecele lor. Cîntau toți, și pe rînd, și toți cîndă. Cogbuț era dirijor și cel mai apreciat solist vocal, acompanindu-se cu o orchestră de patru unde vincl, de la o licuare pe fundul primului pehar, se ridicau pînă aproape de marginea de sus, la ultimul. În față bagăzii dirijorului, stăteau îngîrate patrulele, după treapta de nivel a lichidului și dacă cel mai des se auzea doinela și baladele, nu lipseau din repertoriul www.arhivaexilului.ro

fragmente din piese beethoveniene.

Cu Delavrancea discuțiile devin sănătatea furtunose, înfățit amintindu-le de afara, nicioză că se ceartă gata și-și înfăță și altuia cuțitul în gât. Se iubeau totuși și nu se puteau lipsi unul de altul. Pentru Delavrancea și pentru Vlașuță, Caragiale avea sentiment romantic ce-i stăreaa retorica. Piese scandal cînd vrem din prietenii și mai zicea lui Barbu "țiganiul din Delea Veche". De aci pără și pe Delavrancea că facea hăz de verba asta.

- E mai nobil decât voi toți, le spunea celorlalți și ~~mai~~ pot decât toți poeții urari de Răinaseană și de Cogbut.

Cînd era întrebat care-i place mai mult dintre scriitori și poeți pe care-i recunosc cele mai mari genii ale neamului zicea: "Zârinescu îmi pună foc în inimă. Cogbut îmi stinge focul de la inimă. Nu pot să vorbesc decât pe rînd cu el, și atunci îmi place el însuși cînd celălalt nu mult."

Unul din oaspetii care veneau de la Caragiale era Renetti Roman, autorul piesei "Mănușecă". Iți aducea manuscrisele să îi le cîteze și dramaturgul, înainte de a le da forma definitivă. Nu se cunoște și cînd Caragiale, critic cu idei originale și visiune scenică, nu șine într-un moment de umor negru și-l percifla, nici cînd, nervos din sine șiție ce pricină, se descurcă hrănuindu-l pentru vreo schimbare lingvistică. Altfel, statuseau de vorbi liniștit, cu urechi, cum nu se întâmplă cu nici unul din prietenii ceilalți. După ce conducea pe Renetti Roman, cu care continuă discuțiile în curte și pe stradă, Caragiale revinea flăcărind și se năpustea cu inveterată asupra proprietelor sale hîrtii, uneori mototolind și rupind, altă dată atrecând cuvinte între rînduri și pe marginile feței, pentru ea, peste cîteva clipe, să se întoarcă și să taie de la un capăt la altul. Creșterea sa în fierbere, după atîta ore în care se nășteau și vorbeau morzu, își aplică ~~deci~~^{săzis} și critica ea mai severă, punctând cu scînteieri noi, replicile candidaților ~~la~~ la rezervă.

Se închideea de trei patru ori minearea, dar uneori o găsește rece și nu băga de seară.

"Când intram în birou, nu știam ce să fac cu tot maldenrul de hirtii rupte, Cred că nu există scriitor să fi consumat atât hirtie cât am aruncat eu de pe poda sau canerei de lucru a lui Caragiale ! spunea poeta.

"Omul trebuie să aibă idei, nu numai cap și mai ales tine gură, niciu el. Ideile trebuie să fie fără milă pentru hirtie. În hirtie... rupi gurile..."

În Caragiale am cunoscut și pe poetul Artur Stevri, în spunea Elena Parago. Aveam pentru el un sentiment de duioșie cătră un frate bolnav, cind ceilalți credeau că-l iubesc și să tacă-nu.

Prima mea iubire, ascunsă și mie însăși, o vreme, iubire romantică, platonică, eternă, cum se nimes, a fost Anghel".

În memoria Elena Parago era o antologie ce nu se îmbogățea cu piese noi, dar nu pierdea nimic din ceea ce înregistrase. De cîte "Funigeii" în întregime, și aproape toate poezile lui Anghel, dar nici una nu a spus cu acel tremur al emoției adînc, ca "Noartea urinului".

Pe Goga, cu care avusea într-o scurtă vreme, întîlniri prietenegăti, îl citea cu cîteva versuri din poezile "Rugăciune" și "Oltul".

Cunoștea mulți poezi români și străini, dar cele mai variate probe de frumusețe, le da din lirica populară și din Verlaine.

Într-o seară, mi-a susurcat că într-un vis el amintirii, versuri de Artur Stevri : "Sînt trist și mi tot pling de lume / Din suflet jalea n-o mai stinge / Pling alte lumi ce nu mai vin / și-i prea tîrziu..."

"Trei lucruri m-au interesat cel mai mult, mărturisea Elena Parago : poezia, mai ales poesia lirică, copiii și dragostea".

Suferea pentru durerile din dragoste ale oamenilor, așa cum suferise pentru ale ei. Dar nu înțelegea viața fără dragoste. Filozofia adesea pe tema iubirii.

"E tragic ca toamai cei care, în tinerețe, au disprețuit dragostea, cind au incitat să dezlănțuiască pasiuni, să au apucat să îmbaseză. Poate să fie și ridicol, cum zic unii, dar eu găsesc că e tragic."

Cind se stinge dragostea, că de la început unal iubește mult, și se stinge doar în sufletul unic din ei, el mai păstrează obiectul iubirii, din obînunță, din delicateță, din milă. Obînunță, pe de altă parte, ducă la dragoste. Vezi azi, mine, mereu un om, și-ncepi să te lipești de el, să-l iubești. Așa a fost la Anghel și la Vlahuță. La Anghel, dragostea s-a sfîrșit tragic, cind Vlahuță și Ureche au trecut cuințele crize, așezând fiecare la restul lui, fără dujuri și fără zguduire adinoș. Vlahuță s-a reîncătorit și a dus o viață linistită cu noua lui soție, iar prima nevastă, o blondă frumoasă și cu han, a legitimat legătura cu Ureche și, continuând să vină în casa Garagiale, după despărțirea de Vlahuță, vorbea de el cu o afecționare de vîndură. Nu-i mai pronunța numele. Îi zicea "Răposatul".

La Anghel, dragostea a fost suferință, ca totă viața sa. După ce soția lui Iosif, căsătorită cu el, l-a părăsit ca să revină la Iosif, postul nu era chinuit de gelozie. Trăia un sentiment de solidaritate cu prietenul pe care-l făcuse să sufere.

"Nu pot să uit ultima noastră întâlnire, spunea Elena Farago. Mă temeam că nu ne ducă discuția spre teme ce î-șă fi răscolut durea. El mi vorbea însă despre poezie și, de-aci, a trecut la dragoste, la neastăornicia și inconsecvențele femeii cu frumintările și sterile. Nu știam unde se duce și că nu-l voi mai vedea niciodată. Înălți fi opri. Îl puteam opri. N-am putut împiedica însă transportarea lui la Iași. Cred că din cauze aceaste a murit. În încă, remata

scocea care distrusese doi oameni, a scăpat. Că atinsese gleantele în
gold și, cind a căzut, el a crezut-o moartă și-a întors arma asupra
lui. Dar putea să îl păcească dacă nu-l transportau la Iași.

Despărțirea definitivă de un prieten sensibil și delicatește
Anghel a fost una din marile dureri ale vieții noastre. Îmi tulbură
acum noaptele, chința, gândul că port și eu vina morții lui. Nu-i
țelesescen starea, ca să-l opresc de la o nebunie.

Tot așa de brusc și definitiv m-am despărțit și de Goga.

Cu soții Goga, Tavi și Tapi, cum le spuneau prietenii,
vedeam într-o vreme, silnic. Ea nu știa ce să născăcescă pentru
Tavi, să-l vadă vesel. Calătoarea mult prin țară și străinătate,
mândești cheltuiitori ca și Caragiale, dar deși dramaturgul ajungea
uneori să se impună la buchătreasă, nu ducea o viață dezordonată.

Nevasta lui Goga, fata sibianului Cozma, își putea permăne
înăuntrul orice extravaganță. Tatăl ei n-astepta să îi se ceră. Îi trimisă
sume mari de bani, că avea de unde.

Goga era generos cu femeile și n-avea capriici în dragoste.
Admira însă frumusețea "fiicelor Evei", cum le zicea el, ceea ce
veziind parcă în fiecare, dragosteana lui veche. Si întâmplarea a făcut
să regăsească femeia iubită și să îi se redeațepte paciunea dinainte
de căsătorie.

Într-o seară, a venit la mine încărcat de pochete. Își aștepta
nevasta, să cină împreună. De obicei, cind eram singuri, îmi
citate versuri inedite sau declame din poezile publicate. În acea
noapte, era neliniștit. Nu-i venea să se așzeze pe scaun.

"Ai un dar vrăjitoresc, mi-a zis. Tot ce-mi prescrii, se
adeveresc". Si recunoște că, în tinerete, am avut o clar-viziune pro-
fetică, mai ales în unele cazuri, pentru unii oameni.

- Ai lîngă tine fata astă care te pierde din ochi și te
urde dorul după alta, i-am zis. Ce-si de gînd să faci, turbatule?

Goga s-a smucit brusc, a lăsat tot ce săzise pe masa

vire ce m-a speriat, mi-a zis : "Plec !" Si plecat a fost.

De atunci, l-am vîzut de puține ori ; dar niciodată nu-mi venit la minte, să-și descurce inima, citindu-mi și recitându-mi versuri.

Cînd avea luna, tremoul Ilenei Parago se auzea rar. Înțelegea că o scurtă apreciere, unsori cu o gîndă, un sfurăr... Nu-i amintit-o povestind decât cînd rămîneam singur. Poate și cu alții îl retrăia în felul acesta viața. Îndată însă că se simțea obosind, îl păpîlia stîns de câteva ori și închidea ochii. De cele mai multe nu mai relua povestirea. Cîteodată însă, să țină de mîni, își lăpeze vocea venită din adînc și împiedcăindu-se ca prin buruiană uscate, se făcea astfel :

"Cu ce crezi că-am debutat în literatură ? Cu epigrame. Caragiale mă incuraja. Piese bune, deși în general, nu admira pe cît grumăziți. Ale vele însă căci cui se adressesă și la cîtiva ei, cu talentul lui de comediant. Nu mi se potrivea genul. Cînd la spunea Caragiale, săi părea că sună. Citita de cine, sunau false.

Intr-adevăr, vocea Ilenei Parago, moale, vîțăită, dar lîngănde, musicală, ca un la bemol, și-a spus versuri, unde dorință și așteptările cădeau ca picări de crăciun pe nisip, finești, tainice, într-o repetiție melopeică. Recitarea lectura ei, ca a lui Mihail Sadoveanu, chiar cînd citea versurile altora, alesă de ea, pentru că le simțea ca rîndurile din inimă ei. și atunci, chipul poetei, cu trăsăturile cald accentuate, nu "virile", cum au spus unii, căpăta o și mai expresivă blindete.

Altă dată, după o pauză lungă, trezirea ca din somn.

- Stii tu de câte ori n-am mutat în viață mea ? Si n-am avut niciodată morbul bata. Am suferit... dar nu-mi pare rîu. Durează unci tîndă su întotdeauna vitralii lăminate. Nu cunoște suflet tîndă fără speranță. Si cred că și bișătă și tu de oarecare, că te ai jută contactul cu lumea, să te descoperi pe tine și să-ți întărești

hotărîrile. Nu numai aşa nu-i ţinută să te dăm, nici nu
nu-mi mai întors din drum, chiar dacă am achimbat locul ca țiganul
cu cortul. Nu roji luptă cu ierarhii oamenilor, cind ai de ferică să
tine înșuți. Trebuie să întii să faci curat înaintea tău. Să pleci
de la mine, că nu bolile de inimă sau cancerul o să golească păr-
tul de oameni adevărați. Sevresale, ierarhia o să te morâ să crez-
ti întorcându-i la grohotala porcilor mistreți și urâtele de lupi,
cind nu-ori țipa bătind din palme ca maimuțele.

Irietenă noastră, dr. Eugenie Ionescu, îmi dă și-nosea în-
ții, cum să-ni poruncesc singuri : "Scoală-te ! În același
loc o-așa-gi poruncește și ei cind se simte stincă, obosită. Î-
mi poruncesc de la vîrsta de deosebit de ani, de cind nu-mi
năna. Îmi poruncesc mai ales să tac."

Păptul că Elena Farago și medicul Eugenia Ionescu, călău-
rând prin jări, plecând din Moldova în Muntenia și se operează în
Oltenia, în Craiova, nu mi se părea nefiresc. Oltenii sunt primitivi
și se mindresc să rămână între ei, oameni de merit, din orice parte
a jării ar fi venit.

- Nu-am cîngă de nomad și nici s-arătăventuroș, zicea Elena
Farago. Deasă e-a putut, nite c-un rămas pe loc cîteva decenii.

In a doua etapă a tinereții mele, am plecat după bărbat,
locuind într-o cameră mobilată cind l-am întîlnit.

- În la Caragiale ?

- Ce nu astă ? Îmi place să-ți povestesc, că vîntul s-a adus
nu nu pot povesti decât aşa, pe sărite.

I se agăta gîndul de un curvant, o ptire atunci societă,
un obiect uschi...

A venit o fetiță și i-a adus două fire de bucurie. Le-a
lăsat între palme ca într-un potir și le-a apropiat de față, închî-
zind ochii. Si-a returnat capul spre masă de lingă pat și le-a
înfipt în gura unei broaște de ceramică verde, www.arhivaexilului.ro

deasuna flori mici, parfumate : busuioc, lăcrămioare, uneori e cren-
guță de liliac, un bobec de iris sau o creangă de măr înflorit. Iar
tămioare sau alte flori de la începutul primăverii, ghieci, bri-
dușe... Si mai rar, un trandafir. Îi plăcea parfumurile stinse și
florile cu înfatigare sfioasă, în culori palide, busuiocul fiind
preferat între toate.

"Nicoală busuiocului îmi dă sănătate", spunea Elena Parțan.

După ce-a tras figurine mai aproape de pat, și cu virfurile
degetelor a distanțat cele două fire de busuioc, că să nu mai mulțumă.
Libertate să respire, și-a aşezat din nou capul pe pernale însăși
și-a închis ochii.

- Cel dintâi care mi-a dăruit un fir de busuioc, a fost
Caragiale, în ajun de Bobotează. "Să-l pui sub cap, să-mi spai în
ce-ai visat", mi-a zis.

Nică adus aminte de mano, de copilitrie, și l-am iubit
mult.

Am fost fericită în ceea cea cea. A trebuit să-o părăsească,
fiindcă erau într-o mare lipșă de bani, plini de datorii. Dar nu
ne-am despartit. Numai după plecarea lor în Germania i-am pierdut.
În mintea și în inimă mea au rămas și-or să rămână pînă ca să părăsească
lumea aceasta.

După plecarea lor în Germania, soția lui Renetti Roman, a
incercat să mi atragă la ei. Pusesem presă fericita în Caragiale, ca
să pot accepta o situație care nu-mi aminteașă într-un fel sau altul,
viața celsi mai frumoase tineretă. Amintirilor scumpe nu le
doi druzul în goluri de aer și nici nu le sărentuiești între pietrele
apelor surgătoare. Pierdusem pe Caragiale, pe Anghel, pe Goga,
pierdeam și pe soții Renetti Roman. Erau singuri. Nu cînteam singu-
ră. Atunci l-am cunoscut pe soțul meu. Era chirurg al găzdei unde-ni
păzisem canora mobilașă. Venea odată pe săptămînă de la Constanța,
pentru treburile băncii la care era procurist. www.arhivaexilului.ro

După casăteria noastră, am plecat la Constanța. Apoi a fost mutat la Brăila. N-am mutat cu toată casa, la Brăila.

Aveam oameni de serviciu ca în primii ani ai copilării, și-mi permiteam ceva neobișnuit în vremea aceea: În fiecare zi, ieșeam în oraș pe bicicletă. La început, scoteam femeile capul pe răsărită, să se uite după mine. Erau singura biciclistă pe acolo. Bărbații nu știu dacă mă birfeau, dar unii aveau poate impresia că sunt o femeie modernă, în sensul libertăților extraconjuguale.

Un ofițeră și mi crește mereu drumurile cu pictenii lui. Junsese să treacă și cind auzeam deschizându-se treptedul unui brăgăciu. Înțeau pedalele, că nu mă juncă din urmă. Dar nu știa niciose, că dădean de el ~~peste~~ tot locul. Deocamdată bicicleta ramătă uneva, găseam flori la ghidon. Vream să mă plimb, că stau banchi, că citesc, ieșea că din pămînt. Încapuse să devină îndrăzneală să vorbească. Acum vezi că toată ziua intră lume în casa mea, cunoșcuți și necunoșcuți. De la zecă dimineață pînă la zecă seara se perindă zeci de oameni. Pe-ștunsi, îmi placea să fiu singură, cind lipsesc bărbații de-nosă. Cu el, aveam mereu casa plină, caspeti din toată țara. Si oameni de afaceri și literati, inițiatori de ideile socialiste, dar și polemizând cu umor. Nu osteneam să-i fac să se simtă bine în casa noastră și să fie multumit bărbatul meu. Dar aveam nevoie de un respiro la aer și nu mă lăsau linșătită pictenii ofițerăului.

Purtam la mine din cînd în cînd o pompoță cu petrol. O luam de la mașina de cusut și-o folosesc la bicicletă.

Într-o zi, erau așa de neajită, că nu suportam nici mică sare trecătorilor prin față băncii unde mă aşezasemai la fereală de spațiul obișnuit plinăriilor. Cînd s-a apropiat ofițerăului și-a deschis gura să vorbească, i-am trimis un jet de petrol, de era că cădî în Dunăre. Nu a fost crimă premeditată, dar nu reușît să-l sting dragoste, dintr-un foc.

Cind m-am ridicat în picioare și i-am zis : "Te cear, dacă nu mă lasă în pace !" a luat-o la fugă și am socotit că el și de tot ce care trăiește în lume să fie cel care să se țină după femei în Brăila. Așa luat grija multor neveste și-ai auzit vorbe bune de la bărbați, fiindcă omii mai mulți își vedea de treabă și se obișnuește cu singuri bicicliști. Nu știa ce-ar fi fost dacă se iubeau și alții mai ales în familia lor, a localnicilor.

Bu, după ce scăparem de pescăresc, îmi lipsea linistita, ciclește la căpitania portului și vislau sau plimbare cu pescarii măre.

În două o viață liberă și-se poate spune, frumoasă, la îla și la Constanța, dar orașele de lîngă apă, n-au recușit să mă dea eloc, nici cu fir de mitese, nici cu o mreasă din capoane nud-roșe, deci ieșește Dunărea și toate apele vii, iar marea o vine și-nasau. Pe vîrâna aceea, mijlocul tot felul de negustori pași pe înăugătire și-ni striceau spectacolul mării, ca pobolanii ce i-au vizat odată cohorte pe un vapor.

Înă lipseau prieteni de la București.

Locurile sunt ca oamenii : te trag în mijlocul vieții, ori te imping la marginea.

Trei orașe din România mi-au dat viață : Bîrledeul unde n-ai născut și mi-am petrecut copilaria, Bucureștiul cu invățătorii și cei mai devotați prieteni, și Craiova, Bărăia care nu m-a umplut de bani, dar mi-a primit dragostea și mi-a urmat uneori sfaturile. Am fost și eu un **tic-tac**, o rotiță a censurăricului acestui oraș care m-a adoptat.

Eugen Farago s-a întors către măsuțe plină cu medicamente și-a lăsat mina la zahărărită. I-am dat lingurită și parazol cu apă și-zi lingezeasă vocea sănătății să ia putere. și înainte să se potolească clinichetul lingurită se-i cizuse pe trăvă, vorbea iar : "De face mult săz de "Craii de curte vecne".

nu crezi că nu-l pot citi pe băiatul Matei ? Nu văsește răbdarea ce-o avea dramaturgul cu toti copiii lui, dar mai ales cu Matei. Îl urmărea pe Lukă cu o ură perfidă, care înveșează și-n el și-n tatăl său. Îi învinăcea picioarele cu bastonul, îl ciupese, îl agăță... cind prinții nu-l atingeau nici cu o frunză. Cerețiale era un tată purtat. Nu răsfără copiii, dar fi iubea. Iar grija, mila ce-o avea împotriva ei, nu l-a lăsat să ridică niciodată mâna asupra lui. Si Matei îl chinuia pe Lukă ! De câte ori și cum noiele își vine în minte că-a indurat tată-său și că-a abuza mat din cricina lui. Si înțelesu, nu s-a certat pentru el cu atitja ? Nu-a făcut nemulțumiri că și-i publice versurile ? Învină pe cricină care nu are de părere că Matei are geniu, că e un poet original.

Cind s-a expatriat, l-a lăsat în grija prietenilor. L-a dus și în Germania. Nu a cheltuit și n-a chisărat să-l vorijine pe Luca cum a făcut-o pentru Matei, decât pe Lukă îl adora. Era de altfel un copil minunat : efios, sensibil, inteligent, ar fi fost un filozof și un artist. Si pe fetișii nu iubit-o. Tu crezi că nu trecuse și o cum noaptea și întind brațul să scoată pe-un copil. Cîteodată mi se pare că e Oana. Altă dată ea dintâi fetișii a murit, era pe care nu îngrijit-o cînd era bolnavă de scarlatină. Vite că vom nu-mi adu aminte cum fi zicean".

A trecut. Si după ce cricina sună să-și amintescă, fata ei nu-și schimbă expresia, rămânând liniștită. O măsuță senină.

În trecut-o papă din hol. Intrase din nouă.

- Ia veni tu...

N-ai spusă să nu ridici, și-ai apărat în ușă, usorii curbați, adunăți către masă doborât că-l portă vesel, Nicolae al Depalai. Venea cu vagă deaspre doamne prietene și cu "Carul de zestre", ultima sa novelă.

Fusaseră accidentate, boala prietenului Sanduian, unul din avocații cunoscuți ai Craiovei, nelipsit din ultimul

și doctoriță Boiescu.

"Să-i frânt brațul chiar aici, la poarta dumneavoastră," spunea procurorul. Căzusem și eu în dimineață ușoară în același loc.

- Bine că nu ți s-a întimplat nimic cind ai căzut ! și între ochii spre mine poeta. Cred că trebuie să fie un defect în structurii ocazie... Plecasem odată pe bicicletă cu Farago. El mergea în urma mea. Își deodată îl zis : "Cetege!" N-am speriat să fiu făcut o migare grecită, zvionind ghidonul. Am căzut și mi-am sărit urechea. Deși am făcut tot posibilul să nu se afle, a doua zi, în orașul știa. Ofiterașul care-mi făcuse curte, iar eu fi arătaseră că nu apreciez pintenii, se răzbuna spunând pretutindeni că trebuie să am ceva la ureche, de să le acopăr așa. "Să-i întimplat ceva cu urechile mele, dar tot n-am rămas într-o ureche". Si deodată, părții fără legătură cu ce vorbeam : "Cine e președintele U.S.A.Z.-ului ?"

Nu știam.

Nicolae al Lupului a reluat lectura novelei "Carul de moarte", cind o auzim : "Moraru!" Așa mi se întimplă. Vorbeam cu un prieten, despre un actor mare. Ne înțelegeam fără ca vremul din noi să-i fi spus numele. "Dar cum îl chiama?" l-am întrebat eu, iritat că-mi nuncaseam singură memoria și nu ișbuteam să fac lumină. Peste noapte, m-am trezit cu numele lui : "Radovici!". A doua zi l-am luat la telefon să î-l spun. Îl sfătuiești și el, dar de la alții.

Nicolae al Lupului, nu te supăra ! Povestegi fapte adesea rate. Nu schimba vorbirea oamenilor, că strici !

- Da, da! Am să caut... Nu vă mai obosesc acum.

- Nicolae ! Să nu vîi fără Car de zeestre ! Te-șteptă !

După plecarea oaspetelui se jecuia : "Mizerie ! Mizerie !... Tremură în patul de pe care nu se ridică decât ca să-și facă injecție cu cafeină. Si totuși părul lîns, cu cărare la mijlocul capului și bandouri peste urechi, față netedă, albă, degetele lungi, liniștite, de o frumusețe de model, și mai ales linpezimea ochilor, a-

veau ceva stelar ce nu putea fi apropiat de "miserie". Simeni nu-i mai impletea coroane de glorie și nici o dragoste nu-i mai invia înină tinerețe, dar amintirile stăteau la picicările patului și se perna pe care-și lipsea obrazul. Venau osmenii la ea căutând consoare și sfat. Voiau să uite o durere, o spaimă, vorbind despre literatură, voiau să-și simtă existența încercând să facă literatură.

În familia Constanța Hodoș-Ton Gorun, îmi spunea post: că-și mărisce numărul de cunoștințe. Întâlnea acolo pe George Ranetti, căruia replică spontană și socotită, punea pe mulți în incurozire. Un florist să-și mai spela în vin spunea, "Venea uneori cu flori ale lui, mai grase și mai înalt, căruia tatal tău îi zicea "Piciorul informă poeta, neptiind că-i cunoșteam bine. Soția lui avea un munte așeză și-o frumusețe proaspătă. Pe cît de linigăt și molnă părea bărbatul săi, atât era ea de jucăușă. Prin lentilele ochelarilor săi, el nu-i vedea încă decit frumusețea. Dar acest Picior și miec era un înțelept, cu o adincă pătrundere și cunoaștere a obiceiurilor populoare.

"În tinerete îți pare că-o să ţii minte tot. Acum regret că n-am notat glumele lui George Ranetti și cunoșterile fratelei său, cum nu să pot ierta că n-am scris ca ne povestea Caragiale. Mi-e aşa ciudă că nu ţin minte mai nimic din vorbele lui!" compins Elena Parago.

"Când stăteam la Brânișteau, l-am cunoscut pe Racovski, unul din marii socialisti, mort mai târziu în Siberia. Cu o seară frumoasă de să-l cunoaște, la 1 mai, mi-l arătase un prieten în grădina "Pavilionul regal" de la gospodărie. Îmi exprimasem dorința să-l cunoasc și, a doua zi când am batut la ușa Brâniștenilor, l-am găsit pe Racovski și, cu el un grup de prieteni. Întâmplarea face uneori lucruri de-aesta de te minunează și zici că desigur din greșeala a descărcat la ușa ta, bradul de nuntă.

pe Basarabeau, pe Covalence, venit din Rusia, pe dr. Petru, fugit și el de-acolo, pentru că fusese condamnat la spălătoare și pe Arbore. Toți aveau activitate revoluționară și erau oameni dintr-o bucurie, dar Russell fini părea superior tuturor.

Îl întâlneam și pe Stere. Era un om ciudat, care atrăgea atenția. Purta verigheta la lantul de la ceas. Își punea scrumul îngrijii în cafea și-o bea. Stând în picioare sau pe scaun, se ducea în mijloc cu vocea lui tunătoare și, la fiecare vorbă, auzeai și plânsurile ce și le da pește pioier. Îi observam gesturile și felul în care exprima ideile în stil alegoric. Era un vorbitor cu fanteziile violente în cuvint și-n atitudini ca și în glas. Ruseau în sinmea unele păreri ale lui, dar nu înărzuseam să vorbească. De altfel cînd vorbea el, amuțeau toți. Chiar adverzarii și înghiteau reprezentanții din temele ce le relata, era familia. Recrujitor în diagnostic și logic în concluzii, dar adesea încunoscător.

Să nu-ți închipui că cei care frecventau Clubul socialist-democrat, nu vorbeau și ei de dragoste; însă cum în felul acesta:

- De ce nu i-a plăcut, dragă, tata asta, că s-a despartit și drăguții?

- Nu are ideal socialist.

Era eram acceptată ca discipolă tineră, nu ca o tîndă. M-am înțeleas. Se simțea că mi hrănișează de copil cu ideile socialiste. Numai apă ce-e curam de la fintină cînd erau slugă la cunună-pom, să-să întărit. Cînd mi-a zis tata că stau acasă, să îngrijeșc de frății, mi-am premis că nu rămîn prea multă. Citeam "Contemporanul", "Viața", "Evenimentul"... Citeam cărți grele pentru mintea și preștierea mea de atunci... Mă nuncceam că le înțeleg... Învățam cu ardeare și începusem să gîndesc și să discut cu scriitorii. Peți că mă privești ca un exemplar care s-a format singur. Dar în contact cu oamenii buni și răi, pe care mi i-a scrisă în casă", a adăugat ea după o pausă. În pauze, recifă înțimplările viații și în viață

pe fiecare în parte, le cintarea, nerenușind la nici unu. Iar în celelalte cînd cîntea nevoie că se destăinuiesc, vorbeau și despre cele mai de taină.

"Chiar debutul meu la "România nuncitoare" se explică prin relațiile ce le aveam cu cercurile socialiste și prietenia ce-o legăsem cu mulți membri ai acestor migădiri. La Brăila, îmi lipseau membrii socialiști. Ar putea pară paradoxal, dar și de Iorga nu mi se apropiat tot ideile socialistă. Motiunea patriotică întreprinsă de el, a găsit corespondență în sufletul meu. Personalitatea furtunată și aparent instabilă a lui Iorga, să străgea. Î-am rămas totuși viața credințioasă, dar relațiile noastre n-au fost totdeauna puternice. Îl admiram pentru multiplele și grandioasele lui preocupări, pentru curajul și pentru cîntea lui. Am să-ți povestesc o întîmplare care poate să cunosc și altii, dar eu o știu de la el și mi pare un cap portretistic de reținut pentru istoric.

Iorga facea lectii cu Veevodul Mihai. Într-o zi l-a găsit citind "Submarinul Dox". Tată-șuu fi să stea în spinare și, urmărind rîndurile cărții, fi grăbea nervos că înteacă paginile. Cînd a intrat profesorul, tot el i-a tras cartea din mînă și l-a ridicat în picioare.

Iorga trebuia să verbească în slujă soseaște despre Stefan cel Mare.

- În loc, printre, că n-o să stai tot timpul pe scaun. Am să-ți povestesc azi despre Stefan cel Mare. Or fi interesante peripețiile submarinului Dox; dar ce-are să facă Doxa cu parada?

În vechime, moștenitorii la tron, erau aleși din cei de Domn; dar nu se ținea seama că acum, de dreptul celui dintîi nașut. Putea oricare din fiili unui domnitor să ia tronul.

Stefan, pe unii i-a uisit, alțora l-a retrasat nasul, nu virful, osul care leagă nasul de față, de creștea pe urmă, nasul în jos, ca un ardei. Si, cum să urci pe tronul Moldovei, pe un om

al cărui naș să ar fi legănat cădu cu calul cind ar fi fost pe gă?

Stefan cel Mare avea un fel al său de a construi bisericiile, cu contrafert. Alții zis contrafert. Dar eu nu spun așa, că e unul aici în București, Porțu, care trage cu pușca în oamenii cunscinți, și-ar putea crede că e ceva contra lui.

În timpul construirii unei biserici, Stefan cel Mare rămasă să supravegheze lucrul, așa că n-a putut să strice vreun trăgăru președinte arhitectul săla francez care a pus pe fațada minăstirii Curtea de Argeș și a bisericii Sf. Dumitru din Greieva un rău carne și unul trânsk.

Pe locul unde ridică Stefan o minăstire, veneau oameni născuți și caute dreptate la judecata Domnului, nu ca scuși oini judecători care, stând cu nasul în hîrtii, ne pricep novele noastre.

Iacută, noi, mi-a ieșit în vale, o femeie, și mi-a spus că a venit la mine, fiindcă știe că mă duc la rege, că ea are un barbat, un muncitor și cinstit, dar care a făcut o prestatie și l-a dat la închisare cu alții ca și el. A rămas să singură cu muncă și cu trei copii. Cum să răsbească o biată femeie? A venit să se roagă și-i să ducă drumul bărbatului, cît pînă lucrul. Si-apoi, iarna, cind nu-ori mai avea ce face pe oînă, să vînd să-și facă pedeapsă. și nu crede domnii altceva. Vînd numă să muncească, nu-întîlnește pe nimă, ca iarna, cind ar fi vreme pentru verbi, se-întoarce la pedeapsă.

Eu î-am spus așa: "Femeie, cum crezi că pot verbi eu cu regale cind vreau? Eu nu mă duc decât cind mă cheamă. Si Maria-Tatălă că nu m-ai chemat de cîteva luni.

Ierba și-a plecat și și-a ridicat barba de multe ori, în timp ce mărgelile gracului său se levesau unele de altele ca niște bile de sticla, iar ochii lui mari și retunzi sticleau mai mult spre nasul regelui, decât la urechea voievodului. S-a răsuorit în cele din

Herscovici
- 93 -

urati către elevul său :

I-am spus femeii : nite, te mai azi nu duc să fac o lecție Teovodului. Am să-i duc lui hirtia, facă-o, și mi să-i spun așa : "Alteță, cind te duci azi la naștere cu regale, pună-o dinainte și nu-l lase pînă nu te-aconsultă. Să mai spune-i și de funcționarii năz. nu-ștău cu nașu-n hirtii și n-șd de noveile casenilor."

Așa era Iorga.

Cînd s-a înființat Societatea "Prietenii Științei" la Craiova, conferințele și adunările membrilor s-au ținut în clădirea "Anan". La deschiderea ciclului de conferințe ale Universității populare, a vorbit Iorga și mi-a făcut un portret caricatural. Nu am să m-ascund de jocul. Dar, după asta, citindu-mi poezia "Bogdan Fundatii" s-a sfîrșit feco. Într-o conferință ținută la Teatrul Național, prezentând mișcarea literară din Craiova, susținea ideea că nu locul de naștere al unui scriitor împrumă anumite caractere cătrei sale, ci acela unde trăiește și crește. Acela îl apăză între scriitorii români în primul lor de baștină. E un poet moldovean sau craioven, nu pentru că s-a născut, ci fiindcă a trăit în Moldova sau în Craiova. Verbind apoi de scriitorii craioveni nu mi-a placeat nimic, îi numără printre acogați pe Răgeșel, pe Dumitru Temescu, dar pe mine nu.

Traducind "Lupul" de Herscovici, Iorga făcă critica adaptarea pentru copii. I-am scris : "Traducerea dumneavoastră este exactă. A nea este poetică?"

N-a injurat. Nu era o injurătură artistică, dar avea o sinceritate jărânească și o nîndă telurică.

Cum nu poți fi supărat pe natură, tot așa nu te puteai năchi și erice și-er fi spus Iorga. Dar nici supărarea lui nu ținea. Iși recunoștea singur apărantele inconsecvențe. Nicăi că numai preștii se încăpăținează pe o poziție. Un om ca un creer gînditor, evoluand progresiv ca natura, "nu își schimb părerile ca bătrâni", să

Bocetul îl scriase poeta, inspirată de cuvintele unui preot care, ghinind-o bolnavă de flebită, cu brațul strins în bandaj, și spusese că parecă găguie un copil. Preotul i-a relatat lui Iorga întâmplarea, explicându-i și apariția poeziei la Fundație.

Vînd parco să-și răscumpere **scările opuse la mină**, Ioan îl-a scris Elena Parago, că de la Luceafărul lui Eminescu, nu a citit o poezie care să-l emoționeze mai mult ca "Bocetul".

Poeta a vrut să-l întrebo de la ce vîrstă nu mai citează Luceafărul ? N-a înspăimîntat însă de cărări și putut decât îi așteptă astfel de glușcă și i-a răspuns că nu, "ca nu și ca poet, se aprinde obiectiv, cu severitate chiar, dar nu poate decât să mulțumească recunoașterii și devotament, criticaui care știe să spună vorbe bune la înîmne".

Si într-adevăr, cuvintul lui Iorga e mișcarea, căci că în sinceritatea lui.

Sorisorii cu mulțuniri recunoscătoare i-a ategat o poezie inedită : "O pîruncă veduvă se jeliuie brâzdei".

Iorga i-a publicat-o în "Cuget Olar" și i-a trimis cu prima pagină 2000 de lei.

Niciodată nu primise pentru ea personal, banii de la Iorga a vrut să-i înapoieze. El însă a stăruit. Banii li sîntea sunau pentru onorarii.

"În tîny venisori, nî-a mărturisit Elena Parago. Nu mai aveam nici o lecție, dar "cînd seare de rîte și vîză tot în casă o ține".

În îndemnul lui Iorga, venită în 1907 la Craiova și în drumul de către cercul revistei "Basuri", a intrat curind în cimitirul de redacție. Tot în îndemnul lui Iorga și cu banii trimisi de el, a colindat zotele din Oltenia, să ajute familiile celor întreținuți sau ucigați în timpul răscoalelor. Tînuto a noapte în casa primăriei unei comune din Bobedinti, arătata cu

nu cei doi din locurile același clădiri, aduși pentru a fi impucați în zori, poeta l-a făcut pe Iorga să-și deschinde urezanele și s-a ecocă în cîteva ore de la arest. În reportajele ce i le-a trimit, descria dezastrul pricinuit de așa zisele organe de ordine, eloi dat încă la scurtă, lăsând oamenii rămași în viață, să-și cante adio în pale și în cotete, iar acele, îngrijești unul peste altul, purtării amule pîrjelului, nu numai în străiele rupte, ci și pe trupurile închisute și în cofetul lor ce pîlyfia încă sub ochi.

În "Recital" și în balada "O fată tineră se ţinge în mătăi trinăi lui Iorga, era vorba de durerile altora.

Elena Parage recunoștea că aproape în toate poesile săi își exprimă suferința proprie, dragostea și dorul dragostei pentru un bărbat". Dar uneori, întîmplările vietii și oamenii ceilalți, neînțelesele lor, e socotau din "hrubele" întunecate ale frîmîntării personale.

Cind i-a carut Lovinescu să scrie ceva la moartea lui Verharen, era și stunci bolnavă. A deschis volumul cu versurile lui și a recitit o bună parte din ele. N-a putut scrie un articol. Se simțea mai în elementul ei în poezie. A scris "În mormântul lui Verharen", mulat din durerea poetului și având ca metu versurile lui.

Tot dureri străine, îni mărturiosea poeta, au inspirat-o să înceapă să lucreze în colaborare cu locotenentul Braborescu, la traducerea piesei "L'Aiglon" de Edmond Rostand. Nimeni nu poate cunoaște unde și când începea celălalt, niciu ea. Aceeași elegere a tonalității minore sau majore, aceeași cadență a frazelor muzicale, același mod de a crea valuri simbolice.

Celebratorul era ecocăit necorespunzător pentru profesia de militar, fiindcă îi placea să citească și să scrie. Cind a fost pus să organizeze un teatru la regimentul 24 Regiori, s-a dovedit poet și actor de talent.

Era mindru de mame lui pe care o iubea și a respecta pentru calitățile ei dozebite, dar mai ales pentru avuerea curajului să dea viață și să crească în visul lăsii, un copil natural.

Brașovescu nu-și cunoșteau totul. În moartea numai, a atât însă că era copil găsit și înfiat. Descoperirea aceasta l-a adunat adine. Suferința și tulburarea lui, le-a pus Elena Parago, 20 ani, "Doruiecul", pentru care omului meu, Constantin Petrescu, scrie munica.

Elena Parago fi plăcea să nu aștepte să intindă-a compasarea la pian de Ceca, fata ei, care-și elutea frumul în artă.

Nume era mindru văzând-o sculptură "julbere de aur", și monică, și în plastică și în poezie. Cu atât mai cunoașteau fost cănd, fabuloșărindu-se, Ceca devine obsedată de ideea că preați, cum și o impiedecă să se afirne, să-i fie recunoscut talentul. Un alt faptul că era prezentată ca fiică a Elena Parago, cind ea însăși avea dreptul la numire.

Două Cochi a făcut suferință unei mulți grosă a poartei, în limită și anii de viață. A trăit mereu durero și distracții fizicele și în instruirea propriului și copil, ca care-i iubea atât de mult și-și dăruise nilele și măryile, iar, copilul, "bucuria vieții ei".

În esenție cu Parago, fusese intr-un neperdut abusiv. Își mintea totuși că simpatie de birbantul care în orice clipe acotează revolverul, dar era capabil de acțiuni generoase, căvalarești.

Cind Elena Parago a porosit în 1967 prin rute, că **importanță** banii strângăi de Torga printre-o listă de subscripție a "Muzeului Românesc", Parago, trăie la răspundere de acționarii bancii din Brașov, că-și lase nouăntă și două ajutoare celor care le urmărești cunoaște, și amenință că a inchide fa casa. Atunci sănătatea poartă și-l privescă. Sub amenințarea reveturului, și-a făcut bagajele și a plecat la București, la soția ei, Virginia. Acasă era gata ce

nască și, într-o stare de nervozitate ce n-o lăsa să dearmă. Elena a sfătuit-o să cease ceva pentru copil. Impresionată că trăsese tigheul cu ajă neagră, a început să aibă dureri.

Era în decembrie, neaptea. Poeta singură cu sera ei. A plecat cu ea la moașa care o supraveghease.

Virginia, în starea în care se găsea, nu-și mai aducea aminte numărul casei. Zăpada ajunsese pînă la genunchi. Poeta înainta ca prin mlaștini sau dune de nisip, ca să bată din peartă în peartă. În sfîrșit, a dat de casă, dar moașa era plecată. "Imi tremura iubina pentru Virginia". Eu o crescusem.

Veniseră cu trăsura. A trimis birjarul după doctoare. Copilul însă n-a așteptat. "Pe Mihnea l-am scos eu", mi-a spus poeta.

Virginia purta doi copii. Unul conceput cu două luni înainte. După ce l-a impins pe Mihnea, care s-a născut la 7 luni, primul copil n-a mai avut putere.

După cîteva zile, a sesit Farage.

"Iubirea maternă se manifestă la femei mult înainte de nașterea propriului lor copil ; eu însă aveam impresia că-l născusem pe Mihnea. Farage a înțeles aceasta și el a fest de părere să infieze copilul. L-am iertat atunci ~~si neptun băiat~~ și pentru viață zbuciumată din ultimii ani ai căsniciiei noastre.

Mihnea împlinise 6 ani și, prinsă de existența cotidiană, cu el și pentru el, nu făcusem încă actul de infiere. Cînd am știut însă că vei avea un copil al meu și mi s-a spus că după aceea nu-l mai pot infia pe băiat, m am dus la tribunal. În acte d-a predus o greșală de nume și judecăterul a fest de părere s-amînse cîteva luni încheierea lor. După temerile prin care trecusem, n-am mai găsit argumente. Am plins.

"Ce ți-e cu femeile astăzi ! a exclamat judecăterul. Pet să fie cît de inteligente și de culte, sint teate la fel. Sase ani a stat și nu l-a adoptat și-acum vrea să facă acelaș lucru".

Mihnea îi aduce și continuă să-i dea griji poetei, din prima conștiință lui.

"Din preajma loquitur" își scria cîntecole, veghindu-l, dărindu-i-le.

Cind s-a născut Leon un scăparat-o anindoi, cu totul. Aceea lîngă ei independentă miciorilor, păstrînd deosebită dragoste pentru toți copiii, pentru toți care îi îndrăgosteau și i ajuta.

Leon a bătut cu pușni și-i poruncesc: "cîte!" și trebuia să cînte. În verba lui decît pe poete. Leon fetiță-i erau un valuri, încă născute și spuneau căndreptă devorâl, dar Mihnea se plîndea în scările curii, vorbau cîntind.

În Craiova, Elena Parage ciudase căci cu grădină, sănătatea ei aveașă în Rîtar-hoag. Săstea copiii afară, ne jucă și vremuiește cu ei, apoi intră în camere de lucru sau în cca de caspeti.

Salonul literar al Elena Parage, era mai degrabă un loc de odihnă pentru prietenii iubitori de poveste.

Rufini cîteva din producătile lor literare, în fața unei audiențe mai numeroare. Cîntau crele de taină cu poete.

Cu mulți ani în urmă, Milou publicase cu sprijinul ei. El își cîteau versurile și cînd saloul era plin de lume, plecam uideau împreună, căci aveam oclășit drum săriu căci. Era un baiat înslătău în frasituri fine. Avea în voce un tremur de pîresă afectare; dar privirea ochilor lui împreună era de a condaște și sinceritate ce-ți sătigău prietenie. Cind ne întocmai era lăsat, căci-n fumuse **colegă**, dovezea mai verbos. Iși exprima planurile de viitor. Voi să plecase cu un prieten la București. "Nu semnăm, dar nu înțelegem, spunea. Nu e mai înălinșat, mai riguros decît mină. Îmi du curaj și încredere. Cind o să mă întârso..."

Az plecat împreună la București, ca să ne despartim pentru totdeauna. Era morău în teatră în prietenul care-l adunase în tot felul de expediții. Strădua prugurile titilarilor de cîteva zile.

ventea cenucluri literare ale căror țefi se detectau...

Începusem să-l evit. Când fil zăreau cu prietenul său prin geamurile vreunei berării sau cafenele, intereseam capul.

N-a ajuns din urmă într-o teamă.

Îi cînteam aburul fierbinte al respirației.

"Am alergat, s-a grăbit să-mi explice. Să, ca să-mi sănătatea de veninie e, nu se uită pe unde călău, zvîrlind spații nercoase din hălti, pe pantalonii lui. Ocolea însă cu tristețe, frunzele răscăpitate pe jos.

N-am știut cînd plăinii i-au devenit râni adioi. N-am știut nici cînd a făcut să-să mîște buzele arse recitindu-și versurile.

În ultimii ani de viață a Elenei Farago, întîlnirea la o săptămână pe profesorii Constantin Papastate și Georgea Bucur-Hora, pe doctorii Baculescu și Becherescu cu soțile, dar și pe mai vechii profesori, avocatul Sanduian și Iancu Constantinescu, comentatorul Ion Octavian Goga.

Au trecut prin saloul poetei și tinerii Ilie Purcaru, Radu Ionescu și Liviu Galin, pe care eu îl-am prezentat încă de pe cind era elev de liceu și venea să-să petreacă vară la Craiova.

Dacă mi-educ bine amintire, am vîzut în saloul Elenei Farago reprezentanți ai tuturor profesiunilor, medici, arhitecți, ingineri, profesori, avocați care iubeau poezia și se interesau de publicații de vremii. Justifică prezența lor și interesul pentru literatură, dar mai ales dragostea și admirarea pentru poetă.

Mi-amintesc de inginerul Hesselmann, unul din editii Craiovei, care zilnic la aceeași oră, își lăsa locul într-unul din fotoliî, și după ce se odihnea puțin în tacere, își băscauă împărțind țigările cu poetă și rostogolind pe mase poetice ultimelor decenii citite, reviste străine, nouătăți musicale, critici de artă plastică și literatură, conferințe... toată encyclopedie și sunetelor din tipărituri, săli de spectacol, în decoruri vechi sau

de ultimă oră. El și vecinul Sanduian, colipitorii de inteligență și sănătate, erau într-o vreme animatorii reuniunilor. Discuția spontană ținea loc tuturor producțiilor literare, glumele nu se cesaau de sub peniță, în stare de feturi și forță. Nu se discutau persoane, ci obiecte de artă sau acțiuni de cultură. Se expuneau principii nu mai fără a fi judecate neșrulele de statere. Dacă întâmplarea năușea în saloul Elenei Farago, doar vrăjitoarii declarau, căre se înfruntau pe teren neutru, iar dacă vrăuncul din ei, socotindu-se mai cu dătari la prietenie sau recunoaștere poetei, îi cerea eliminarea manușui, Elena Farago respingea fără revenire, protestându-se că abdica în drepturile și de casă și la datoria de prieten. "Vii vrei, îmi face placere să te vidi, dar eu nu dau niciu prietenii. Nu-i găsește nimănii pe toate drumurile și, cind nu ieși din casă și mai puțin".

Sub amintirile de a nu o mai îngrijii, și curau un serviciu de felul acesta, medical și curant, vechi prieten. Îi intervineau și mai prinsăcaș pe una din prietenele lui tineră, care numindu-l prudentă și supera pe omul doctorului.

"Dacă mai prinsești, nu-ți mai calce pragul", o amenințare el. și să-a ținut de vorbă, căci Elena Farago înțelegea ungherul sacrificiu. Îi recunoaște intărirea, deși nu se poten ligai nici o zi de doctor.

Îi placea să se simtă sățipăni în casa ei, unde nu refuză intrarea nimicel și toată varu, ogile rămăneau larg deschise.

În ultima vreme însă, cel puțin opt medici venau ca prieteni în casa Elena Farago. La prima vizită, succedea obiceiul. Venind singuri a doua oară și apoi rămăneau definitiv.

Dacă lipsea din cine către ce prietenă vrăuncul săn obisnușitii casei, să fi lipsit o săptămână, e liniș, cind venea, Elena Farago nu-l întreba de ce s-a venit. Îi primea ca și cind l-ar fi văzut în ajun.

- 101 -
Hesitation

nici e clipă singură, și atunci, dacă lipseai e și, i se părea mult timp. Numai e zi dacă lipseam, îmi spunea că n-a așteptat. "Da ce mai venit? nu mă întreba slab. Să nu să părăsești!"

Si cine știe ce mă reținea să nu mă duc, fiindcă și mie îmi lipsea ființa și ceea ce. Uneori nu puteam sta departe de ea nicităteva ore și intram să-o vadă și de 2 - 3 ori intr-o zi.

"Tu ce vrei la mine în casă, ca și cind ai fi fata mea, îmi spunea. Dacă-ți vine să spargi ceva, ia și sparge! Ce bine-ai făcut că ai venit! Aș vrea să stai aici, să-ți iau mina și să te săpa toată seara".

Nă gîndeam ce înțîlăuitoare trebuie să fi fost cind îmi dădă știa să vorbească astfel unei prietene!

Altă dată n-avea putere decât pentru primul strigăt: "Tu și-ai amintit! în izbuirea aceasta făi consumată totă energie și recădea apoi nemigănat pe pernă. Capul încadrat în parul cenușiu, pleptanat cu cărare la mijloc, și bandouri pe sub urechi, căpătu un aspect de masca mortuară.

Cind cel absent era însă belnav, în orice stare să-ar fi găsit, îi trimitea cuvânt că se gîndește la el: "Aflind că și tu ești belnav, nu mai îndrăznesc să mă mai pling eu", îmi scria în august 1952, cind ea avea 39 de grade.

"Addio de ce voi, urmărele mele intru poezie, vrăji că-ni scăpată și la sănătate?" se mira în altă ocazie.

Unoră lî s-o îi părut poate întunecat, trist decorul din care poeta nu ieșină aproape 40 de ani.

Pentru mine avea ceva cu total special. Parfumului și culorilor insulei Ada-Kaleh și ale vechiului bazar al Mahadiei, le adăugase subtil și dominant felulorul restănesc ce crea atmosferă.

Uşa întotdeauna larg deschisă și holul luminos, unde două biblioteci înalte și înguste, fără podeabă, și un birou obionuit în cancelarie, n-aveau nimic care să te prevină că, www.arhivaexilului.ro,

Audemara

alături lume.

Acum holul avea pe vremuri un pian de concert ce cuprindea aproape întreg spațiul, și, pe lîngă cîteva scaune, nesute; iar peretii erau plini de desenele Cecili.

Devenise după aceea, încăperea unde administratoarea secului, principesa funcționară și vizitatorii instituției "Aman" căruia venneau să-i salute sau să-i solicite ceva. Era camera de lucru a directorului bibliotecii, care bătea la mașina ei proprie, catalogul recomandări pentru cititori și bibliotecari, era comenzi pentru achiziționarea nouăților editoriale.

Devenise ca vreaca, deoarece locul pe unde venea ceva din lumina de afara și aer, atât cît să se unească puțin fumul de țigări și să se amestice cu mires de verdeță.

În prima cameră, ceea de plinătudină întâlnire cu prietenul Ionul, cum i se spunea, te sperai puțin în prag să-ți obișnuiesc ochii și să distingi cine era pe scaune și dacă toate erau ocupate.

În stînga, o canapea pe care sta poeta. Dacă alături de ea mai erau una sau două femei, știai că scaunele sunt ocupate. Își găseai loc pe brațul unui fotoliu, cel mai aproape de ușă că nu îl depărta n-aveai pe unde trece. La capătul canapelei, spațiul îl ocupa o bibliotecă frumoasă lustruită. Pe peretele opus, alte două și, în unghi drept cu una din ele, a patra, ceva mai lată și mai joasă. În fața canapelei, o masă florentină, unde se așezau coșurile de cafea și se risipea serumul pe lîngă ceramicoare largi de metal și de ceramică. În dreapta, în stînga și-n față ei, scaune și fotoliu joase, acoperite cu niște carpe românești, cum atîrnă și de pe spateaza sofalei, căzind pînă pe pedea, un chelim în culori vestede. Scaune și două fotoliu mai mari, cu brațe arcuite, erau și lîngă biroul englezesc cu scără și clasă acoperite cu capăci glisant. Biroul, cu numeroase lucruri mărunte, vase, ceramicoare, fotografii în rame de metal, avea pe lîngă el piedestale de pe www.arhivaexilului.ro

franjurile unor costume bănățene. Pe pereti, ca pe birou, nenumărate portrete, între care și al poetei, purtând semnătura lui Veliceratu. Lucruri vechi și uzate, dar alcătuind o armenie calmă, ospitalieră. Erau ca Elena Parago care nu și-a schimbat linia rochiei de cătifea neagră cu dantela, nici pleteanțura. O cheamă și pe Coca de la București, să-i lucreze aceleasi rochii lungi, de culoare închisă. Nicăi nu și-a dat jos coadile de pe creștetul capului, pînă s-a fabărit.

În ultimii ani, treceam prin saloane, dintr-un singur pas, în linie curată, oblică, de la ușa ce da în hol, la ușa celeilalte camere, a suferinței și a trăinilor.

În întimpina de cum intram, vocea gravă, ușor tremurătoare, ne așteptau !"

Stă lungită, cu capul ridicat pe trei perne mari, învăluită cu pînă de culcare fragedor, peste acoperirea de cătifea reiată, viațnicie, străpînată cu flori galbene. Picioarele fi erau întorsute îndinorile spre covorul turcesc ce atîrnă pe perete și pe care îl-am pus în sicriu.

Brățal rezemat de măca cu două rafturi, de linguri put, se nîșea adesea spre cutiile și cuticulele cu medicamente în tablete și fiole. Acolo era și seringă, alcoolul, zaharnița de argint cu lingeuriță, uscă, paharul și sticla cu apă... Între ele, dominându-le, o lampă de metal cu abajur din mărgele și alături, e figurină de argint, un arab sub mantia căruia era un clopoțel. Broască verde, ridicată pe cele două picioare dinapoi și ținind în gura deschisă, florile iubită de poetă, parfumă colorat, talmeș-balneșcul unde numai degetele subțiri ale Elenei Parago nemereau ce-i trebuia, fără să levesești sau să trințească ceva.

În iarna ce-a precedat anul martii ei, la 4 decembrie, brescună ținea în guri un stinjenel cu florile strinse una în alta. Din cînd în cînd, poeta se așrea din vî

"În nite că se deschide ! Așa în decembrie !... Întindea mîna după arab și-l făcea să sună. Cerea femeii, două cafele. Dacă veneau pe rînd, cinci-păse perseane, bău cu fiecare o ceșență de cafea. În ultima vreme fi era însă prea rău. Își făcea mai de grabă o cufărătură. Între crizele cardiaice și durerile insuportabile de intestine, cu sub cele două centuri tari, ieșeau parca din piele, de le puteai să le păzi nodurile, își citea o scriere atunci primită de la Blaga sau de la alt scriitor, căci pe același naștean unde sătăcat doctorii să de cind nu se mai mișca de pe pat, ținea și mapă de piele neagră cu ultima corespondență primită și cu răspunsul trimis.

- "Adun mereu și angajații săptămână, și scria Blaga. Mai întâi poate vor invia."

În primirea ultimei scrierii, după ce mi-a citit-o, mi-a povestit prima vizită a lui Lucian Blaga la Craiova, cînd trebuia să i se monteze piesa "Zamelxe".

In 1924, Elena Farago era secretară literară a Teatrului Național la a cărui direcție fusese numit Drăgoescu, care aducea pe regizorul Daniel, un adevărat artist, cu multiple moduri de manifestare", spunea poeta. Cînta la orice instrument și dirige orchestra, picta, declama. Teate le făcea cu sensibilitate și entuziasm. Era însă, mai ales, artist în montarea pieselor.

Al doilea director de scenă, era Adrian Maniu.

Nevoit să reducă din buget unul din cele două posturi, Drăgoescu s-a decis să-l sacrifice pe Daniel.

Dintron-un punct de vedere, acela al încurajării elementului național, era firescă selecția făcută de director; "dar precedențul a fost mirșav". Neglindind motivele cinstite de destituire, a recurs la unul din mijloacele politicianilor : A ațîțat în primul rînd pe actori împotriva regizorului. Si lucrul n-a fost greu, acesta nemulțumindu-i pe mulți, prin pretențiile lui de munca și disciplină, iar pe alții pentru că era străin.

Intr-o zi din zile, Drăgoescu îl anunță pe Daniel că se suspendă repetiția piesei lui Blaga și îndemnă să fie nevoie să cedeze noile teatru. În ascunzăt, a spus însă actorii și a chemat pe cineva din corpul de control, ca să constate că Daniel nu e prezent în orașe de lucru. În același timp l-a denunțat la chesturi ca instigator comunista, depunind marturia cătorva actori care primiseră diverse promisiuni avantajoase.

Din toți membrii Comitetului de lectură, numai Elena Iorga nu-a semnat eliminarea lui Daniel și a protestat îndărât denisie.

Blaga a fost și mai furăt cămeniță față de craioveni. S-a ridicat piesa și-a părăsit orașul, după o vizită de consolare la Elena Parage, când li s-a parut cafeaua mai bună ca întotdeauna.

Verbind despre teatru, poeta și-a amintit o altă întâmplare care ar fi putut servi ca temă pentru o comedie, nu pentru o dramă cum fusese canal regizorului Daniel.

Îi așa și-acum riscul elipsoit scurt, repede ascuns, că întrarupsea povestirea.

"Doi fruntași craioveni au intrat la bănuială, cătinindu-și prietenia din cauza sesunului de director al Teatrului Național. I-au reaudus pe linia de plutire, o falsă înțelegere a unui act oficial.

Unul din cei doi prieteni a pus pe drum pe ecilalăt, călățându-se prieten cu Ministrul.

- Rămâne vacanță directia teatrului. Pui o vorbă pentru mine?

- Cum rămâne vacanță? s-a mirat omul Ministrului. L-am văzut pe...?

- Da. Pleacă el. Zice că Oltenii au prea multe miscele și niciodată nu au muncit numai dintr-o parte. Pui o vorbă?

- Dacă-l văd pe...

- Aja, cu "âncă", nu se face treaba. Du-te la București. Iți plătesc eu drumul.

rea celuilalt, ci a sa. Se gîndise în tren, că era mai potrivit el, fiindcă... și mai ales pentru el... iar pe deasupra era și orășenesc, pe cînd celălalt venea din județ.

Scandal!

- Așa a vrut ministrul, a săi este cu numirea în buzon... Ce era să fac? Am încercat... Nu-am spus... Dacă refuz, pierd... și eu și tu. Erau atîtii care să obisnuiește săptămână. I-am vorbit cu mine și spus că-ți da altceva. Cova... nu-ți neargă nimic.

Si într-adevăr, după cîteva luni, celălalt plecind la rești să caute un post de director de muzeu, i-u făstă indată acuzând nici un contracondidat. Iar el și-a șansă cu pomada să răsupește săracul batalie. Chiar cînd a întâlnit și prietenul să fericiștă vreo vorbă, a rămas împăcat. Treaba mereu se anunță și... "orice rău ca binele lui". Se înteașa la locul eveniment.

Intrările lungi patul de pe care Elena Parage nu o-a mai ridicat nu aduce în ultimii trei ani nici prin cără ce n-o părăsește de ani. Rare ori într-un sfert de veac de claustrare, stată în pragul ușii ca să fie curte, privind moretele de lungi soare. O dată, o singură dată, s-a urcat într-o trăsură ca să protesteze nu știa pentru ce. Nu ieșea în lume, dar venea lumea la ea.

În anii întinși de două-trei ani pe Mihail Gruiașanu. O dată pe Victor Hftinici care venise în Craiova pentru premieră unei piese a sa. Victor Ion Popa trecea mai des prin Craiova și întotdeauna cu soția lui, una din artistele cu bună dicție și mult farnec.

Poetul craiovean Eugen Constant nu era unul dintre susținătorii ca fratele său, Iancu Constantinescu.

Visitatorii poetelui nu împușcau de altfel, în ultima vreme, o cerșetoră mai mult prietenole devotate, cum era Dr. Eugenia Matescu Ionescu, marea criticiul de artă Radu Ionescu. Adesea și pe fiul ei, pe Atanasie în pantaloni scurți. Se apleca supra trupului chincit al poetelui și-i dădea îngrijiri, cestenindu-se cu o bucurie

furniera, să-l apele, să-i prezintă pe patul. Văzind că năîndea de prinț, și existând la o criză ce ar fi putut declanșa o nouă ecluzie după cea prin care trebuiau să se măltă, a început să-i trimită agenții sălnic, bunătăți pe care bugetul poetei nu i le permitea și nu și putea procură, nici cind avea un fond disponibil.

- **Ti-e adus azi,** fascină, piept de curcan ? a întrebat într-o veche. Puseau de față cind venise bunătățea și nu răspunse :

"Piept, n-ai putea să spune că era. Poate o curiozitate din curioză de pe opata, **lingărișă**. Aripiță i-a adus".

"A fost mult și excelent. Îți mulțumesc, doamnă, bogăță! - a interzis poeta.

"E grosavă femeia asta ! S-a supărat doarăjia voie, l-a adus la spital, și recunoaște că, îndată ce **frige** curcanul, și tăie și bucură bună de piept și s-a adusă Elena Parago. Întotdeauna trebuie să aibă ea idei, să facă ca cum crede, ca să ne fie nouă mai bine !"

"Aga aveam și eu un servitor, a încercat poeta să-l oblige să bignească spre glori. Dacă-l certan pentru **vrea** neglijență sau grădiniță, începea să explice, că să-mi demonstreze că nu găndirea la mine și pentru mine facuse ce făcuse : "găndeam că... că... să... să..." Pînă ce, exasperată, într-o zi cind își renunță fără să-azâmă, un prieten venit special din Bucovina, să nu vadă, și decolosea muzoul pentru niște copii naivității de profesori, și strigăt la el :

"Aici numai eu gădăsc, și numai eu zic. Tu trebuia să-azculji

"Doamnă, s-a luminat omul meu, aruncând în batistă lacrimile chintei că nu săptănaș : "am să nu des ascuță și-am să-ni spun și eu naivității : "aici numai eu... cum zicești ?

"Gădăsc și zic.

"Nu, aga nu să-ni spun : eu sănt utăpătă zică ! Numai eu gădăsc și numai eu zic ! Am terminat ! Acum știu că nu sa ce să-ni închid gura".

care plătea zece lei unei ungurăice, care să fie fără gust, să nu încârce-
ce-ar fi putut fi refuzate și la o mășă de cărțuri. Ii aducem su-
fartașele, cununata festalui director de teatru Brăgoșescu, devenit
comisioner pe bicicletă, în rechio de seara și pălărie cu veale.
Lîngă sufartașele pline, își aduce și băttonul, ca să mîrgîluiască
boala înind poda sau, pînă i se coloacă vasele.

Timp de o eră s-a plinhat odată, matină seara, în
o poartă ghemuită în pat. Cu greu am putut-o decide să-mi ia lucrarea
și să plec. Vîia stunză, și nu a două mi, să citescu Mîndîi,
poemul nou îi care se prezenta în după seara aceea, la filială
craioveană a Uniunii scriitorilor.

Cînd și-a revenit după plecarea ei, poetul a rîs : "poemul
cu poezia Aidei să săibă nucoasă filială să-i spargă Almanahul, că
materialul prezentat pînă acum, a fost refuzat de centru". Ruginie
noastră !

Si rîzind ca păstur-n cală, și-a întors ochii înspre
Aida, ca și cînd ar fi fost acolo și-ar fi vîzut-o : "Te tîne să
sporie Aida azi ? În tinerete era foarte străbateare cu fîntă, dar
năstrugîndu și buclucășă. Într-o zi aveau oaspeți la mășă, între
care și pictorul Iustatiu Stoeneșco, care se plingea că nu găsește
nodul pe gustul lui. Aida s-a ridicat brusc, a dispărut o vremie, și
a revenit trimisăbare, în chip de Evă zără frunză de viță.

"Uite năd ! Cînd vrei, săt' gata pentruș jocă, alătur secu,
dăch. îți face placere !"

Stoeneșco i-a aruncat o haină pe ea, și-a trimis-o sfără
să se înbrace.

Cincinat Pavelescu care asistase la scena, a făcut însă o
paciune ce-l amărcăde tot. Numai avea alt trus, altă treabă, de-
cît nici, pe lîngă Aida. O decizie să plece cu el. și nu năstunând
nici de mirbat.

zicea și lui și ne spunea și nouă.

A fost mai tare însă copilul care n-a lăsat-o să se înnoce în balta emancipării femeilor moderne.

Cinecind i-a mai trimis cîteva madrigale și pe urmă a lăsat singur, să se creezeze nu știa pe unde și cu cine.

Peti să crezi despre mine că sunt învecită, dragă mea,
dar toată viață am fost pentru dragoștea ce păstrează familia.

Ca să nu cheltuiască, cununata mea mai mare, l-a dat pe
fratele meu, George, la timplărie. S-a înșurat cu cea mai frumoasă
cea mai groasă luorătoare a Virginiești. Înogă cum ror să-a văzut
și-a ars copilul de două ori, a pus očiula lui George la cloș
deosebi... ecceți ! și în nu știa căți ani, nu învățase nici să facă
un tiv curat, nici săcar să prindă cum trebuie, etichetele de la
Paris, că atelierul Virginiești devinise una din cele mai mari e
de modă bucureștene. Avea corespondență cu cineva la Paris, că
trimitea etichete. Ea lucrea rochiile, le punea etichete și susam
ziceau că au cumpărat modele de la Paris.

Zos, nevasta lui George, devinise și ea cuocană. Năua
lucrea în atelierul Virginiești. Venea în vizita. Aveam mereu discuții
pentru ea : "Nu-ți sună tie, dragă, urât cind să te anunță, a venit
domnisoara Zos cu copiii ? Așa am făcut-o pe soră-mea, să i-a ajutat
să se cunune.

Din aceeași idei, nu convenționale, cum zice Aida, am
renunțat la prima și singura mea iubire de femeie. Ideile astfel mor
ale le-am întîrzu pe toate fetele. Și sentimentele deviniseră așa de
grele, că trebuia să scap, să mă liberez.

Cel pe care pasiunea pentru mine, nu-l înțeles geniu, era
totuși un bun moșteșugă, intelligent și cu sensibilitate. S-a în
verguntat asupra necesariei și a devonit mai lucid ca cu că critică de
artă.

întreagă. "Drumul mare să-l faci neapte, pe cărare", zata moa, dar nu sicind mereu "nu", și cind e cazul și cind nu e cazul, că pe calea viață se războină."

În unele mile, parcă și se înțindea în ochii. Verba moartă ca de obicei, ca și cind ar fi avut casă plină de copii. Rămășița amândouă, din te miri ce. Într-o dimineață, m-a lăsat de la ușă:

"M-am trezit azi noapte, stănd așa, în capul caselor, gura deschisă, fără nici un gând. Nu știam de cînd ștăteam așa. Trecut atîtea peste mine și nu m-am tîrnat. și să mă tîmpenească schimbarea banilor?"

"Ce să ne facem acum? Pierdem amândouă toate milioanele și-am zis eu răzind.

Auzise că veniseră niște fuste de stofă groasă și cum nu avea nicio veste de frig, m-a trimis repede să-mi cumpăr. Ca să nu să devină "chilipiral", mi-a împrumutat ea banii. Peaté faptul acesta, poartă și îndată era într-adevăr o stofă groasă, în culori se jinseau la tăvălindă, mi-a închisit 20 de ierni. Si cu toate că pepitul îmi purta să plaseze lumina și vedere, mi-a fost dragă, iar cind o-a rupt, nu-mi transformă în petice de ștergere pedeunsu, ci i-am lăsat haină și osciulără păpușii.

Cind i-am înăcoilat Elena Parago banii împrumutați, mi-a mulțumit parcă i-ar fi fost dăruiți. "Rămnescem fără nici un ban", mi-a zis. Apoi, închinănd socoteala, a vîzut că plină a două și, având atîtea plăți, că nu-i ajungeau banii nici pentru jumătate din ele.

"Să fie domnul îmi teie Scînteia!

* Cum adici?

"Dă-mi tu, te rog, numărul de telefon și să-mi recepterul tău, și-o să-așză cum să răfuiesc acum cu ei. Să-apoi, în pîlnie, cu un glas sinuos: "Bine, tovarășe, de ce mi-ai trăistier Scînteia?"

Răspunsul strigat, îl auzeam și eu:

"Prindem cine nu plasează la timp, și ce săptămână următoare,

"Da, teverige, dar cine nu primește pensia la timp, nu poate plăti cind e să-și primească pensia?"

În vremea aceea, Elena Farago primea o pensie de cîteva sute de lei de la Sfatul Popular al Municipiului Craiova, și un jutor operadic de la Uniunea scriitorilor.

"O să plătesc, teverige, a adăugat ea, să nu vă fie tare că fug, fiindcă nu pot nici să măblu."

Mi-a dat receptorul să închid telefonul. Era tulburată că ei nu bog de seamă, a rîs : "Ce crezi tu, că dacă sunt beline, n-am castrat de voință? N-am castrat de ute, de ovar, dar nu de voință!"

Si-apoi cu glasul scăzut la șoapta, la hîrfit : "Mai să te pierd cu ceva, drăguș! Am trinca... Stînd ghemoită aici în pat, că fară putere să mă ridic, să mai arunc ceva pe placură, tocmai niciun : "Pe cîte luce am încălcat și nu e nimic să-si pună o lumană caldă pe mine! și-astunci ai deschis tu uga. De astăzi sun mereu înăbdare și înăbdare".

"Pameia nu-i nici ? am întrebat-o.

"Ias-o !

"Iar a băntă ?

"Ce vrei ? E vicină. Si eu cînt vicioase că nu mă pot iasa de tutun.

Vinește în Craiova scriitorul Ion Pas, pe atunci și ministru.

Degi se nîntă rău, Elena Farago mi rugăse să mă uit dacă e ordine în casă. "Dacă numai cînt în stare să fac eu ! Nici să văd ce face să nu pot".

Se bucura că și puteau cobori picioarele pe pernuja de lîngă pat și, trăgind din risipări, reușise să i le vir apa, umflate, în pantofi.

Dar Ion Pas nu se urita. Si nimic nu-i lucru posibil mai

mare bucurie, ca dovezile că nu e uitătă. Fără să-i spun, m-am repozit la Conservatorul Gernetti unde se afla în acel moment ministrul, invitat nu știu de cine și pentru ce. L-am anunțat că e săptătă de poeta Elena Farago, la Biblioteca și Muzeul Aman, numai în cîțiva metri de Conservator.

Cind am ajuns înapoi, cred că în cinci minute, am găsit amîndouă porțiile instituției încuiate. Am sărit gardul și am lăsat cheia pe care o avea Directorul muzeului. Mă căzneam încă să dă cîină a cecit invitatul nostru. În tensiunea în care eram, l-am întrebat să poftit și pe el să sără gardul, dacă nu găseam cheia.

N-am rămas cu ei, dar Elena Farago n-a avut răbdare să a doua zi, să-mă chemă să-mi povestească chiar în veara aceea.

Casa era plină de lume, dintre cei mai vechi și cei mai noi prieteni. Unii întevărtigători pe ministru în vizitele lui prieten. Poeta povestea pentru cei care nu fusese să fie săz, ce-i spusesese lui Ion Pas și ce răspunsuri primise. Îi tremurau mâinile și glasul, dar ideile și cuvintele curgeau cu dintr-un iauror proaspăt decocțuat din închisorile pînătului.

Nici n-am băgat de seambă cind să cum să goliesc canera. Rămasem singur, amîndouă zdrobite de obosalea.

N-a chemat îngrijă că și-a început să mă legene cîntindu-mi "Vai, nani, nani lumina nani!" și a întrerupt să-mi spună : "Arta am scris-o pentru ~~lumina~~, în timpul răscoselor. Dacă trăiai pe-ătunci, cred că ai fi fost printre răsculeți și schingiuiți. Tot omul artă e scartă a lui și, orice ar face, nu poate să-e schimbe în întregime. De astă se înțină și profetiile și blestemele. și cel care blestemești e un clar trădător, într-un cesa de minie, de revoltă și de durere. Cununata mea care n-a chinuit atîta, se vede că-și torturase și mama, care a blestemat-o și în ziua nunții : "Arde-te-ar focu, Janato!" și peste 25 de ani, așa a murit, ardi de foc."

Elena Farago facea uneori popasuri mari în vorbire, de

eredeai că doarme sau a murit. Dacă e paum și-a lăsat iar măna. **"Ai pulsul slab.** Ești obosită. Îngețe-te păin și dormi. Dacă știi că aști aici, sănătatea?

"Mă cîntecam într-adevăr sfîrșită de obosalea. Cel mai crud lucru se făcuse însă. Trupul ei uriaș se odihnea într-o-alungul patului, cu capul sus, peste cele trei perne mari. Dar nu ne era cunoscută ei nici mie. **"Mă fortărește să fiu și Clericală,** doctorie care împarteasă cu mine, să nu-mă întărească.

Camara era în întuneric. O singură ferestrelă și-a adusă într-o uicioară a curgării, umbrită de o șiră nouă a mușecului, cula de construcție, pentru a primi donația Romanescu. Mai aproape de ferestrelă, își întindea față crengile, un copac ce aduna un popor întreg de păsări.

"Le-ancult mereu și le-am notat disperările și dorurile, mă trecuse dimineața cu cirripitul. Au și ele cîntecă de judecăturie. An și în colțul meu de casă", a spus postă.

"Mă uitam să-l descoperă acest "colț de casă". La ferestrelă, un dulap cît e oasei, lăsa doar o dungă subțire de lumină ca străbata la marginea lui. Cînd s-a deschis încă ușa spre camerele femeii de serviciu, a răvădit soarele. Fară să fiu propulsă de apă.

Elena Parago a închis ochii zgrădite: "Mă flutură dimineață și la mine aici e altă țard... Spatiul meu vital, doi metri pe unul. **"Mi-e destul!"** a spus ea încet și a tacut încă.

Stem la picioarele patului, lîngă o nișă unde era lăvăzul acoperit cu o pînză țărănească. În peretele celuilalt, alt divan. Creu te puteai străcura pe lîngă lucruri. Să cînd stăteai pe sofacă, și levezai genunchii de hiroul mare, aşezat între dulap și cele două divane. Strînsese pe el toate lucrurile mirunte din saloan: călinara, tapiterul, cuptul de argint pentru tăiat carti, vase, ruse, fiecare lucru cu povestea lui... Se adunau lîngă ea. Era ușoară să magina de serioză, cu o sonie de hîrtie pe care să-și

cîteva rînduri.

Am luat și eu o buoțică de hirtie, fără să fug de seama că era patată de grăsime, și am schițat profilul poetei.

"Foarte bună expresia, draga mea fată, foarte bună!"

Tinea hirtie nu prea departe de ochi, cînd vedea bine în ochelari. Uneori însă purta bandaj negru. Fieca ușoare infecții nu putea suporta lumina.

"Vîte cotel meu cum s-a res, de cînd las pe el atîta grătate.

Si într-adevăr avea râni, dar privind schiță, continua să se sprijine pe cot.

~~"Mă preghitesc să plec, cînd a băut la ușă și s'întră și fără să aştepte poftire, un ostas. Din prag, și-a inceput discursul."~~

"Domnule Farago, am băut întii la ușă, acum bat la ușă în locul dumneavoastră. Nu vă uități la cartea neascăsa de vizită (își uită teatral pantalonii gri peteciți cu negru). Sînt un om care a suferit mult. Vă cunosc teatral opera. (Ca să nu încredește, a recitat poezii, întregi). Caut un post și nu-l găsesc. S-ar părea, decât trebuie să cred ce spun cei din spital, de unde am ieșit acum, că am cancer. Pînă îmi găsesc un post, trebuie să mor de foame!"

Cînd l-a vîzut plingindu-se, poeta a deschis geanta și i-a dat banii de leu.

"Puteam să nu-i dau? m-a întrebat cu cîndoare. Altă adunare la lista cheltuielilor, a șoptit apoi cu oarecare grijă.

Nu terminase vîne verba și încă o bătaie în ușă. S-a dus Nicolee al Lupului care venise între timp cu niște tîrguieli pentru ea. Il auzeau discutînd, impotrivindu-se.

"Cine e, Nicolee? Lăsă-l să intre și strigă! Elena Farago, ^{prela imodlo Vasile} Cine te-a trimis? a întrebat ea pe ostazul ce se întindea în prag.

"Sînt cal căre a ajutat astă iarnă Domnul ^{Ioan} Vasile,

ghoței.

"Da, știu. Și și-am plătit zilele de lucru.

"Da, doamnă, să trăiti! Dar să vedeați domnisoara. În
ies din închisoarea militară. Iosifii biletul. Am fost prinț totu-
iarna la preventivă, că s-au furat doi cai care erau în grija mea.
Avea mi-eu dat drumul. Mi liberer dacă aduc hanii, ultiminteri nu
la noapte. Nu văd că mi încă nu am bani și n-am de trăie.

"Căt? a întrebat poeta.

"Trei oale.

S-a împrumutat la mine și i-a dat. N-a trebuit însă că
minute și-l vedem pe costaj revenind în gospodărie.

"Patru oale cinci zeci, cecană! Va las aci mantașul
biletul.

I-am dat și restul.

"Paroș au fost vorbiți și a trecut o clipă îndelungată în
urma Blenii Parago. Mai am și grija mantașei acum! Trebuie să-i trăiești
regimentului. Nu pot ființa în casă efecte militare!"

~~Nicolae al Lupului~~ s-a ridicat și pleca. Nu l-a reținut.

Au stat o vreme tacute. Mi gîndesc să-o las să se odihnească,
nu doară... și-am ridicat și eu.

"Nu pleca acum! Te rog... Uite, că altădată nu pot vorbi,
cum vorbești cu tine. Antoaneta se ridică în picioare și ființă un
discurs, că să mă contrazică. I-am spus eu căruță: "Eu n-am urmat
la facultate, dar am citit și am prezentat și eu puțină filozofie în
poesie."

"Nu n-am ghoțit, mi-a zis ea.

"Ce sănt eu de vînd? i-am spus. El-am scos și înțelesul,
pînă a venit al treilea. Astă că regularitate. Eu continuî să tan,
iar să începe alte discursuri, după care sun să sun colosalit să ri-
dică și plecas brusc, furios. Așa e că filozofia nu diploma. Eu
n-am trebuit prin școli înalte. Filozofia mea e a mină, că să îl po-

ranului.

"Dar băiatul Domnicăi ce s-a făcut ? am întrebat eu, ~~îndemnând-o să se întoarcă~~.

Domnica, ochinguită de un bărbat bătrân, intrase într-o cameră la muzeu aducindu-și gimnopilul cu ea. Dar cu toată grijă și atenția sa către obiectul Elenei Farago, murise. Pe băiat îl dăduse poeta, la rugămintea sa, copil de trupă.

"A venit acum două zile, în haine potrivite pe el și coate. Mi-a spus că mănușă bine și i se va da voie să rămână în oraș noaptea. "Mănușă e prăjitură, i-am zis, i-am dat și bani, să-ți să te poți, dar să fii la regiment la timp, ca să dormi scalo." cum pleaca la Brașov să facă locuință de construcții de avioane, mi-a răspuns poeta.

Așa se interesa Elena Farago de toate și de toți și înțelegea doar cuvântul sau gestul care să năngăie, să vînd în ajutor sau să facă plăcere.

La 9 martie 1953, am primit de la ea un vas micuț din ceramică.

"E vechi și nu de calitate, visucul, dar și-l trimit pentru că a stat aici, la dreapta mea, pe biroul mare, iar astă vară, aici, cu flori în el, a fost mereu în preajma noastră cînd stam de vorbă. Înch e dată sănătate, voie bună și nu vîta că trebuie să scriu. Să furi timp de unde poți, să lasă nefăconde unele, dar trebuie..."

Acest îndemn, cu trebuie subliniat, mi-l spunea și scria de multe ori și cred că nu numai mie, cu toate că, în inimă ei, era de la o vreme "întuneric și jale". Avocatul Sandușan, filozoful ghicitor în casă, interlocutorul optimist și entuziasmat, avea cancer pulmonar.

Elika Tmescu, soția criticului Dumitru Tonacu, mort cu multă vîrstă înainte, intra veselă și volubilă, aducind surprezantă

pe beretuță și taiorul confectionate de ea, dar Elena Purago, deși îi admira cochetăria și buna dispoziție, o plingesă că nu are doar o pensie de 400 de lei pe lună. Își încreză însă prietenele să-o întreacă, să-argunde basmalele "voi nu vedeați că vă obâtrinesc!"

Se interesează și de teatrul de păpuși, pentru care scrie scenarii, și educătoare de la grădinița de copii, Stefanie Alexa, care a vizită încotro de bărbatul ei, mare persoană, cu socii atât de plini de povestiri și de glume, că nu mai închipuie în ei și și-i lăsa în riu.

Cu moții dr. Becharescu, Babu și Mici cum le spuneau, venind în ultima vreme mai mult la telefon, amândoi fiind absorbiți de aparatul Röntgen, în fața căruia stăteau toată ziua, înfiguriți în gorjurile lor de cauciuc. Se interesează și de bolnavi, căci oferă pentru necesarile și bolile altora, chiar atunci când pe calea trezese noaptea telefonsale să se întrebe :

"Nu-ai murit?... Nu mai mori?... Am arunțat cu pompieri funebri... Mine și trimit articul... Spăla-te!"

I se mai întâmplase și altă dată că și fie acordat cu crucea portul acela de la Muzeul și Biblioteca Aman. Fusesese înviidiată și pentru casa în care locuia, dar atunci era mai tîrziu și nu știa de bolnavii.

Când mi se vidoseam scara să plec, mă rugă că-i săptă pernoale și pioinarele. O durea fiecare bucată din trupul ei aruncă, pe care nu mai era în stare să-l mîngăte, nu ținându-se de mobilă și de perete, cum făcuse atâtă vînă, dar nici pe pat. și mai găsea putere să glumească : "Sice poporul că la Rusalii, să pui polin la briu, că să nu te doară galele la cucerut. De! dacă numai la cucerat!"

Răpetea aprobea în fiecare seară : "A mai trecut și! Vrăsei și azi pe sfiori, moartea și apoi, cu alt glas, mai jos, mai puternic : să nu mă parășești, dragă mea! De departe n-ai să m-ai sunat și mă strigă : "bi-vîst! bi-vîst!"

Si-așa s-a întâmplat.

Singură, chemindu-ne, a fost în noaptea de 5 ianuarie 1954, cind s-a stins cu ochii spre ușă ce nu se deschidease încă.

"Deschideți ușile ! Deschideți ușile ! Unde sunt fatale noile ? A mai putut striga.

După cîteva luni de la moartea poetei, cetățean de orășenă al orașului, s-a deschis în casa părintoasă a lui Traian Demetrescu un muzeu. A ținut cineva o cuvîntare pe care au ascultat-o cincizeci de reprezentanți ai literelor craiovene și apoi, muzeul, mai întâi circuind, și-a lăsat obloanele.

"În următoare : Si-a arătat mirarea un om, privind siderea pe care atîrna încă firme : "Muzeul Traian Demetrescu și Elena Parago".

- Da, cind s-a deschis ? Mi-a întrebat omul.

- Nu știn, i-am spus.

- Cum nu știi ? Nu știi de nici ? Si ce sorărie e' născută de-un puș bloune de fier ?

- Nu le-au pus acum, aşa au fost. Era circumstansă, i-am explicașt eu.

- Si-ai făcut muzău pentru Elena Parago ? Eu am citit niște poezii de ea, și nu verbea de vin ca Petőffi. Eu nici de-o ființă cu cumpăna grea.

Cinistă senenți sănseți voi, craioveni ! Văre glumeți... În orfent și cu blouanele trase !... Aci ei face și cu o glumă. Nu doar că bat în ele, că văd ce fel de mănu săi.

Cind m-a văzut trecind drumul după el, a întors doar coada ochiului în spate mine.

- Ah-ha ! Si domneata ești curiosă ? Da pînăcău de ce i-ai lăsat, batî-i nu-i bată ?

ieșit la loviturile bătăii călătorului, nu am auzit.

Când o-a întors înapoi spre mină și-a spus : "Gândi a fost, dar i-am grăbit cu unuia care nu pricepe. L-am zis eu : "Uite, sună de dincolo, se peste munte și gî. La noi, țiu că sună și mai mult. Deunăsta sici că-i **fă** numă cu truim, nu care o-a lăsat cu pasii. Cu poetul Traian Demetrescu văro-o locuit aici. Că ții că tu ai fascinat Elenco, nu așa ca rîmboiu Tropic, astă care a fost în directoare de muzeu și o primă cu cinste și mi-o uritat ca-o strins într-o casă frumoasă a lui Aman."

De ce-o bugete în crima șunitale, nu țiu. Dar dacă rădici blanurile moie, nu e să te duminică și ca vreau să vin să și tu ce mușlu i-ai facut, te dau la gazeta, sănă ca să-avem o custodie de mușlu".

Trecind pe lîngă casa unde fusese la tante orcole săt. și primite cu dragoste, mi-am adus aminte de vizita unui profesor ungurean care, cu ani în urmă, după ce ne plimbase prin parcul înovian care "nu se află ca dincolo pînă dincolo de Viena" a vrut să viziteze și muzeul Aman și să-mi spusă că și eu : "Ce pinacoteca! De pînă cît zidul!"

După nu era și de manea, Elena Farago li-a permis să intră că era străin de oraș și pleca în viață acela.

A dorit să cunoscă directorul care a avut înțelegerea și bunătatea să calce regulamentul instituției pețru el, un carecăre transilvănean.

Undă a auzit o persoană atât de binevoitoare, care-i cerea și o cafea arămată, e portă Elena Farago, nu așteptă să-ocupe și de copil : "Nu va credeam să mult moartă, după cum scria Emil Isac : "Să Elena Farago, cine ție prin ce simînd așa?"

— Vorbea metaforic, de corăitorii săraci", l-a lăsat pe totuști, rîndând.

în casa unde a locuit.

Nu plăcea de afară, de pe zid, nici interiorul casei care aducea cu ce a fost, nici trezit amintirile.

~~Sub~~ Sub gemenurile uneia din casele, o scriere semnată Gheorghe Bogza. Și, ca în vremea când a primit-o ~~am~~ au sărit glosul ~~și~~ ~~ține~~ ~~președinte~~ ~~pe~~ ~~trunc~~ din inimă: Elenei Farago.

"Al domnescvoastră nepot și vechi cititor, începând cu "Jurnalul unui notar". Eu nu ~~suf~~ se ierarhile tipice ale ~~le păstrează~~ ~~înt~~ documentelor meilor naștere, cum acum, nu mai știu dacă mai e placă aceea pe zidul casei care nu mai e casă memorială a Elenei Farago.

Mihnea, baiatul ei, și soția lui, o ardătoare plină de viață, au încercat să reînvieze acum un an, ceva din colonul poetului.

Pentru mine, numai una din camerele ce le-a locuit, în care să intru când mă duce la Craiova, să arunce de viață acelei ființe bogate și dărnicioase pământul din care s-a născut.

Dar cei care nu au cunoscut-o? Cei care nu-i știu nici mică numele?

În casa aceea unde a trăit și a creat poetă, o cameră a Elenei Farago cu fotografiiile ei, un manuscris, căteva cărți, ar fi trebuit să-i păstreze Craiova, pentru copiii de azi și de mijloc ai țării.

nu te păstreaza nici respectă, nu-ai în hale proteluri și nu se respectă nici pe el.

Tutor Name 1-8

G. Calinescu 10-22

G. Calinescu si El. Tarago 23-58

O mare probelna El. Tarago 59- 120

CU E. LOVINESCU SI ELINA PARAGO

Aici era... Nu, nu scara A., cealaltă...

Pe lift aceeași hîrtie : "In reparație".

Urc fînoct, treaptă cu treaptă și popasuri de recunoaștere, de aducere aminte...

^
In ziua aceea a anului 1940, cuias fără să mă uit, că intr-o ascensiune-concurs. A trebuit să mă opreasem și să stau.

^
Intre scară și ușă din fața ei, la primul etaj, două trupuri înalte cît ușă, ocupînd tot spațiul.

Cel gros a simțit cerul proaspăt atingîndu-i spatele. S-a răscutit spre brațul de sus al scării. Celălalt a rămas apă, cu față spre treptele ce coborau.

"Lovinescu !" n-am mirat eu, cu ochii la părul alb ca pasta pentru hîrtie, lins, desfăcîndu-se în șuvite late, la obrazul de crin galben, la ochii decolorați, cu luminile întoarse înăuntru și totuși oprindu-te ca o apă ce cade'nat, lîngă tine.

Am vrut să cer iertare și să-mi continuî drumnul. Dar cum să treci ? N-aveai loc să treci... N-am lipit de zid și-am așteptat.

- La mine veneai ? n-a întrebăt palid, E. Lovinescu. S-a îngustat lungindu-se parcă mai mult, să-ni facă loc.

Să-am intrat.

- Ce-ai adus ?... Citește ?...

Fu esem poftită pe scaunul cel mai aproape de birou și-aveam toate rafturile de cărți în stînga și-n fața mea. Se ridicau din prag, de pe podea, pînă la tavan, ocolind două părți ale încăperii și coborînd înflorat pînă fundului biroului.

Ni se strînsese risul în gît.

- Citește ! a repetat stîns, impersonal, după ce se ase-

zase în fotoliu, desfăcindu-și în lături poalele halțoului de mărge-
se și proptindu-și mîinile lungi pe marginea biroului.

- Ce citești ?

- Ai venit numai să mă vezi ?

I-am surprins privirea cercetându-mi costumul ecclazi,
cu șiruri, dantele și floare roșie-n piept.

"Sint gătită pentru pozi", i-aș fi spus. "Mă duc la etajul cinci, unde îmi face o prietenă portretul". M-a fulgind însă gîndul să mă las în voia destinului. Am reacționat în geantă, geantă de student, cu multe hîrtii și tot felul de dichisuri con-
fesță - tot bagajul cu care venise din provincie.

Cinci-sece minute, a așteptat răbdător, să tragi drapelul
și-apră și să strîng, hîrtouje, punguțe, batiste, chei și alte in-
tențioale inutile și-apoi să le prefir iar, ciutind fără hotărîre și
pînă la urmă, hotărindu-mă să-i ofer... "ce-o fi o fi". Mă deciun-
sem să potrivesc un dialog notat în ziua aceea, într-o sală de au-
toptare a unei instituții. Cu un prolog și-un epilog camoleomică,
potocindu-mă și înaintind anevolos, am dat repede gata lectura
și-am strîns hîrtiile, virindu-mi adine picioarele sub oscur și
capul în geantă.

- Altceva ? a sunat vocea fără glas, trăgindu-mă parțial
de piept.

- Altceva n-ai.

A urmat o scurtă documentare a criticului asupra locu-
lui meu de noptere, profesiune, stare civilă... De vîrstă nu m-a
 întrebă și nici cu ce scop venisem la București. Aflind însă că
prințul meu boala a fost eu și din Jii, și-a arătat îndoiescă în pri-
vințe talentului literar : "Oltenii sunt omoni de acțiune și
de afaceri, negustori cu cobiliță, însă artiști nu prea se vad".

- Adică-n privința asta "n-aude, n-a vede, n-a griul pămintului", i-am zis eu rîndind. Apoi, întîmpinîndu-l cu probe din "Critice" și Iistoria Literaturii Contemporane : "Dar Argeșii"?

- Argeșii e unul, excepția. Toate genurile noastre critice săt moldoveni, de la clasic încă la moderni, de la cel mai vechi pînă azi.

Si-am ascultat o lungă listă de genuri, dintre care nu lipsea cei mai proaspeti sturitori.

Lîngă Sadoveanu nu așează și eu cu un anume accent : Rebreanu.

- Rebreanu e o forță nemulțumită de multe de generațiile, a ripostat criticul. "Moldova a dat cei mai mari poeți".

- Dar Argeșii ? dar Hlaga ? dar Goga ? dar Ion Barbu ? nu pară cu armele dușmanului.

"Te jucă ca la tenisul de masă, mutându-te de la un colț la altul... al țării, pînă cînd n-a întrebă dacă i-ai citit "Memoriile".

- N-ai citit nimic. Profesorii de română nu știu nimic, nu citesc nimic !

Cum însă n-a mai sunat nimeni la apă în ziua aceea și era plăcut să stai de vorbă cu Lovinescu, am supus îndemnului repetat de a nu mă tot ridica de pe scaun, și am tras prin scheți "Contrapunct"-ul lui Hayley, am pipăit pagină cu pagină, "Concert-ul din muzica de Bach" al Morteniei Papadat-Lenescu, am vorbit despre Proust și despre Camil Petrescu, pînă am înțeles că, dacă mai intîrziez, pierd trenul.

- "Să-mi scrii !" mi-a recomandat criticul, conducîndu-mă pînă la scară, ca pe Dinu Nicodin, vizitatorul care mă precedese.

lectură, dar pe care nu le-am citit în întregime decât târziu, cind nu mai puteam auzi glasul modulat către sunetul cald-prietenesc al memorialistului.

La Craiova, am răsucit în tot felul neobișnuită mea vizită la Lovinescu și, rizind fără violență, într-o zile, am reluat în seris converbierea despre Moldova "placenta generației a arbei", și despre sămînta talentelor moldovenești care purcede uneori, chiar de pe plaiurile Olteniei.

La scrieoarea ce i-am trimis, am avut surpriza de a primi cu prima poștă răspuns.

X

X X

Timp de două zile am analizat scrisul sărușat, urcat cu melancolie către colțul din dreapta al foii. Alte două zile am înfățișat judecății mele, într-un proces complex de conțință, pentru recuviința de a fi citit unui critic ca Lovinescu, însoțiri care o-aveau nici hoscă nici anecdote bine spuse. După alte două zile de rugăciere în felul cum să-i răspund, să găseau în obișnuita mea vizită la Elena Furugo căreia, neafindu-ne între patru ochi, de la împăierea mea din București, nu spusese să-i povestesc nimic, cu toate că-i cunoșteam sentimentele pentru Lovinescu și-i datorau un răspuns la confidențele ce-mi făcuse în privința vociilor și relațiilor cu criticii.

"Lovinescu, îmi spusește ca o dată, nu-mi descoperise afinitățile cu Angel, mereu am părăsile de tinerețe, și mă trezuse la neșăturire, la brat cu Camil Baltazar, cind n-aveau nimic comun cu el. "Alături de Angel trebuie să m-așez", i-am zis.

Tot mereu de puțin să cunoșteas cind, anunțând re-apariția "Sturătorului", în prospectul pe care l-am ales, între fotografiiile medalion ale tuturor colaboratorilor, www.archivalexilului.ro

Despre mă

94

-27-

așa cu maramă.

- Și mie-mi place.

- Știu, nu e urită, dar nu se potrivea, n-a supărat chiar : "Ce sănt eu, artistă ?" i-am zis lui Lovinescu. "De ce prospectul asta ? Anunță deschiderea carnavalului ?" Era și Cincinat de față. S-a ridicat în picioare și s-a uitat la fotografii de aproape : pe urmă, mai departe. Întinsese brățul și-o ținea într-un metru de ochi. A așezat-o apoi pe raft, rezemată de cărți și s-a tras la distanță, ca în fața unei pinze pe care vrei să o pună în lumină mai bună. Și deodată îl auzim partindu-și vocea de la Do, la Do, cum avea obiceiul cînd declama : "Da, asta e ea o nouă vîrstă de maior. Ai dreptate...nu face". Și, privindu-mă penelor, a scos din portofel o fotografie a nea de profil.

Pe cehetia asta, ceartă : de unde o are ? să-mi dea fotografia ! Lovinescu, că să i-o dea lui... Și vorbă, și rîse... Așa era întotdeauna cînd se întâmpla să fie Cincinat între noi".

- "Ai citit" Memorii"-le lui Lovinescu" ? mă întrebase altădată, Elena Farago. "Acolo sună că-mi nișteam pletele leovine. Erum bolnavă cînd am citit. Am luat o carte poștală și i-am scris :

Dragă prietene,

Constat că mi-ai reținut conciul din ceafă, precum mi-ai reținut intelectualitatea din poezie. Totuși te asigur că există ambele".

Confesiunile Elenai Farago din orele noastre de taină, mă obligau să nu-i țin ascunsă întâmplarea care mă introdusesem în casa criticului, și nici schimbul de scrisori dintre noi, căd cunoșteam și îndelunga corespondență a poetei cu R. Lovinescu.

In ziua a șaptea - să zicem - de la primirea scriso-

rii, răspuns la gluma noastră epistolată, cind nu intrat în Elene Farago, saloul era plin ; dar nu cu obișnuinții casei. Un grup școlar sau ceva asemănător, în orice caz, tineri necunoscuți.

N-a prezentat cind eram încă pe prag, în ușa întotdeauna deschisă, vara : "Prietenă mea, doamna D..., scriitoare de talent, foarte apreciată de Eugen Lovinescu".

^
Incremenisem pe prag. Își bătea joc de mine ?

- Hai, intră, că te vadă copiii ! Au venit la Crâiova să ne cunoască...

Si după această invitație, nu și-a mai întors privirea spre mine. Rămînind însă pe urmă, singure, "între noi", am întrebat-o :

- Dar ce-a fost asta ? De unde foarte apreciată de Lovinescu ?

- Nu știi că și eu sunt din neamul Pithici ? Si-astea nu pentru că taică-meu era grec... I-ai răspuns lui Lovinescu ?

- Nu l-am răspuns și nici nu-i năi răspund acum.

- Cum nu ? De ce ? Nu poți să faci asta !

- Poate că năi judecă cum vrea, nu-i năi răspund. De la cine știi că mi-a scris ?

- Toate se află, dragă. Mai rar cele bune și adevărate. Cind aflu ceva întucărător despre tine, cum să nu-ți spui ? Să nu cumva să nu-i răspunzi lui Lovinescu ! Știi că prietenia mea cu el a început prin scrisori. Era la Paris cind a auzit că nă supărase critica lui și mi-a scris de acolo.

La apariția volumului meu de versuri, scriisește că am scris "un volumuș cît degetul meu mic, care de sigur trebuie să fie foarte mic".

"Asta e o critică frivolă", spusesem eu tuturor.

N-a auzit de la Paris și mi-a cewww.arhivaexilului.ro

corespondență și o prietenie dintre cele mai frumoase.

“Nu cumva să nu-i răspunzi ! Mai lasă copiii și mă că-te serioas de serioas. Lupt cu tine de atâte vreme și nu vrei să m-asculti. Ti-ai greșit cariera ; îți spune astă Elena Farago și... are și ea o leacă de experiență.”

Nu n-am potrivit întotdeauna în păreri cu Lovinescu, dar cred că e cel mai cinstit critic din cîști cunosc. Si cu personalitate, nu cum vrea să-l arate Eugen Ionescu care mi-a părut intelligent și original, dar foarte tiner.

— „Si este chiar foarte tiner, i-am spus eu.

— „Ca să vezi că nu n-am tîrât, de tot, o să-ți povestesc ceva :

„Nă gîndeam azi noapte la deschiderea dintre sentiment și instict în amor ; și mi-am adus amintea de o întîmplare de demult. Sca poete gîndindu-să la Lovinescu și la corespondența voastră, mi-a venit înțeli în minte întîmplarea și pe urmă filozofia.

Citea o poezie, Rotică, o poezie cum zicea el că trebuie să se scrie : „sincer, nud”. Si cînd îndrăznea Rotică să facă teorie, i se aprindeau roșelile în obrajii, ca și cînd și-ar fi tras singur palme. Si ochii, niște gîmălii de ochi, tipu parecă de durere, în spre toate punctele cardinale.

În poezia pe care o citea, spunea cam așa : „Si-ătunci suntem că mi-ai dat tot ce ti-șe cere”. I-am zis pe loc lui Rotică : „Vai de mine, domnule Rotică, asta putea să-o spună și un tejghetar”. Si-am stăruit să schimbe sau să încerce altceva.

Lui Lovinescu însă fi plăcuse „emoția și cendoarea sentimentului” și-a publicat-o fără nici o schimbare.

Si nă gîndeam și-ătunci, mi-adusei și-n noaptea astă amintea, o poezie populară cu temă lui Rotică :

Hesden na

- 30 -

Petită din acel sat

Ce ți-am cerut nu mi-ai dat

Ti-am cerut faguri de miercure

Tu mi-ai dat buzele tele

Ti-am cerut o floricea

Tu mi-ai dat gurița ta.

Asta da, e finește. A lui Rotieciu nu era nici năcar sincopăritatea brutală, era numai brutalitatea vulgară. Si Lovinescu nu a înuit seara de părerea mea și i-a publicat-o.

Situații de felul acesta s-au repetat și cu alții scriitori, nu numai cu Rotieciu ; iar criticii erau mai competenți decât mine.

Lovinescu invita pe toți să-și spună părerea, dar de cele mai multe ori, rămânea la ideea lui. Dacă avea vreme și găsea cu cale, venea cu argumente. Întotdeauna însă, rezultatul nu vedea a doua sau a treia zi în "Sburătorul" ori în altă revistă unde apărea la loc de cinste lucrarea forfecată și jumulită de noi. Asta nu însemnă că Lovinescu nu e un critic cinstit. Orice șef de școală se poate îngela în privința scriitorilor care fac parte din cercul lui. Poate să-și schimbe și părerea, că de-aia e om modern. În ceea ce privește caracterul cinstit, cred că Lovinescu n-o să și-l schimbe orice ar veni peste el.

Te rog să-i răspunzi ! Scrie-i acum, aici la mine. O trimiți eu, serisoarea. Dar dă-mi întii să citeșc ce ți-a scris. O ai la tine ?... Hai să trecem dincolo.

Tinea plicul în mână și nu l-a lăsat jos, nici cît timp au ajutat-o să se lungescă pe pat. A aprins lampa de pe măsuță de noapte și s-a ridicat puțin să tragă hirtia din plic. Se uită la apozarea rîndurilor, nu pe prima pagină, ci pe cele două dinăuntru filiei. A tăcut o vremuță, corcetând parca, înțele că moartea,

scrișul nărușt.

"Nu se schimbă oamenii" a șoptit ea. Si săltindu-se mai sus pe pernă m-a făcut să-l ascult pe Lovinescu, cu vocea ei joasă, ușor tremolată, care numai prin dulcea ei tărăgăneală, cînta din cînd în cînd, ca în Moldova de unde venise în tinerețe. Si uitîndu-mă la plecapele lungi ce se lăsaseră mai mult pe luceafările ochilor, s-acopere parcă gîndul, lectura fără acente interpretative, lentă și cu mici pauze, m-a emotîonat mai mult decît cea mai dramatică scenă de viață.

"Am regretat că n-ai venit la ședința de Duminecă, cum vă propuse serăti. - poste din plăcerea de a vă revedea, poste din nica noastră vanitate de a ne exhiba", spunea Lovinescu.

"Regretul a fost precupănat de plăcerea scriitorii ce mi-ai trimis și pot zice și de revelația ce conține. Căci scrierea conține o revelație prin semnificația ei literară.

Dacă am comentat bucața citită nu ca critic, ci ca simplu ascultător ce se interesează de contingentele schîtei, e că bucața nu merită un destîn critic. Aceasta cred că ați înțeles-o. Cu totul altceva e scrierea care are o intonațură literară și grățioasă și spumoasă, deosebită ; îmi iau libertatea de a vă felicită.

Cu astfel de finețe, se poate aștepta la altă densitate decît cea a schîtei citite. Nu vă lipsește humorul și ironia, ceea ce arată că nu-i nevoie să fii memorialist, pentru a încondeia și memorialiștii.

Pentru a fi informată cine s-a întîmplat la mine cînd ați venit, citiți în vol.III al Memoriilor, capitolul "Un anglo-saxon autohton : Dinu Nicodin". Veți avea ocazia de a constata dacă portretul fie ea numai literar, se adaptează modelului și de a vedea că "victimile" nu se supără întotdeauna impunitive

Hedemma

- 32 -

memorialistului. În o manieră care face totul posibil.

Cred că venirile dv. în București sunt mai dese. El, din cauza imprejurărilor, nici măcar vara asta nu mă duc în Moldova cea plină de talente. Sunt în orice după amiază acasă unde să fi bucuros să vă primesc, chiar dacă v-ați transporta la mijlocul acela devenit trăsură chinezească. (Cum o fi ?)

Cu cele mai devotate sentimente

V. Lovinescu

Ultimele cuvinte, picurate ca printre-o hîrtie de filtru, căzuseră odată cu plecapele poștei care, întinsă pe pat, cu ochii închisi, parcă murise.

- Ești obosită, mă duc, i-am zis, trăgind ușor scrierea de sub palma ce-o acoperise toată.

- Copiii... erau mulți... vorbeau prea tare și... mult...

Când am ajuns la ușă, n-a chemat iar lingă ea :

- Să-i scrii! Te rog eu să-i scrii lui Lovinescu.

Spre tirzia mea părere de rău, n-am ascultat-o. Pățul că ajunsesse la Craiova, în casa Elenei Farago, știrea despre un dialog personal cu muștarul familială, cum socoteam pe atunci expresia epistoliară, a produs în mine reacții care m-au lipsit de o corespondență generoasă, cu implicații poate dincolo de hotărârile ei.

X

X X

Au venit apoi zbuciumate vremi "când nu stai de scriitori ce de lacrimi și suspine", cum zice cronicarul. În august același an, 1940, revenind în București, am sunat la ușa criticului, ca un om obișnuit ce să intre, incapabil să nu revină pe locuri-le unde a trecut și s-a oprit o dată. L-am găsit singur.

- Mi-am scris că mi-a plăcut scrierile tale și

. / .

Hesdemorar

- 33 -

d-ta n-ai răspuns.

Imi arătase același scaun din fața biroului.

- N-am vrut să vă oblig la alt și alt răspuns, i-am zis,
așezându-mă.

- Foarte rău !

Cită imputare conțineau cuvintele acestea spuse aproape
aspru, am înțeles mult mai tîrziu.

Cu riscul de a fi tratată ca "Micul Pussy, campion al
clasicismului", am deschis în ziua aceea discuție despre cele
două volume de "Memorii" pe care mi le oferise. Mi-a întrebat cum
mi-a plăcut portretul lui Iorga.

- Un maiorescian din cercul "Viții Românești" zice că
mi-am făcut idol din Iorga. Mi-e frică să nu-mi atribuți și dv.
astfel de sentimente, dar tot îndrăznesc să vă spun că mi s-a
părut prea colorat de subjectivism. Mi-a plăcut însă procedeul
în portretistică, de sugestie a mișcării, cu opriri spectaculoase
și-apoi ridicarea între două degete, insinuant, a unui sehnunt...

- Ce-ai citit de el ?

- Din toate cîte puțin.

- Te duceai la cursurile lui ?

- N-am suportat niciodată înghețulala într-o mulțime ca-
re te strivește, ca să ieșă cu un gift peste umărul tău. Așa cre-
deam că era la cursurile lui Iorga. Mai tîrziu am aflat că trecuse
epoca aceea.

- Dacă de citit nu l-ai citit, iar cursurile lui nu le-
ai audiat, cum poți să apreciezi obiectivitatea mea ?

- Am fost la cîteva conferințe în afară de Universitate
și, v-am spus, am citit din lucrările lui de istorie, de istorie
a literaturii, de literatură, de critică de artă... din toate
cîte cova.

- 34 -

- Să nu ţi-a plăcut portretul făcut de mine ?

- Nu zic că nu mi-a plăcut ca prezent literar ; eu însă îl văd altfel pe Iorga. Să Pirvan cred că e nițel îngroșat. Dar asta e legea satirei și dv. sinteți poate elegiac în adîncul i-nimii și satiric în virful peniței. Dispuneți de apărare mai posibilă decât noi ceilalți.

- Nu-i așa că nici la cursurile lui Pirvan nu te ducești ?

- Am ajuns pînă în ușa unde și le ținea și-am fugit în stradă, să-mi trag sufletul.

- Să culoarele erau pline ?

- De dezamăgiți că nu putuseră să intre și n-auzeau glasul lui Savonarola, cu toate că ușile erau deschise și liniște că-n Biserica Neagră !

- Savonarola-i ziceați ? a clipocit în rîs că e fără de gheăță topită ce cade în baltă.

- Așa-i zicea un coleg al meu care făcuse pasiune pentru lectiile lui Pirvan.

- I-ai citit Memoriile ?

- Le-am citit pe-ale dv.

Vorbise tot timpul incet, parțial i-ar fi fost bandajate coardile vocale. Rîsul era trecut prin sită mai deasă, așa că ho-ho-urile noile l-au înveselit.

Visita Ioanei Postelnicu ne-a îndrumat spre un climat cu arome și culori vegetale. Venise pentru cîteva minute să-și ia rîmes bun. Rîsul "la cer". Să-a arătat întii canotiera de panama prinsă cu voieletă roz, bluza de voal roz și umbreluța. Numai cînd s-a ridicat să plece am băgat de scemă că e o femeie neobișnuit de frumoasă, care în veșmintă atît de characteristic femeinice, ce subliniau cu originalitate linia modei, nu părea conștientă că de paradoxală era apariția ei în decorul www.arhivaexilului.ro

cacea epocă. Amfitrionul își potrivea însă conștiința în acord cu toate elementele ce schimbau peisajul. Ioana Postelnicu trăuse ~~pentru cîteva minute să-l vadă pe moșnefu, înainte de a pleca la băi.~~ S-a vorbit numai despre viața de familie a scriitoarei și despre viitoarea ei călătorie.

Cred că nu coborâse seara și a sunat la intrarea Collin Serghi. Femininitatea ei era cu totul diferită. Se strînseșe gheu în fotoliul de sub arcada dintr-o cele două camere nedespărțite prin perete și ușă. Fărul repeta culorile tezanei, într-un mod mai decolorat decât al Ioanei Postelnicu și, fiind lăsat în voie, era mereu scuturată cu capul său împins înapoi cu virturile degetelor. Mișcările iuți ale ochilor verzi făceau să lucească tot alte și alte măști pe chipul de o mare mobilitate, cu crizări și destinderi, sunctit de o curiozitate copilăresc-feminină. Vulnerabilă, cu rare stridente de ton între fluturările moi de îngrinț, avea parcă anedotele în ordinea întunției și-a calității unice lui, dar le povestea cu o vază nolinistă și melancolică.

Îi spus că-i citisește romanul "Pînza de păianjen" care mi interesease prin condensarea proceselor psihice și amănuști, prin cîteva tipuri individuale bine dozate, în contrast cu organismul social național prea mare și picioarele cum subțiri. Mi s-a pînat că e nei bucurosă și jongleză cu vorbele în care se-abuzează contradicțiile, decât să-ji dezvăluie construcția, deplasând echilibrul.

- Gurile reale zic că-ar fi fost mult ajutăți de Camil... mi-a spus criticul după piecarea scriitoarei.

- Nu recunoște concepția și stilul lui Camil Petrescu în romanul Cellei Serghi.

- Îi tinără. O să mai scrie și-am vedea.

- Mi s-a pînat însă inteligentă. www.arhivaexilului.ro

Desdemona

- 36 -

- Intelectualitatea nu presupune întotdeauna și talent literar. Viziunea realistă a romanului și stilul pledează pentru ideea unui scriitor matur - în cazul Oellei o timurie maturitate. Eu cel dintii î-am recunoscut originalitatea și sănătatea și am spus că nu există o lectie celor care nu defăimează ori direct, ori atacând pe scriitorii cenușălui...

Altădată, de cum n-așeza în fața biroului pe care încoposesc să se adune caietele "Silurenilor", mă întrebă : Ai auzit ai citit ?" Se învățăse că orale lui de singurătate, ieșea mai puțin și-az fi dorit poate să afle fapte noi. Se necăjea uneori : "Nu știi nimic ce se petrece în jurul dtale ! Nici ziarele nu le citești ? În vremurile astăzi să fii atât de nepășitoare ! Dacă am trăit cea mai mare epocă a neamului nostru - 1919 și mă extremeră la gîndul răsturnărilor ce se pot produce. Înainte de venirea tărăniștilor la putere, eram optimist. Gîndeam că alți oameni, alți obiceiuri, poate mai multă cinste și chibzuială... Un prieten al meu, ardelean, se arăta sceptic : "Sunt flăminzi", zicea el.

"Flăminzim de prea multă vreme", "E de înțeles, cînd ne vine rîndul, să ne-așezăm repede la masă, ca nu cumva să-o strîngă vreun vrăjitor și să rămînem tot flăminzi".

"Acum să-ți spun alte mai grozave", a continuat E. Lovinescu ridicînd puțin glasul. "M-acuză guvernantii noștri de filo-semitism. Nu-am avut preferințe decât pentru genii. Politicienii și politica o să-mi nece pe mulți tineri. M-ai vîzut pe Călinescu ? Odată sănătatea să te răspundă retata. Si la Ion Barbu și la alții sănătatea să te răspundă retata. Aștept să întîlnesc piatra care să strălucească și ziua și noaptea, îndelung... M-az vrea să mă nască cenzurile vremii pînă atunci. Sunt necăjiți și nu pot nici să-i înțeleg și nici să-i iert pe domnii știa de la cenzură care intîrzie cu publicarea volumului "Titu" www.archivalexilului.ro

Istoric medical

- 37 -

"poranii", pentru că socotesc nepotrivit cu vremurile, articolele lui Coco Demetrescu. Lipsiți de logică și de respect al adevărului". Si după o pauză : "Ti-am povestit ce-am pătit la Comisia medicală ?"

- Am citit în "Memorii".

- Nu... acasă, cînd am fost pentru pensionare. Însoțit de zeci de ori la comisii pentru tot felul de acte. Atât timp de două ore pe medicul care trebuia să-mi semneze hîrtiile. Cînd a trecut încă o jumătate de oră după ce-a venit și-am vîzat că n-are de gînd să-mi pună semînțara pe hîrtiile mele, i-am spus că nu-mi pot pierde timpul în felul acesta.

- Ce ne batî capul cu treburile dta.., d-le Lovinescu ? Înțeleg să ne fi spus asta cînd erai în activitate, nu la pensie.

- Activitatea mea principală n-a fost nici pînă acum cea de profesor și o continuî și-astăzi, ca pensionar.

- Dar cu ce te ocupi dta ? m-a întrebat, cercetîndu-mă ca pe un psihopat.

- N-îți sunzit niciodată numele "Lovinescu ?"

- Spre regretul meu nu te-am cunoscut pînă acum și nu cunosc pe nimeni cu numele său.

Rideau și tușea uitindu-se la ciracii lui, ca să vadă efectul replicii pe care mi-o dăduse. Rideau și ceilalți, un bătrînel și două femei în halat.

- Atunci e inutil că-ți mai spun cu ce mă ocup, nu intră în preocupările dta. Dta. fă ce-ai învățat : să certifice de boală și nu îmbolnăvi osmenii mai rău, așteptînd să le scrii fără greșeală".

" sculaserem să plec. A venit atunci Pompiliu cu care-mi dădusem întîlnire, să mergem împreună www.athivaexilului.ro

trecut supărarea, dar a lăsat ceva în ficat.

- Vă doare ?

- De la o vreme, da. Uite și-acum cind mă mișc... A rădicat totuși brațele spre biblioteca din spatele biroului : "Îți plac legăturile astea noi ? " Scosese din raft cîteva cărți învăluite în creton inflorat. "Îi se par mai frumoase cele legate în piele ... Nu-mi place o bibliotecă cu toate cărțile în noiași culoare. Iau cu ochii închiși cartea care-ni trebuie din raft, dar copertile variate se adaptează realității. Si coperta are sensul și cuvîntul ei."

Tot mișcînd rîndurile frumoase aliniate a dat de un volum nelegat : "Uite îți dau cartea asta a lui Radu Tudoran. În cît timp o citești ? Mi interesează părerea dtaie. Are talent". Era prima ediție a romanului "Un port la răsărit" despre care am stat de vorbă chiar a doua zi, căci am citit-o în noaptea aceea.

^
In anul 1942-43 cît am locuit în București, coborau însă rar bulevardul spre Facultatea de Drept în fața căreia își avea casa, criticul. De cîte ori, după lungă absență, îmi deschidea ușa, mă speria obrazul tot mai subțiat în culoarea muștarului și ochii, golîți parcă de toată viață. În întîmpina cu vorbele : "A ! îi-ai adus și de noi aminte ?" sau : "Hooo ! de cind n-ai mai fost pe-aici ! De ce vii așa rar ?" îl invita apoi cu un zîmbet : "La stai !" Si numai după ce-mi reluan locul în fața biroului, se aşeză cu gestul obișnuit, săltind ușor și-indepărtind în lături, poalele halatului. Vizitele mele părea că-i fac plăcere. Îl poftea într-un fel simplu, fără ocoluri :

- Ce faci niine ?

- Nu știu.

- Atunci vino pe la mine. Ce faci www.arhivaexilului.ro nu vii ?

- Colind străzile.

- Poate afine ai să obosești înainte de a ajunge la Podul Elefterie și intri aici.

De cîte ori mă ridicam să plec, îmi spusea : "Mai stai ! Nu e încă 8".

Vorbeam despre toate, dar mai ales literatură. Romanul "Lina" al lui Tudor Arghezi nu-mi plăcea la prima lectură. Îmi părea prea stăruitoare grija autorului să prezinte în trăsături categorice portretele personajelor ce se succed, ziceam, ca leorenile într-o carte de geometrie.

- De ce i-o fi zis "Lina"? m-a întrebat criticul. "Mai bine i-ar fi spus "Irestie".

- Nu cred că mai bine i-ar fi dat numele fabricii și inventat cîteva titluri comice, ca să-l distreze.

- Ai dreptate, mi-a răspuns rîzind. Si-apoi îndată, trecind la altă sferă de interes : "Ti-a plăcut prefata cărții pe care ţi-am dat-o ?"

Nu era greu să înțeleg la ce carte se referea "Anonymous Notarius ?" Stiam că e vorba de paginile introductive la volumul omagial publicat de "Vremea", unde fusese adunate articolele scrise de critici despre Eugen Lovinescu, "cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani" a acestuia. Criticul mi-o dăduse cu dedicația : "Dnei. D. Petrescu nu-i oferă omagial această carte nici Othello, nici Iago, ci E. Lovinescu. O răsfoisem repede, fără prea multă atenție.

- Mi-a plăcut, i-am spus.

Lovinescu a pornit pe loc la verificarea afirmațiilor mele. Cum însă nu puteam să fac față nenumăratelor întrebări de sondaj, care cereau precizări și aprecieri definitive, i-am mă-

turisit cu amintirea adăvărului. Atunci a luat volumul și mi-a citit. Mi-a citit pînă să se înnegrește. Ne opream din cînd în cînd în controversă și ca să respirăm puțin. L-am spus că nu erau de acord cu modalitățile de interpretare a propriei sale atitudini : "rezervă glacială", "incapacitatea expresiei sentimentale", "olimpianism", "indiferență nizantropă", "inumanitate", chiar dacă sunt prezentate cu ironie sub semnul întrebării. Nici în urmări nici în persoana sa, nu descoperisem "rezerva glacială" de care vorbea. În aceeași autobiografie, mărturisea unele trăsături de caracter care puteau fi surprinse și de un neprevenit : sensibilitatea, susceptibilitatea și o scînteică de orgoliu nesatisfăcut, pendulind cu un necruțător spirit analitic. Acestea sînt cauze de suferință. Indiferența care-l transformase după părerea lui, în spectator, era contrazisă de linia întregii lui vieți, de toate faptele zilnice : ușa aceasta deschisă tuturor, răbdînd de a asculta pe oricine și dorința de a ajuta pe **cei mai mulți**.

- Vrei că n-ai citit cum trebuie ?" a căzut criticul.

- Am recunoscut din capul locului că n-am citit cum trebuie.

- La pagina 42 spun că începe o fază nouă, a "Sburătorului".

Cu gesturi stîngace, parcă neputind să desfocă pagină de pagină, de grijă pentru hîrtia tipărită și vrînd să-și stăpînească ușoara nervozitate, întoccea foile căutînd.

- Ascultă ?

- Sigur.

- Activitate personală neîntreruptă, de on ce și-a găsit, după atîtea dibuiri, însăși formula personalității sale și chiar a existenței sale atât de comprimată în prima ei fază... www.arhivaexilului.ro

- Minune numai în prima fază și gestul de a ceda altuia ? ca fărăznit să întrerup din nou lectura.

- Cred că aceasta e un caracter permanent al personalității mele, " a cedat " criticul.

- Si totuși îmi pare rău că nu se acordă cu multe situații. Mai reală e "precipitarea de a se exprima cel dintii în critici". E de altfel și firesc să fie așa și, deși ar putea părea paradoxal, cred că determinantul cel mai activ e acea " iremediabilă timiditate ce nu exclude sentimentul meritului propriu, exasperându-l chiar și luând aparențele orgoliului ". Ideea nedreptății, ca replica afirmării categorice a meritului personal, tăgăduit ignorat, pot fi rezultate ale conștiinței valorii proprii, tot așa de bine ca și a orgoliului. Situațiile ce crează stări de autocompasii sporesc iubirea de sine, iar revolta împotriva dreptăților, altereză adesea conștiința meritului personal, exagerindu-l. Se sparg vase de sine și cresc alunițe roșii-vinoțe de mindrie. Pe traseuriile circulare, nerg tot felul de ipoteze, am încheiat eu, răzind de prețiozitatea pleoariei mele.

- Ești destul deabilă logiciană, dar inconsecventă, mi-a zis criticul, fără să ridă de data aceasta. "Ziceai că ți-a plăcut prefața".

- Mi-a plăcut atmosfera de lealitate și obiectivitate critică. Sunt de acord cu multe din idei pe care le socotesc general valabile. De exemplu ideea că actul cererii include întotdeauna pe cel al umilinței. De-asta nici nu vă cer să-mi găsiți un editor.

- Zee, nici nu mi-ai citit nimic. Vrei ca întreaga dtale. operă să-ji fie tipărită postum. Eu...

- Ha-ha-ha ! Acum gîndiți că v-am și adresat "cererea

și oferă" și mi-o respingeți "de plano". Aveți doar la dosar propria mea declaratie. Numai că și eu sunt de părerea dv. că "faptul de a nu cere e sinonim cu a nu merita"! Așa că dacă nu-va formalat direct nici o cerere... Dar să revenim la Anonymus. În concepția aceasta, vorbesc de ideea că "a nu cere e sinonim cu a nu merita" (în ochii lumii bine înțelese) ducă la concluzia recunoașterii dependenței, ca fapt social inevitabil. Dați priu aceasta o lovitură "olimpianismului" și chiar "sentimentului mădăniciei afirmate ca stări și atitudini ale personalității dv.

- Iar te susțragi teoretizind? Te-am întrebat ce plăcut în carte.

- Imaginea pasiunii literare care salvează de "deschiderea morală, fatală celor care trăiesc fără scop" și mutarea valorilor de pe planul afectiv pe cel rațional. Pe un spațiu atât de mic ca scoarța cerebrală, total e posibil; dar trebuie să recunoașteți că aveți specialitatea paradoxului convingător.

- N-am avut niciodată darul eloquencei, dta. fil ni. Mir de ce n-ai venit la mine mai de mult, de cind erai studentă? Nu ţi-ai dat niciodată seama de vocația dtale. critică? polemică mai ales.

In vremea studenției mele, uneori în toiul dezbatelerilor din Institutul de Literatură condus de Mihail Dragomirescu, altă dată către afișul lor, apăruse în cadrul ușii din stînga parterului, părul de atunci alb, al lui Lovinescu.

De la balcon, vedeam un cap de statuie nedezveltit, ce desăpașea pe toate celelalte. Nu știam cui aparține. Îi cunoșteamu numele o parte din cei de la balcon și mi-l comunicaseră. Aceste încă nu-mi spusese nimic. N-au zis de "Gheritorul" și de "Gheritoruști". Nu citiseam scrierile lui Lovinescu și nimic

no-ni străpunsese timiditatea cu transfuzii întăritoare, vorbindu-ni despre interesul ce-l avem criticul, tinerilor iubitorilor de literatură. Larga sa ospitalitate, și-er și moale poate căciu și să-er și lipit aripi.

In tinerete, și cind atârnesc Corțat, râmâinând la scris, noi capătă înzestrarea în pricipierea și coroană tână.

Precumole sau jucându-ni odată o festă, nu plecă departe de participarea activă în dezbatările **Institutului de Literatură** pe care de altfel îl frecventam var.

In felul acesta, n-am ieșit prietenie cu studenții și virginiici, coloanitățile văzutății de lătere, în cercul căruia rîvocau mulți bobocii să intre.

Un interesem încă dispusole dulăjătilor care să-mi aducă confidului Mihail Dragomirescu. Chiar atunci cînd îi aminteam părăsile, Irinăi poate de frasela lui ne ignorau niciun lucru, căci și pasiflora.

Înălție care căt jucătoare, profesorul fiind obosit de ideea dimoției plină-a aduveră maselor, iar "canadoperale" pentru care ardea preferință, protejau-se în același Othello, o scriasare plăcută și "fătăme roșie", la spina cum pe acelaii soțiu ai valoilor unice, ocupându-o studierea lor, un lătrug în universitar.

Pentru Mihail Dragomirescu, cel mai rugăit personaj din tragedia "Othello", era Iago, la care cupiditatea, iovida, ne cinsește și crucea, la secotea carcerelor ale fără jocnicie de intrigant, iar actiunile lui, o manifestare fizionomă a lor.

Georges Cănculescu neplasează manuscrisul lui Iago, prin convingerea spocii elisabothane și ca o reacție la situațiile create de întâmplare. Vaptala personajului, se detorează, niese el, exasperările urmărești pe care ne crede nedreptăți.

ținutele lui Iago nu-i părea abilă; dar toate capabile de a influența, dominind, temperamentul pătinăș și inteligența medieocrelui a lui Othello.

Vocea lui Serban Cioculescu plantată pe acute, în acea vîrstă, și ajutată de o dicție perfectă, producea efectul cuvintărilor ce captivaază atenția publicului. Stilul său neted, mult mai caustic, mai virulent ca azi, zăpâcea uneori pe bineul profesor, care-și mișca bârbuța ca ciocul stâncuțelor, odată cu sprîncenele și urechile, cît timp reușea să-și țină pe loc, și cionarele. Dar aproape tot timpul, mergea pe scenă, dintr-o intrare în alta, plină cu înbacuse, părând sala.

George Călinescu și Serban Cioculescu nu erau niciodată de acord. Într-un fel sau altul, însă, opunându-se unul celuilalt.

Despre importanța fiecărui personaj al comediei "scrisoare pierdută" s-a discutat un an întreg.

Pe cît de controlat, de stăpinit este azi acedențianul Serban Cioculescu, chiar în replicile lui spontane, nu lipsite de ironie sau punere la punct, etit de explosiv, de clopotitor era în tinerete, cînd vorbea cu glas de fierastrău, subțiratelor pînă la ascuțit, tăind vorbele și cu latul palmei și degetele, și cu scuturarea capului, în timp ce se ridică pe vîrfurile picioarelor, ieșind din rînduri, pînă lîngă rampă, și privind în jur, să descopere vreun alt d'Artagnan care-ar fi îndrăznit să intre în luptă.

Vladimir Streinu avea replica unei rachete de tenis, vizând să cîștige partida prin surprinderea adversarului, iar George Călinescu rămînea pe teren, cu toate armele inventiei verbale, fără arpegiile și salturile între tonalități extreme,

adoptate în ultimii ani, cînd conferenția sau declama.

Controversa cea mai aprigă dintre George Călinescu și Serban Cioculescu, a fost în privința personajului femein din "O scrisoare pierdută".

Mihail Dragomirescu atrăsese atenția asupra economiei de cuvinte folosite de Caragiale în momentul culminant al scenei de dragoste, cînd Zoe exultă la găsirea scrisorii. Un respiro din adînc, în care o singură exclamație, un apelativ, spune mai mult decît orice tiradă romantică.

Serban Cioculescu, care admira de atunci pe Caragiale, găsea personajul femein din "O scrisoare pierdută" mai puțin reușit decît cel din "O noapte furtunoasă". Zoe î se pără construită din petice ca un arlechin, iar replicile ei, sunând fals, declamator și în contradicție cu situațiile și cu ea însăși în ceea ce avea autentic.

George Călinescu se declară captivat de feminitatea Zоеi și distribuia interpretărilor de pe scena Naționalului, vulgarizarea tipurilor caragialești.

Discuția a căpătat un ton acerb, eliminind din luptă, pe cel care o provocase. Pentru prima oară l-am văzut pe Mihail Dragomirescu, așezîndu-se cuminte pe scaun, s-asculte dialogul celor doi polemiști. Dar îndată ce, nu știu prin ce ricoșeu, a fost atacată genialitatea lui Sorbul, a tîșnit cu violență.

Pompiliu Constantinescu, aparent nepăsător, lua rar parte la discuțiile, iar cînd își cîtea vreun referat, nu stîrnea adversități.

Prezența sa am simțit-o mai tirziu, după ce devenise cel și fișă cusur, de o probitate și nobilătate asemenea lui Tudor Vianu, și cel mai devotat, pentru criticul B. Lovinescu.

- 46 -

L-am cunoscut și mai bine după ce a căzut înfrunt, maestru său, neștiind că se va ridica azi, în spațiul ce i se cuprime.

Atunci îl întâlneam pe Pompiliu Constantinescu în tramvai (parcă no.7) și ne bucuram că și cînd am fi primit aceeași invitație și ne-ar fi așteptat prietenul din casa de peste drum de Facultatea de Drept.

Lui, numai lui Pompiliu Constantinescu i-am citit fără sfîrșit unele cîteva scene dintr-o piesă, cînd, revenind în București, am fost să-l văd la liceul "Aurel Vlaicu", unde era **director**.

De cîte ori ridicam ochii, să-i surprind **expresia**, îmi zinbes incurajator; dar cînd am terminat lectura, mi-am dat seama că nu-i scăpase nimic din ceea ce sună fals, **neprecis**, ori era inutil.

In anul 1946, i-am trimis de la Craiova, o poezie pe care mi-a publicat-o în "Vremea", indemnindu-mă că repet gestul, ceea ce nu s-a întîmplat, căci toată viața mi-am trecut-o în eminări și nehotăriri, într-o neîntreruptă sovâială a îndoielilor de tot felul.

Îmi pregăteam valiyoara, cînd am auzit la radio știrea morții lui.

Atunci, suferința îmi părea egoismul unui nevolnic, ce nu poate străbate singur, culoarele inguste și picloase ale vietii publice. Sufeream însă, pentru că dispărerea din lumea noastră, încă un om intelligent, cinstit și bun.

"Uneori nu te emoționează o operă critică mai mult decît una de imagine? m-a întrebat Pompiliu Constantinescu, cum să întrebase cu anii în urmă N. Lovinescu.

Lui Pompiliu, i-am răspuns categoric: :nu!", deși azi

mă emoționeză tot ce-a scris și n-am citit la vreme.

Lui Lovinescu îi răspunsesem :

"Nu mai mult, dar unsori tot atit". Istoria literaturii scrisă de Călinescu, de exemplu, m-a emoționat.

- De ce nu te-ai dus la el ? m-a întrebat Lovinescu.

- N-am îndrăznit să înfrunt visiurile **născătoare**, cu să ajung la piramide.

- Ce nici de atitudinea lui față de mine ?

- E răspunsul unui mare orgoliu.

Mă alarmă violența neobișnuită a lui Lovinescu ce-l intuneca parcă mai mult culoarea pielei. Am folosit **vechea** tactică a schimbării imaginii pe ecran, introducând alt personaj.

- Mi-a plăcut caracterizarea lui Sorban Cioculescu, i-am zis.

- Care ? m-a întrebat criticul, de loc inseninat.

- Anfitrion plin de curtenie și bunăvointă...

- Adică nu personalitatea scriitorului și a criticului l-a interesat...

- Asta e păcatul dv., întrerupeți, i-am răspuns eu, parafrazind pe Caragiale.

- Articolele pe care le-a scris despre mine... e critic și trebuie să fie obiectiv. În critică, am spus-o mereu, nu e permisă complexitate... și în ceea ce mă privește a fost obiectiv.

Totuși își exprimă rezerve circumspecte asupra anecdotei. "E un material delicat de minuit", zice el. Cu alte cuvinte, nu pentru oricine. Nu m-a supărut. Asta e părerea lui. "Autenticitatea anecdotei e adesea dubioasă", mai zice. Concluzia : nici memorialistul nu e de luat în seama. Ce spui de asta ?

- Despre ce ? am întrebat ca să ciștig timp ; despre

autenticitatea anecdotelor din "Memoriile" de N. Lovinescu sau despre teoria asupra anecdotei ?

x

x

x

- A venit Cioculescu ! mi-a spus peste două zile.

- E-aici ? l-am întrebat repede.

Vream să-i reamintesc sfatul ce mi-l dăduse, să-l vizitez pe Lovinescu, și să-i spun cum nă servise întâmplarea ce luase înainte hotărîrii nole.

Ideea de a revedea, după aproape douăzeci de ani pe unul din foștii studenți ce urmăru ședințele Institutului de Literatură, nu era lipsită de emoție, dar desigur și timiditatea neîndivă de care nu scapi totă viața, te face să pari tulburat.

Bunai după ce m-a întrebat a doua cară Lovinescu :
"Ai ceva contra lui ?" l-am suzit și i-am răspuns :

- Sunt nerăbdătoare să văd dacă a mai crescut în greutate și dacă pare mai tânăr decât pe vremea studentiei, cind fiind slab și spinatec, aducând puțin cu Voltaire, nu-mi părea Tânăr. N-am nimic contra lui. Chiar îmi face plăcere să-l întâlnesc la dvostri.

Înțelesesem însă gresit. Nu era acolo. Fusesese în ajun. Nu era nimeni în salon, dar în ziua aceea, mai mult ca oricând, Lovinescu se adresa parcă tuturor Sburătorilor vecini și noi care, atrași de alți astri sau evoluind în jurul acei lor, nu mai aveau vreme să bucure inima celui care, "după atită diburi", își găsise prin "Sburătorul", "însuși formula personalității și chiar a existenței sale".

- I-am spus-o, heee ! I-am spus ieri : "când eşti sigur de cineva, aşa faci, filui".

Nu fusesem la nici o ședință a "Sburătorului". E.Lovinescu incerca să mă îspitească : "Vino dumineca aceasta, cătește... Vino miine, și auzi pe... De fiecare dată alt obiect de atracție.

Ii citisem niște însemnări ale male, publicate în "Adevărul literar", în timpul lecturii, se treziră în mine toti demonii setirici. Mă intrerupeam mereu, vrînd să dau birul cu fugiții : "Nu mai cîtesc ! Nu-mi place.

- Continuă ! mă-ndemna criticul, incurajîndu-mă : "Descoperirea aceasta e chiar foarte frumoasă. Vino miine cu ea la ședință, să vezi ce zice și Pompiliu.

- Pompiliu zice că "vanitoșii, ratății, demenții, ambicioși, tinizii, impertinentii, indiscreții, lăudăroșii, rău creșcuții alcătuiesc fauna ceneacului.

- Cînd tî-a spus Pompiliu aşa ceva ?

- Nu mi-a spus mie, se adresa tuturor cititorilor săi, prezentînd volumul "Aqua-Forte".

- Dar el nu vorbea acolo de cei care vin la ceneacu.

- E drept că nu precizează cu nume și loc, dar vorbea despre memorile lui E.Lovinescu și... cum încă nu m-am decis dacă e mai bine să regret sau să mă bucur că nu fac parte din fauna aceasta literară... nu vin duminecă.

- Fii sigur că și infățișările dîtale, le-am notat pentru volumul următor. Nu sint fixate...

- O să stricăți memorile cu un portret falsificat de substanțele chimice în care-l țineți să se fixeze.

x

x

x

Intrarea în spital a lui E.Lovinescu a întrerupt converzările noastre, uneori grave, altădată glumet www.arhivaexilului.ro

- 50 -

deasuna numai între noi, fără asistență sau participarea altora. Citeodată Pompiliu Constantinescu era al treilea. S-a întâmplat, foarte rar, să fie vreun necunoscut care solicita ceva și, mai rar, dintre scriitorii iubiți de critic.

Ion Barbu ne-a găsit întâia oară într-un dialog cu replici spontane și calambururi. I-a deschis criticul, cu exclamații de entuziasm și intirziere în sălita de la intrare. De îndată ce l-am văzut, m-am ridicat să plec.

- Dacă plecați, plec și eu, chiar acum !

- Dar de ce vrei să pleci la ora asta ? m-a întrebat fără convingere E.Lovinescu.

Poetul n-a vrut să se aşeze pe scaun, cu toate inconsistentele amfitrionului. Se proptise lîngă ușă, lipit de bibliotecă și, la prima sonerie, l-am văzut făcind gestul de retragere. Soneria neaducând însă alți vizitatori, a intrat în discuția noastră, aderind cu vorba sau numai cu privirea și zîmbetul la teoriile mele, în climatul absurdului și fabulosului. Am vorbit despre "vinevăția genzei", "tartanele intunericului", "anotimpuri simbolice" și altele la fel de fanteziste.

M-am ridicat din nou. Simțeam că i-ar fi făcut plăcere criticului, să rămână cu vizitatorul care adusese vînt proaspăt în casa prea liniștită de la o vreme, așa cum adusese altădată la prora "Sburătorului".

- Cred că mergeți pe jos ? m-a întrebat Ion Barbu, făcindu-mi loc și urmîndu-mă.

La ușă însă, după ce ne luasem rămas bun, E.Lovinescu s-a întors către mine :

- În definitiv de ce te grăbești azi ? Te rog să răspui.

Au rămas, constatănd cu surpriză www.arhivaexilului.ro

oare, amfitrionul cel mai civilizat, uitase să facă prezentările.

Altădată am găsit pe scaunul de lingă birou, pe Hortensia Papadat Bengescu. Sta cu spatele către încăperea din mijlocul sălii și cu tija de metal, ce lumina fantomatic minile și ochii criticiului. În fundul acelei camere pătrate, căreia fiind închisă spatele scriitoarea, fusese locul, douăzeci de ani nescindut de unde Bebe Delavrancea își desfășura sintezele pe care criticii nu mi le putuse reproduce întotdeauna, dar adesea printre-un curățător, își sugera prezența aceluia spirit îndrăzneț și tiner, "ca un abur scînteietor de primăvară".

Hortensia, purta o pălărie mare, un fel de Cyrano, împănă, care-i acoperă partea stângă a feței.

Aj fi vrut să fiu chiar alături de ea și în fața criticului. Înțelesem însă cîmp de alegere. Scosoul pe care atât de elicii, era liber. Nă supusesc gestului ce mi-l indica.

N. Lovinescu a deschis discuția despre nume, spunându-i scriitoarei că nu-i plăcea numele ei. Ea își "nu are nemulțumită de un nume ce pătrundea în literatură și se repede de cum se aşteptă". Criticul și-a mărturisit din nou repulsa pentru prenumele co-ei primice el însuși. "Reprină infatugre la pătrat și întări "eu" și după aceea și "geniu". Au trecut apoi în revistă numele personajelor din romanele Hortensiei Papadat Bengescu, unele - după părerea scriitoarei - individualizate prin anumite nuante connotative. Discuția a deviat repede pe planul pathologic dissociativ, connotând factorii ce determină transformări ale structurii psihice individuale și sociale. El să undă la început privind cu carecare ironie simbolul distins și circumspect al marilor prietene a criticiului, să-mi surprindă încărcați să-ni acordez violoncelul cu vioara și viola trio-ului.

că să pozeze lui Velasquez, făi schimbarea expresia, simbolul
cu scăpărări galeșe, în timp ce povestea o istorie de tinerețe.
Am înțeles atunci că există un anume refinament feminin, cu subtilități și energii ale vreunui tată sau bunic înzestrat. Acestea,
mai ales, cuceresc și supun pe un bărbat sensibil, timid și slab.
În ziua aceea a vorbit mult criticul, dar numai la sugestiile
sau în legătură cu intervențiile scriitoarei.

x

x x

Ducem cu noi o întreagă arhivă de filme, înregistrările
vechi, uitate, fapte cîrpite, șterse sau cu amplificări de culoare
și sunet. Sunt zile când nu poți derula nici unul. Peliculele
stau sub dărișturi și cioturi de imagini noi, ce le zgârie, le
sfaram și le-angroapă. Si, deodată, cine știe cum, zguduită, tigândă,
se desfășură, o bandă întreagă, prăfuită, aproape mută și totuși
vie.

Îmi hotărîsem să plec la Tigănești, ca să scap de exercițiile zilnice de alarmă. În fața ușii lui Lovinescu, mi-eu opriț degetul care se întinse spre butonul soneriei, vocile ușor hîrsuite ale celor doi critici : E.Lovinescu și Pompiliu
Constantinescu "tatăl și fiul", cum glumeam cu Pompiliu. Am aşteptat să deschidă, dar întîrziind, deși nu distingeam cuvintele,
începusem să mă sănăt la ușă.

Inainte de a propti degetul îndoit, ca să ciocnesc,
s-a mișcat mineralul de metal și ușa grea s-a dat într-o parte.
Intuisem printr-o ciudată capacitate a mea, sturătoarele sosite,
înainte ca plopul să intre în vară și-n noapte.

Peste frunțea înaltă și părul rar al lui Pompiliu, o
branțul lui Lovinescu, îngustat și trist, sub pîsla deasă și albă,

părea un chip tăiat în piatră, la intrarea unui templu egiptean.
M-a primit cu mirare :

- De ce n-ai sunat ?
- Ca să nu dau alarmă. Pleci ? l-am întrebat pe Popescu-piliu.
- Da, trebuie... am de lucru la școală.
- Îmi pare rău.
- Hai și dta.

Criticul sta în picioare lîngă noi, aşteptind să înceapă uşa. M-am înțeles atunci chemarea celui mai discret și cel mai devotat dintre prietenii casei. Era o zi neobișnuită. Prima oară cînd spațiul celor trei camere părea îngust. Pe unul din fotoliile cu față spre birou, Sorana Gurian. Agita prin saltul întregului corp sau manai prin mișcarea piciorului îndoit sub ea, tapiteria. Expresia de încăpăținare a ochilor m-a făcut să mă gîndesc la un om care se crede liber, bravid legile, dar este torturat de prejudecăți. Ochi neliniștiți și îndrăzneți totodată, neînțeleși și mohorîndu-se într-o clipă. Păremu a spune : "Nu vă place ? O să mă strimb și mai urât".

Po secumul final de lîngă birou, Hortensia Papadat Bengescu, cu altă pălărie, parcă mai mare și marcată de funde și noduri pe deasupra voalului ce-i acoperă ochii.

- Te priveste cu simpatie, îmi spusese B.Lovinescu la doua sau a treia zi, după ce-o întîlnisem într-o casă. Mie nu se părea că să cintărește și-mi venea să schimb mereu poziția.

Lîngă bibliotecă, la jumătate de metru de uşă de la intrare, vocea baritonala a lui Eugen Jebeleanu, în coloseviu cu Tîcu Archip, la modul confidențial, fără saliție.

B.Lovinescu își lipesea mereu glasul, încercând să-și scutorească, dar arăta o față de rănit,

pentru pașament. Lăuda pe Eugen Iaboeanu nu știa pentru ce poșiță despre care "critica vorbise cu zgârcenie".

Venise în ziua aceea și-un profesor nînău cunoscut. Un om între două vîrste, cu infățișare de negustor din hale. Lingă Ioana Postelnicu, unde se așezase, chipul lui părea mai respingător. "De scul acesta de oameni lipsiți de discretie, mi-a spus mai tîrziu Pompiliu Constantinescu, ar trebui ferit baren dom. dl. Lovinescu, dar și noi ceilalți am luat obiceiurile casei și din chidem ușa oricui".

Stătea lîngă Sorana Gurian și nu-mi puteau desluși ochii de pe față expresivă, crispată de pasiuni și nemulțumiri, contrastând cu trupul ei micut de copil care parcă-și securase plinierul, din joacă.

Volumul "Titu Maiorescu și posteritatea lui critic", pe care E.Lovinescu scriise întrîi numele ei, era la mine. Supărătoare lipsa de interes a tinerei scriitoare pentru astfel de lecturi, îi ștersese ameale, înlocuindu-l cu al meu. Două luni mai tîrziu, îmi dăduse celălalt volum "Titu Maiorescu și contemporanii", scriind: "... în urma dovezii că a citit precedentul volum, îi ofer meditație și această carte, omagiu".

Nă gîndea că frîntitate suflete pot ascunde oamenii sub aparență calmului și a celei mai elegante maniere. Nă întrebam cum putea să fie supărăt un om intelligent ca Lovinescu, pe o tinerețe care avea prea puțin timp pentru a-și construi lungile ei poeme în prosă? Viața la înaltă tensiune și temperatură, în care fantasia nu excludea luciditatea, n-avea ce face cu lucrările de cercetare, fie ele chiar de estetică sau de istorie literară.

Cind n-am ridicat să-mi iau rămas bun, sculindu-se și el de pe scaun, fără a face însă obisnuităii pași către ușă, E.

Lovinescu m-a privit ca un om care ia o hotărrire supremă, răsturnând decizia anterioră, ce-o socotise demnă și bine gîndită.

- Dta. mi-ai telefonat aziard la 12 ?

- La 12 noaptea ? La Figinești n-am telefon. Nu vă telefonați eu nici văzut, cind sună în București. Cum de v-ați gîndit la aşa ceva ?

- Semănă la glas...

- Fiindcă ați cresut că sună eu, îmi permît să vă intreb ce zicea femeia aceea care vă sună la 12 noaptea, fără să-și spună numele ?

- M-a făcut să nu mai închid ochii pînă dimineață.

- Cum ați putut crede că sună eu ? la 12 noaptea ? N-am venit decât pentru cîteva ore în București acum, după amiază. N-am vrut să plec fără să trec pe aici. De data aceasta rămîn mai multă vreme la țară.

- Și-a făcut loc și a ieșit să nu conduce pînă la scară.

- Mai treci pe-aici !... Să nu întîrzi prea mult!

Mergînd spre Snagov, mă gîndeam la suspiciunile și spaimale oamenilor singuratici ca E. Lovinescu. Mi-am amintit noaptea fără somn ce-o petrecuse de mult, la un hotel din Constanța, datorită unei glume făcute de Cincinat Pavelescu, întîmplare pe care a povestit-o în volumul I de "Memorii", vorbind despre Tudor Cereol. M-am chinuit zi și noapte, nu la gîndul că-ni putuse atribui astfel de gesturi de sadism, cît pentru neliniștea și suferința pricinuite unui om incapabil de cruzime și violențe, incapabil de farsă și de necinste, unui om bolnav, singur cu spaimale, cu grijile și durerile lui.

Îmi spusese o dată, că e mult mai parfumată scurtă de pădure decât cea de grădină și că-i era p... www.arhivaexilului.ro

ameură de pădure. L-am trimis de la Tigănești un borcanel cu sorbet și cîteva flori de cîmp, primul și singurul meu dar. L-l dusea măicuța care făcuse șerbetul, renomată în mănăstire pentru măestria ei. Mi-a scris că-i pare rău că nu-l mai poate gusta : dar sora lui "care e o cunoștițoare, a zis că e f.f.bun". Înfișurate într-o hîrtie cu desene, (păsări și flori) mi-a trimis volumul III de "Memorii". "Colivia aceasta de stăruitori și de aburătoare, ca să te distrezi" și "Aqua-Forte" - "lectură pentru Tigănești". Si trebuie să se fi simțit rău cînd a scris, fiindcă pe ultimul volum a uitat să se iscălească.

La șapte zile după aceea, am primit vesteau morții lui Bra la noi, un bătrân de 84 de ani care făcea zilnic drum de 6 km. pe jos, ca să aducă leacuri empirice și să predice cura "vegetaliană". Cîştiga astfel bani pentru o băutură cu niere, ca să-și prelungească viață, și pentru lenje care se procurau greu și erau costisitoare în vremea aceea. L-am lăsat singur pe cerdac și-am plecat de-acasă. Nu putem să nă uit la el atunci, nici să-l ascult. Pentru prima oară îmi păreau anacronice și lipsite de sens discursurile lui.

Scurta notiță din "Universul", ziarul maicilor din Tigănești, am simțit-o rece, dușmănoasă chiar.

"Cum s-o fi întimplat ? nă întrebam. Cine o fi fost lîngă el ?"

În revista "P.pta" a apărut duainecă 1 august 1943, un medalion "Lovinescu" prin care încercam să-mi eliberez gîndul obsesiv.

Intr-o zi, am suiat scările casei din fața Facultății de Drept. Am urcat încet, treaptă cu treaptă. Auzeam cu o limpezie reală : " La mine venesi ?"...

stai !"

Nu știi ce m-a împins să sun la ușă.

Mi-a deschis femeia.

Covoarele, scaunele, erau împinse în marginile camerei.
Prima oară cînd vedeam casa în neorînduială.

Dacă m-ar întreba cineva cum era altădată, cînd atâtouă
pe-un scaun de vîrstă cu criticul, aşezat la birou, n-ăş ști să
descriu lucrurile. De cum intrai te învăluia atmosfera calmă, de
laborator. Serumierele și chibriturile la îndemna funărilor,
fotoliile trase în preajma biroului. Toate spuneau cu delicatețe
discreție : "săntiți-vă bine!".

Intrasem într-un decor străin.

Scaunele grămadite, covoarele ridicate, mirosul Dîmbovîței ce suise în cameră, trăgind praful afară, ca o penglică
în dungă colorată și vorba femeii : "Serbetul de la dv. l-am
servit după ce ne-am întors de la..."

Nă simțeam rău. Am deschis ușa și-am coborât scările.

Si-a trecut vreme, pînă cînd, cu cărțile lui în mînă,
mi-a respîrut așa cum îl văzusem de atîtea ori.

Cînd erai instalat în fotoliul noale din fața biroului,
se aşea ridicîndu-și ușor de la spate, poalele halatului de mă-
tase albeastră.

Capul cu părul alb, des ca o pislă, se inclina într-o
parte, sprijinîndu-și bărbia, ca să se ridice îndată, printr-o
niocare pernind de la podea către rafturile bibliotecii.

Își propta coatele pe brațele fotoliului, ținând
mîinile lungi și subțiri ridicate în sus.

Cînd se aprindea lumina de sub căpăcelul rotund de
metal, aşezat pe spirală, ca un luger cu floare grea, ce-l pleca
spre pămînt, și se părea că nu el luminează, www.arhivaexilului.ro

ca niște lumiñări de ceară, înfipte în sfe nice de bronz.

Misiile acelea care "s-au trudit pentru alții din credin ă într-un ideal, se încruci aseră creștin te pe piept".

Misiile acelea uscate, de mucenic, a căror r  cesl ă n -afior , le revedeaam înpletindu- i degetele, ca-n ultimele luni de viață.

Fuseas  convins că reac unile instincului său de conservare, nu func ionau deoc .

Aparent, fără reac ie, primease "mult asteptatul craniu ce dezleagă pe om de cauză lui".

Si totuși numai cu c teva zile înainte ini spunea : "Mi-am făcut plenul pe trei ani... Am scris peste patru mii de pagini din "M lurenii"  i, uită-te ce str ns, ce mărunt scriu... .

Dta ce-si mai scris ? E o mare bucurie să lucrezi ! ... Să nu int rsii prea mult !"

Nu  tiu c nd am băgat de seara că pe zidul casei unde locuia S. Lovinescu, e o placă ce vrea să-l amintească, închipuind o glorie postumă, printr-o mască mortuară, incoronat  cu lauri.

Tristă  i falsă imagine a unui om at t de viu, înalt ca un plop ce suna din toate frunzele, incet or, dar neintrerupt, fără să- i indeosebie trunchiul  i crengile.

① 8.03.2011

Prezentul dosar contine 125 (o sută
douăzeci și cinci) fișe.

Alina Tanas

